ANUL LXXV N-RELE 5—6 MAI—IUNIE 1942

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

A. C. CUZA

„BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ ÎNTEMEIATĂ DE „JUNIMEA" LA 1 MARTIE 1867

INSCRISĂ LA TRIBUNALUL ILFOV, DOSAR 647/938
ORDONANTA PREZIDENTIALA N-RUL 2708 DIN 20 FEBR. 1939.

APARE LUNAR ÎN 96—128 PAGINI

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA
BUCUREŞTI III, STR. ARGENTINA, 39
TELEFON 2-10-43

ABONAMENTUL PE AN:

PARTICULARI	500 LEI
ŞCOLI PRIMARE	
ŞCOLI SECUNDARE	
LIBRĂRII	750 „
OFICIALE	1500 „
STRĂINĂTATE	2000 „

ABONAMENTELE SE ACHITĂ LA INCEPUTUL ANULUI

NUMĂRUL: PREŢUL INDICAT PE COPERTĂ

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE INAPOIAZĂ

Nu se
mută acasă.

CONVORBIRI LITERARE

ANUL LXXV N-RELE 5—6 MAI-IUNIE 1942

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

MEMBRI ÎN REDACȚIE:
ALEXANDRU IONESCU
TEODOR AL. MUNTEANU
ȘTEFAN CUCIUREANU

BIBLIOTECA
DOCUMENTARĂ
ORAȘ. PIATRA NEAMȚ

14089
3.025

934.610

„BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

P.II.198
BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ
NEAMȚ
Fond „G.T.K."
934.610

CUPRINSUL

„Convorbiri Literare“ . . . . . Un biruitor: A. C. Cuza
I. Rădulescu-Pogoneanu . . . . . Fenomenul educației
I. Agârbiceanu . . . . . Vâltoarea (Roman, VII)
N. Dunăreanu . . . . . Osman
Octav Vorobchievici . . . . . Rugă eroică
Teodor Al. Munteanu . . . . . Poveste de iarnă
Ion Potopin . . . . . Dimineața
Vasile Posteucă . . . . . Dedicație
G. Tutoveanu . . . . . Avem pilot
W. v. Goethe . . . . . Götz von Berlichingen (Actul IV)
(Trad. de **Laura M. Dragomirescu**)
G. Ursu . . . . . Un profesor al lui Ion Creangă la Folticeni: Părintele Vasile Grigorescu Catihetul
Eugeniu Micu . . . . . Poveste (Compoziție muzicală)
Dimitrie P. Pascu . . . . . Cântece și colinde de peste Nistru
I. E. Torouțiu . . . . . Ediții critice Eminescu (X)

CRONICA LITERARĂ

Al. Al. Leontescu, Ilariu Dobridor: Cum au dizolvat evreii cultura europeană. — **Ovid Caledoniu,** Ernest Bernea: Moldovă tristă. — **Ion Muche,** Alexandru Marcu: Valoarea artei în Renaștere.

CRONICA REVISTELOR

„Internationale Zeitschrift für Erziehung“, „Die Literatur“, „Die Aktion“, „Europäische Revue“ **(Caius Jiga).** — „Cetatea Moldovei“ **(T. Al. M.).**

BIBLIOGRAFIE

UN BIRUITOR: A. C. CUZA

In al 75-lea an de apariție, revista „Convorbiri Literare" poposește lângă cel mai vechiu și statornic colaborator al ei: A. C. Cuza. Este în tradiția acestei publicațiuni să nu se piardă nicio clipă legătura strânsă cu acei cari i-au înălțat prestigiul și în duhul cărora continuă să se mențină. „Cel mai vechiu steag cultural al Românilor" — cum atât de potrivit caracterizează în numărul trecut „Convorbirile Literare" d. prof. S. Mehedinți, fostul lor director care, după epoca Maiorescu — Iacob Negruzzi, le-a dat ținuta ideologică de astăzi — trebuie să fâlfâie pe altarul acelorași convingeri nestrămutate.

Popasul lângă A. C. Cuza este determinat însă și de alt motiv. Poate mai important decât toate. Ni-l impun zilele de adâncă și luminoasă prefacere națională, când poporul românesc prinde să-și contureze și lăuntric drepturile lui firești, pentru a căror recâștigare A. C. Cuza a luptat mai bine de jumătate de secol.

Cât de împăcat cu sine trebuie să se simtă A. C. Cuza, privind cum crește peste țară dimineața biruințelor, pentru care el s'a sbuciumat și în ivirea căreia a crezut cu fanatism!

Cât de aureolată trebuie să arate figura de patriarh din str. Codrescu dela Iași, între zăpezile vârstei și ale amintirii, văzând că ideile sale semănate cu cincizeci de ani în urmă prind să dea roade!

Iată, problema jidovească a încetat să mai fie — cum era numită până acum — agitație inutilă, motiv de vrajbă. Ea a devenit o problemă de Stat și rezolvarea ei sporește cu fiecare zi. Astăzi se vede limpede pericolul judaic, limpede așa cum l-a arătat A. C. Cuza într'o vreme când vântul renașterii naționale era departe de Europa cotropită de Israel, într'o vreme când programul politic al lui A. C. Cuza părea o himeră.

Continuator fără pereche al intransigenței eminesciene, A. C. Cuza a denunțat necontenit toate cangrenele noastre sociale, cari, dimpreună cu judaismul, urgentau prăbușirea poporului românesc. Degetul său necruțător s'a îndreptat mereu spre fiecare nouă destrămare ce se făcea în organismul nației, iar glasul său de tunet n'a obosit să dea semnale de alarmă. Cu aproape doisprezece ani în

urmă, adică la 20 Septembrie 1930, profesorul dela Iaşi atrăgea atenţiunea conducătorilor de atunci asupra următoarelor probleme naţionale, cari se cereau soluţionate fără întârziere:

„Clasa producătoare ţărănească trăieşte în sărăcie şi strâmtorare, incapabilă să-şi plătească dările către Stat.

Industria şi comerţul, aflate în cea mai mare parte în mâinile streinilor, apasă încă şi mai mult asupra agricultorilor români.

Statul neputând să-şi acopere cheltuielile cu veniturile ordinare a ajuns să-şi vândă bunurile, să-şi zălogească drepturile regaliene şi serviciile publice, ameninţat pururea de faliment pe care-l întârzie apelând la împrumuturile falimentare în condiţiuni fireşte oneroase dela capitalişti internaţionali.

Corupţia s'a încuibat în organizaţia Statului şi în organismul naţiei ca un cancer care îi istoveşte puterile şi o împiedică de a se regenera".

Referitor la politica noastră externă, A. C. Cuza s'a exprimat astfel, în Camera Deputaţilor, la 14 Decembrie 1934:

„O altă politică a apărării intereselor României eu nu văd decât într'o sinceră politică de unire şi alianţă cu Germania. Pentru ce? Să vă spun. De Germania, mai întâi, ne leagă interesele noastre economice ca de nicio altă ţară din lume, de Germania ne leagă interesele noastre de apărare împotriva comunismului. Germania este singurul Stat care a apărat civilizaţia lumii împotriva anarhiei comuniste marxiste a jidanilor. Alianţa României cu Germania, în situaţia de astăzi, este pentru mine o dogmă".

Cuvintele acestea au fost primite în parlament cu vehemente atacuri din tabăra democrată, cărora le-au urmat nu mai puţin de ofensatoare strigătele presei jidoveşti. Ceeace n'a însemnat, totuşi, ca ele să se adeveriască aidoma.

Clar-văzător şi în continuă ardere, sufletul lui A. C. Cuza nu putea fi decât al unui poet. Adică aşa cum ni-l arată versurile strânse de curând în volum, dintre cari „Te cheamă privighetoarea" şi „Deschide, deschide, fereastra", puse pe muzică, farmecă şi astăzi prin aceeaşi aleasă sensibilitate care a vrăjit multe generaţii.

Iar faptul că A. C. Cuza a luptat şi a biruit în Iaşi, în oraşul în care puterea judaică devenise de neînvins în ultimul timp, dovedeşte încă odată că izbânda este cu atât mai măreaţă pe cât obstacolele întâlnite sunt mai grele. Din această categorie face parte biruinţa lui A. C. Cuza, oferind o superbă lecţie de pedagogie naţională.

„Convorbiri Literare"

FENOMENUL EDUCAȚIEI

CÂTEVA OBSERVĂRI

Toată cultura și toată civilizația omenirei au la originea, la menținerea și la înaintarea lor acest fapt nou față de lumea animală: instruirea și educarea tinerelor generații, timp relativ întins (copilăria, adolescența, la mulți și o parte din tinerețe — în totul cam a treia parte din vieață), de către generațiile mature, în cercuri și în forme de vieață socială organizată.

La celelalte specii de animale, chiar la cele mai apropiate de om, progenitura lor, spre a trăi și a se desvolta, are numai foarte scurt timp nevoie de ajutorul părinților, doar pentru nutrire și pentru ocrotire; încolo, vre o învățătură pentru vieață, de dat și de primit, adică un fenomen al educației, nu există; nu se poate naște, întru cât între animale, pentru ele și prin ele, în afară și de-asupra sferei de vieață animală, nu s'a mai desvoltat o alta. Vieața animalelor nu are ca la specia om un mediu sufletesc colectiv din care să se adape noile generații spre a se cultiva prin el, spre a-l păstra și a-l transmite mai departe continuu îmbogățit și transformat, și în același timp spre a învăța prin el să se folosească din ce în ce mai bine și mai din plin de elementele și de forțele naturei.

Animalele trăesc numai în prezent și pentru prezent și — afară de scurtul timp de ocrotire fizică a puilor, la unele din ele — fiecare numai pentru sine; amintire de un trecut al lor, individual sau al speciei, ori preocupări și aspirații de viitor, curiozitate de a cunoaște și îmbold propriu spre o muncă pentru sine și pentru o comunitate socială din care și-ar da seama că fac parte, nu au și nu pot avea. In fiecare specie de animale generația nouă repetă întocmai vieața tuturor generațiilor precedente, nu creează, nu inventează, nu lasă moștenire nimic. Pentru vieața ce va avea de trăit și pentru continuarea speciei sale, puiului de animal îi sunt de ajuns puterile fizice și sufletești cu care l-înzestrează de la naștere natura: instinctele și percepțiile simțurilor. Cel mult, dacă e să capete deprinderi ce nu are din naștere, vre o învățătură sau disciplină (și aceasta pasivă) — cum e cazul pentru unele animale domestice și alte câteva —, această înzestrare nouă se face nu prin reprezentanți ai speciei lor și în folosul lor, ci prin om și în folosul acestuia: domesticirea și „dresajul" sânt și ele un fel de educație — dar spre sclavie.

Cu întâiele societăți omenești ori cât de primitiv organizate a apărut în lume pentru om (cine știe după câte milioane de ani de vieață strict animală, vieață de turmă, apoi de hordă), pe lângă mediul cosmic al naturei înconjurătoare, un mediu nou: mediul vieței

special omenești, esențial spirituală, sufletească, organizată în forme de vieață colectivă, în care fiecare individ matur are conștiința că face parte dintr'o unitate și comunitate socială diferențiată de altele — clanuri, familii, triburi, popoare, națiuni —, viețuind în sate, cetăți, „țări" și state, cu relații între ele. Mediul acesta uman e din ce în ce mai complicat și mai larg, iar în unele laturi ale vieței (mai ales în laturea economică) tinde spre organizarea omenirei întregi într'o singură comunitate planetară.

Această vieață umană în sânul unor comunități cu conștiință de individualitatea și de personalitatea lor și cu relații între ele a dat naștere culturei și civilizației omenești. Aceste produse ale minței și ale muncei atâtor generații din atâtea neamuri au creat pentru om condiții nouă de existență, un mediu nou, pentru care nu mai sânt de ajuns instinctele și celelalte înzestrări cu care el vine pe lume, la naștere.

Vieața ce l-așteptă pe noul născut nu mai e acum o simplă vieață pentru întreținerea materială a existenței sale individuale și pentru perpetuarea biologică a speciei; ci e o vieață ca membru al unei anume comunități etnice, cu o sferă de existență sufletească complexă: morală, intelectuală, artistică, economică, politică, subt o formă proprie națională, cu un lung trecut și cu un agitat prezent, cu regule de vieață și cu îndeletniciri și sarcine de muncă pentru sine și pentru alții ce trebuesc însușite; cu aspirații de viitor și cu un destin ce trebue înțels, susținut și apărat, alături de alți semeni, și de alte comunități, în concurență și adesea în vrăjmășie cu ele.

Omul nu mai poate viețui ca un neștiutor de sine și de consângenii și convieţuitorii săi, ci numai ca o **persoană** prinsă în multele cercuri și forme de vieață, de muncă, de creație și de luptă ale comunității în care s'a născut și a crescut. El devine om numai prin absorbirea în sine, în timpul perioadei sale de creștere, a valorilor sufletești ale culturei epocei sale, cel puțin ale orizontului comunității sufletești în mijlocul căreia se trezește viețuind. Și ajunge a fi cu atât mai mult om, cu cât în conștiința de sine și în concepția lui despre rostul său în lume valorile supreme din atmosfera morală a timpului (în deosebi a comunității sale) domină instinctele și pornirile egoiste din sufletul lui, — cu cât adică scopurile și practica activității sale personale se încadrează mai armonios și mai spontan în munca de susținere, de creație și de întărire morală a comunității sale etnice.

Aceste valori sufletești sânt ținute vii în cultura și ajung un element esențial în conștiința fiecărui individ, în măsura în care acesta e ajutat și se osteneşte el însuși a și le însuși în perioada creșterei și a desvoltărei sale ca om. Ele nu se transmit prin naștere, nu se moștenesc. Pe lângă instincte fundamentale, omul se naște numai cu dispoziții spre unele aptitudini, cu posibilități de desvoltare umană în mijlocul și cu ajutorul societății organizate în care crește: să poată vorbi, să poată judeca, să se poată cultiva, să poată câștiga deprinderi de muncă și norme de vieață, să poată crea sau produce ceva de valoare socială.

Cu fiecare om, omenirea începe de-a capul. Cultura și omenia trebue câștigate din nou. Nimic din tot ce a luat ființă în omenire

ca valori umane în miile de ani trecute, nimic din tot ce-au agonisit părinții ca învățătură și educație, ca putere de judecată și ca experiență de viață, nimic din cele sufletești ce a creat și a agonisit neamul său — limbă, credință, datine — nu se transmite de-a gata prin naștere. Fiecare adolescent,fiecare tânăr trebue să înceapă de-a capul, cu ajutorul celor maturi, dar prin sine însuși, munca necesară spre a-și agonisi învățătura și deprinderile prin care să poată sta cu vrednicie în lupta vieței, ca mădular al unei societăți căreia-i datorește tot ce e și tot ce poate deveni: „Was Du ererbt von deinen Vätern hast, Erwirb es, um es zu besitzen".

Munca ce trebue să întreprindă e îndelungată și uneori grea, până să ajungă a fi capabil de o activitate mai mult sau mai puțin luminată, cu o conștiință mai mult sau mai puțin limpede a datoriilor vieței, a urmărilor faptelor și a limitelor drepturilor sale, a naturei și a valorei relative a lucrurilor și a oamenilor, până să se deprindă a gândi și a lucra însuflețit de sentimentul adevărului, al onoarei și al răspunderei morale pentru sine, pentru alții, pentru națiune, în tot ce face. Și încă! Scara umană puțini o urcă până sus.

Dacă în epoca lor de formație tinerele generații ar fi lăsate cu prea slab ajutor sau cu o rea îndrumare în educația lor, cuprinsul vieței umane a indivizilor și a societății ce ei o alcătuesc ar slăbi în întinderea și în avântul său; în asemenea condiții, ideile și sentimentele care alcătuesc resorturile puterei de pricepere a lumei, de înfăptuire și de conducere înțeleaptă a vieței individuale și a celei colective, de regulare a raporturilor cu alții, se desvoltă confuz, instinctele primare și egoismul individual iau cârma vieței, coheziunea și rezistența ființei colective a națiunei și a Statului scad, și astfel se creează înlăuntrul acestora condițiuni care — împreună cu altele din afară — pot duce la fenomenul istoric al decăderei și al dissoluției Statelor și națiunilor sau la cel al cotropirei ori al exploatărei lor de către alții.

De aceea, printr'o necesitate a firei, s'a ivit ca o mântuire — de la întâiele forme de organizare socială, continuându-se subt toate latitudinile în tot cursul istoriei omenirei — **fenomenul educației tinerelor generații.** (Luăm termenul „educație" în înțelesul larg al cuvântului, de cultivare a ființei omenești în întregimea ei, cuprinzând în primul rând cultivarea sufletului — deprinderi de conducere în viață, de omenie față de oricine, de muncă onestă și stăruitoare, sentimentul de răspundere, de devotament și de abnegație — în același timp cu luminarea inteligenței, cu câștigarea de îndemânări tehnice și de cunoștințe sistematice despre natură, omenie și viață).

Acest fenomen al educației este, atât prin durata și conținutul său, cât și prin factorii care ajută la înfăptuirea lui, unul din cele mai complexe fenomene sociale ce se țes necontenit în viața sufletească a societăților omenești.

Natura omenească însă e, în genere, atât de imperfectă, instinctele egoiste atât de puternice, dorința de putere și de afirmare a propriei ființe atât de năvalnică în orice individ și în orice unitate colectivă (familie, clasă socială, națiune, stat), încât această cucerire

din nou de-a capul a umanității, prin opera de educare ce se înfăptuește în fiecare individ, în fiecare generație, în fiecare națiune, nu e niciodată terminată, niciodată desăvârșită.

De aceea, drept vorbind, fenomenul educației nici nu se termină în perioada copilăriei-adolescenței, ci e un proces de necontenită formare și reformare sufletească în tot lungul vieței.

Se nasc din când în când exemplare rare de oameni care, prin fericite dispoziții de temperament și printr'o creștere într'un mediu care înlesnește desvoltarea acelor dispoziții, câștigă o excepțională stăpânire de sine, o absolută dominare a pornirilor instinctive și a afectelor și ajung a fi — pe cât e omenește posibil — deplin „formați" și educați la sfârșitul perioadei de creștere. Dar, în deobște, cine poate avea pretenția, chiar la adânci bătrânețe, că e deplin educat, deplin bun, că nu ar mai avea nimic de corectat în caracterul său, nimic de regretat în faptele și în purtările sale, nimic de revăzut și de adâncit în felul său de a observa și a judeca? Câți ar putea spune că au avut totdeauna destulă răbdare și atenție în relațiile cu alții, destulă înțelepciune în conducerea propriei lor vieți? In laturea morală, nu numai talentul și geniul, ci însăși simpla distincție sânt mult mai rare decât în laturea intelectuală.

Și tot astfel și cu personalitățile colective ale omenirei, națiunile.

Idealul de umanitate ce-l are în vedere educația nu se înfăptuește deplin în nici un individ, în nici o națiune, ci rămâne numai, ca o idee platonică, o zare de lumină spre care tinde omenirea, dar cu cât se apropie mai mult de ea cu atât vede că mai are încă mult până să ajungă la ea. Iar pentru individ vieața e prea scurtă pentru un asemenea drum, și pentru națiuni mersul nu e totdeauna un pas mai departe nici chiar pentru cele mai cultivate.

Dacă însă atât în înțelesul comun cât și în preocupările științei fenomenul educației e restrâns, ca cercetare, numai asupra perioadei care coincide cu desfășurarea creșterei organice a ființei umane, ca și când cu terminarea acesteia ar fi terminată și creșterea și formarea sufletească, această limitare e determinată de faptul că în această perioadă a vieței omenești fenomenul educației e pe primul plan al vieței, e mai izbitor, mai sistematic în mijloacele sale, mai viu simțit ca o necesitate și ca o datorie pentru familie și pentru comunitatea organizată, iar privit în linia vieței individuale atunci se agonisesc temeiurile învățăturlor și ale deprinderilor de muncă și se fixează trăsăturile caracterului, liniile mari ale personalității.

De aceea, mai ales pentru această perioadă comunitățile omenești au în grijă educația generațiilor prin care se continuă în lume ființa lor. Iar înlăuntrul marilor unități etnice sau politice — care prin datine și prin legiuiri de Stat stabilesc cadrul general al mijloacelor de educație a tinerimei și spiritul dominant al operei de îndeplinit — asupra a trei așezăminte e lăsată în deosebi grija conducerei efective a educației: asupra **familiei**, a **bisericei**, a **școalei**. Asupra celor două dintâi, mai ales pentru cultivarea inimei, formarea caracterului; asupra celei din urmă, mai ales pentru cultivarea minței; ca o sarcină sacră de la natură pentru cea dintâi, ca un apo-

stolat și o înaltă funcțiune socială pentru cele de-al doilea. Ele sânt chiemate a ajuta și a priveghea tainicul proces de desvoltare și de organizare a puterilor sufletești ale tinerelor generații. La ele ni se duce numaidecât gândul și când e vorba de lăudat cineva pentru distincția educației sale, și când e de criticat ori de compătimit pentru ceea ce vedem ori socotim că-i lipsește în caracterul său, în felul de a se înfățișa în lume, în ținuta, în tonul și în cuvintele ce întrebuințează, în deprinderile sale de cugetare, de muncă, de purtare și de viețuire cu alții.

Cu drept cuvânt, în mare parte. Căci în primăvara vieței, în atmosfera acestor trei cercuri de vieață colectivă respiră și crește copilul și adolescentul, din ele își trage în mare parte seva care-i nutrește cugetul și-i formează osatura morală.

In atmosfera familiei deschide ochii asupra lumei și primește cele dintâi impresii, adesea hotărîtoare pentru tot restul vieței.

In atmosfera bisericei, cu misiunea ei de educatoare și mângâietoare a neamului omenesc (în deosebi în societățile în care acțiunea ei nu se mărginește la o activitate mai mult formală, ci are un rol activ și de mare influență în îndrumarea morală a tinerimei și a întregei națiuni), se pătrunde de misterul existenței, de acel ceva ce depășește puterea de înțelegere și vieața omului, de simțul solidarității, al iubirei și al datoriei față de semenii săi.

In atmosfera școalei își încearcă puterile minței și ale caracterului, își lărgește orizontul cugetărei, poate găsi suggestii ori sprijin pentru organizarea unei discipline de vieață și a unei metode de cugetare și de lucru, și exemplu sau îndemn pentru înălțarea spre aspirații ideale.

Dar în numărarea factorilor care contribue de aproape sau mai de departe, cu dinadinsul sau fără intenție, la rezultatul concret la care a ajuns în fiecare tânăr desfășurarea procesului latent al educației, și cărora de obiceiu li se atribue o parte de răspundere pentru acest rezultat, sânt de luat în seamă și alții.

In întâiul rând copilul și tânărul însu-și. In acest fenomen al educației el nu este pasiv, un obiect, ci un subect, un constructor al său însu-și. Educația nu **i se face** de către alții, nu **i se dă**, cum se zice în vorbirea obicinuită, ci **și-o face** el însu-și prin propriile sale puteri în acțiune, ajutat sau împiedicat de ceea ce i se oferă de către „educatorii" săi, ca material și ca îndrumare. Se înțelege, structura și calitatea acestor puteri proprii îi sânt date prin naștere în complexiunea corpului și a sufletului său, în care se realizează o nouă sinteză a elementelor transmise de „părinții din părinți"; dar dinamismul lor se concentrează în conștiința proprie și în substratul ei inconștient; prin aceasta se determină în el și prin el mersul educației sale; din ceea ce vine din afară, din întreaga înconjurime în care se desfășură vieața sa, el culege și alege.

Intre „educatorii" săi, adică între cei de la care vin influențe și suggestii, în același timp sau succesiv, sânt mulți factori, împletiți toți în atmosfera dominantă a națiunei și a Statului.

Astfel fenomenul educației se face și se reface necurmat în sufletul copilului, nu numai în atmosfera și subt exemplul de vieață al familiei (în care, pe lângă părinți, nu trebue să uităm pe frați,

bunici și alte rude — și pe servitori, unde e cazul), în atmosfera bisericei și a școalei, ci și subt influența concepției de vieață ce plutește în întreaga lume ce-l împresoară.

Pe lângă familie, biserică, școală, această ambianță, cu enorma ei putere de suggestie asupra tuturor, dar mai ales asupra copiilor și adolescenților, este formată de colegi și prieteni, de comunitatea geografică (sat, oraș, mic sau întins, izolat sau centru de mare mișcare, cu vieață, aspect, case, strade, monumente ce răsfrâng ordine, curățenie, gust, perspective, fond și trecut național, ce impun pietate și respect, — sau din potrivă înfățișând un spectacol de neîngrije, de nepăsare, desordine și confuzie materială și morală, împestrițare cosmopolită, vieață ușuratecă, de petreceri și de pierdere de vreme); de presa și de literatura națională; de spectacole oferite de teatre, cinematografe, distracții și recreații publice; de ținuta și de tonul general al vieței private și al celei publice; de spiritul și de nivelul moral al vieței de Stat (administrație, justiție, armată, instituții și organe de cârmuire, de îndrumare, de purtare de grijă și de control...).

Toate aceste laolaltă creează direct ori indirect atmosfera morală generală care învălue masa întreagă a națiunei.

Din fiecare instituție, din felul în care cei care o întrupează își înțeleg și-și împlinesc îndatoririle ce au, și în genere din actele și purtările fiecărui om, pleacă suggestii în bine sau în rău către toți cei care le suferă sau numai le văd, le aud. Oricine e, cu intenție sau fără intenție, educator al altora și mai ales al celor neformați încă.

Se înțelege că aceste multiple influențe și suggestii ce vin asupra copilului și a tânărului din atâtea părți nu se exercită cu o putere egală asupra tuturor. După împrejurări și după terenul variabil ce află în sufletul fiecărui copil ori tânăr, uneori (și asupra unora) se incifrează mai mult, alteori (și asupra altora) mai puțin. De aceea când ar fi vorba de descifrat partea de influență și deci de răspundere a fiecăruia din factorii amintiți în sumara analiză de mai sus, concluziile cu caracter general pot fi oricând puse în discuție.

Așa se face că adesea unii aruncă toată răspunderea pentru educația tinerimei (sau mare parte din ea) mai ales asupra familiei, alții asupra școalei, alții asupra „mediului social" ș. a. m. d. Cazul se prezentă mai cu seamă când e vorba de raporturile dintre școală și familie, unde adesea se aud plângeri și se aruncă învinuiri reciproce. E ușor pentru fiecare parte să găsească la cealaltă procederi greșite, lipsă de înțelegere a vieței copilului ca copil, necruțare a puterilor lui, apăsare sufletească, desconsiderare a alcătuirei particulare a ființei lui.

Dar cu asemenea atitudini puțin se poate îndrepta. In loc să se producă o luminare mutuală, o apropiere sufletească și o colaborare sinceră în opera comună, se cășunează mai adese învrăjbire, ale cărei efecte se răvarsă asupra educației copilului.

Bune rezultate și în educație — ca în orice întreprindere și lucrare omenească — se pot căpăta (întru cât privește pe „educatorii" mai de aproape), numai dacă fiecare din ei se absoarbe cu tot sufletul în misiunea ce o are, dacă se uită pe sine și se identifică cu

scopurile operei la care ia parte, făcând abstracție de oricare alți factori ce intervin; împlinind lucrarea sa ca și când ar fi cea mai înaltă din toate cele omenești și el singur ar fi răspunzător în fața lumei întregi și în fața viitorului de ducerea ei la bun sfârșit.

In această scurtă expunere, mărginindu-ne la unul din acești părtași mai de aproape la fenomenul educației tinerimei, anume la școală, ne propunem a schița aici doar câteva sumare observații din cele ce ar fi de spus cu privire la lucrarea ei efectivă în țara noastră, în școala primară și în cea secundară.

Țara e în drept să aștepte de la școală, pentru educarea tinerimei sale, mai mult decât de la alți factori, mai mult chiar decât de la familie (încărcată și cu alte îndatoriri și neegală în puteri). Ba, în special de la școala primară, cu deosebire de la cea de la sate, țara e în drept să aștepte o ridicare a vieței nu numai a generațiilor în creștere, ci și a celor mature, în genere a întregei vieți a localității. Școala e, negreșit, pentru copii și pentru tineri; dar ea trebue să fie, prin această destinație chiar, oriunde, la noi mai ales la sate, unde se află temelia și rezervoriul de energie al națiunei, un focar de lumină și de căldură pentru întreaga obște din jurul ei.

Lăsând la o parte rezultatele pozitive de netăgăduit, vom atinge câteva din laturile negative ale activității ce se desfășură în școalele noastre.

De ce lipsuri ne plângem în educația tinerimei noastre trecute prin școale? (Firește, nu înțelegem că acele lipsuri le constatăm la toți, ci e vorba numai de impresia generală ce o avem de la mulți tineri, în timpul școlarității lor și după terminarea studiilor).

De la un absolvent de școală, chiar de la unul de școală primară, cu atât mai mult de la unul de școală secundară sau superioară, țara e în drept să aștepte un spor de muncă, de pricepere și de cultură morală. Pe de o parte, o minte mai luminată prin învățătură, o ascuțire a simțului de observare, o informare și o judecată mai sigură, în stare de a-și da seama mai bine de adevăr și de eroare și de urmările faptelor sale, pentru sine și pentru alții, o prețuire mai înțeleaptă a valorii diferitelor ocupații sociale și o îndrumare mai largă spre cele productive, o înțelegere mai limpede a fenomenelor naturei, a vieței din jurul său, a vieței națiunei sale și a locului ei în lume. Pe de altă parte, iubire și respect pentru oameni, tratare mai blândă a animalelor, prețuire și cruțare a lucrurilor sale și ale altora și mai ales a celor publice, iubire a adevărului, repulsiune pentru minciună și pentru mijloace necinstite, gustul și plăcerea muncei nu numai pentru folos personal și imediat, ci și pentru scopuri mai mari ale comunității, înfrânare a pornirilor egoiste, devotament pentru interesele publice, absorbirea lui „eu" în „noi" față de orice lucru și de orice acțiune ce privește comunitatea, iar nu exploatarea pentru „eu" a tot ce e „noi"; bună-credință, politețe și exactitate în raporturile cu alții, disciplină a vieței și prețuire a timpului, ș. a. m. d.

Dacă în unele din aceste laturi ale cultivărei sufletului găsim

mai puțin decât socotim că am fi în drept să ne așteptăm, cauzele — în afară de unele cazuri ingrate de la natură — trebue să fie, întâi, într'o defectuoasă organizare a învățământului public, având pertutindeni și chiar în școalele de tip practic nota predominantă de învățământ abstract, teoretic, neadaptat destul nici la psihologia copilului și adolescentului, nici la nevoile reale ale țărei. E un învățământ unilateral, mai mult de carte, din carte și pentru carte, fără multă preocupare de laturea morală a vieței; un învățământ dispunând mai mult spre memorizare decât spre judecată, spre pasivitate și spre ocupații biurocratice, decât spre activitate creatoare, îndrumând spre Universitate peste nevoile țărei, în paguba altor sectoare ale vieței naționale.

In al doilea rând, eventualele lipsuri în cultura morală și în cea intelectuală a multor tineri trebue să fie în legătură întru cât privește partea școalei în ajutarea educației lor — cu o prea puțin chibzuită alcătuire a programelor și a manualelor școlare, precum și cu aplicarea unor metode de educație în genere aspre și greșite, ca urmare a unei prea superficiale pregătiri și alegeri a corpului didactic.

Și aici, ca și în alte părți ale mișcărei noastre spre însușirea culturei moderne, am împrumutat în fuga, cam pe de-asupra, forme apusene care au în urma lor un lung trecut de desvoltare și au putut da acolo strălucitele rezultate ce admirăm, fiindcă au la spate o vechie cultură a maselor populare în toate sectoarele vieței sociale, cu o sănătoasă tradiție în prețuirea muncei manuale și în disciplina vieței personale şi a celei colective.

Rezultatele educației școlare în cele două trepte dintâi ale învățământului public la noi în școala primară și în cea secundară, cu feluritele ei ramuri, sânt adesea prea ușurele.

Amândouă au fost concepute și s'au realizat unilateral, ca așezăminte de învățătură de carte, de predare de cunoștințe, acestea privite ca scop în sine, știință pentru știință, ca și când aceasta ar fi de ajuns spre a ajuta pe copii și pe tineri să se pregătească temeinic pentru vieața lor și a țărei.

A fost lăsată în umbră, mai ales pentru școala rurală — care avea să ajute la cultivarea imensei majorități a tinerimei unei țări agricole — legătura învățăturei din școală cu vieața reală a satului și a țărei: s'a dat o învățătură abstractă, după programe uniforme, cu metode sterile.

Copilul însu-și, cu întreaga lui ființă fizică și morală, sănătatea lui, bucuria lui de vieață, dreptul lui la afecțiune și respect, pentru sine și ca unul în care stă viitorul neamului, interesa mai puțin. Importantul era să arate că poate repeta cunoștințele din carte sau declama poezii la sfârșitul anului școlar, să fie examinat, notat, clasificat. Făcea vre un progres sau nu, asta-l privea numai pe el și pe părinții lui, nu pe dascăl, nu țara. Dacă această educație, cu astfel de metode, se arăta improprie pentru stimularea puterilor și a însușirilor sufletești ale școlarilor; dacă mai toți se alegeau cu puțin pentru conducerea vieței lor, iar mulți erau cu totul refractari procedeurilor unei astfel de educări, — aceasta părea normal, nu emoționa mai pe nimeni din ai școalei și părea a nu privi de

fel răspunderea dascălilor lor. Ajutarea cu bunăvoință, a oricărui copil, la desvoltarea puterilor lui sufletești, spre creșterea lui ca personalitate morală, spre cultivarea minței și a inimei lui, a mânei, a ochiului și a îndemânărilor lui particulare, o luare în considerare a demnității lui personale și a dorinței lui de libertate și de activitate manuală și intelectuală independentă — au fost și sânt pe al doilea și al nouălea plan al preocupărilor școalei.

La manualele școlare, o totală desconsiderare a spiritului limbei, și a puterei și felului de înțelegere al copilului, mai ales la manualele pentru școala primară: rezumate de știință pentru oameni maturi, într'o limbă abstractă, plină de neologisme și de solecisme. In loc să ajute la formarea unei judecăți limpezi, vioaie, rostită cu înlesnire într'o limbă firească copilului, întărind simțul limbei părintești și bucuria de a vorbi în ea, — cuprinsul și limba multora din manualele noastre școlare contribue mai de grabă la confuziunea cugetărei și la vanitatea de a vorbi o limbă împănată cu cât mai multe cuvinte nouă (adesea rău înțelese și fals construite), socotind aceasta ca un semn de distincție intelectuală și socială.

Cine se încumetă să scrie cărți pentru copiii țărei sale ar trebui să aibă un mare respect și iubire pentru limba națională, un simț ascuțit pentru spiritul ei original, — și talentul unui artist, pe lângă intuiția sufletului copiilor și alte însușiri necesare. Un Fabre la noi un Creangă, un Odobescu, sunt rari!

Rămân dascălii.

Ce fericire pentru copii și tineri, când au norocul de a fi călăuziți și însufleți în educarea lor de unul din acei dascăli binecuvântati de Dumnezeu, care găsesc bucuria și împlinirea vieței lor în această chiemare! Se întâlnesc de acestia în toate, școalele. de la cele de sat, până la Universitate. Dar nu prea des

De obiceiu, realitatea se apropie rar de acest ideal.

In afară de contactul scurt și distant din ora de clasă, vre un interes mai de aproape pentru fiecare școlar în parte, pentru greutățile ce întâmpină în vieață și ca școlar, pentru gândurile lui despre lume și despre vieață, pentru vre o lucrare sau vre o aptitudine a lui, cu un cuvânt un interes cald pentru mica sau tânăra lui ființă în creștere, — mai rar. Ceea ce purcede, în de obște, ca radiare sufletească, de la dascăl spre școlarii săi e, la mulți, mai de grabă răceală, neîncredere, bănuială sau indiferență, une-ori comoditate, alteori asprime, prejudecată sau aversiune pentru unii, curiozitate și oarecare simpatie pentru câțiva.

Față de aceste sentimente, atitudinea școlarilor e, pentru cei mai mulți, un sentiment de sfieală, de teamă, de neîncredere în puterile sale, pentru unii pasivitate și nesinceritate, pentru câțiva dorința sau sforțarea de a câștiga stima sau bunăvoința dascălului.

In astfel de condiții generale, delicata, tainica, grava operă a educărei, ce se urzește în sufletul fiecărui școlar și prin ei toți pentru neam, se desfășură cu rezultate adesea nesigure.

In activitatea școlară, ceea ce ar trebui să fie numai o parte dintr'un tot și numai un mijloc pentru desvoltarea personalității, pentru nutrirea și disciplinarea inteligenței și a caracterului școlarilor, devine de regulă scop în sine: învățătură de carte, câștigarea

de cunoştinţe, obţinere de certificate. Pe primul plan nu mai e fenomenul educaţiei privit prin sufletul copilului ori adolescentului în întregimea fiinţei lui şi în perspectiva desvoltărei lui, ci de multe ori e mai mult împlinirea unor forme, ca pentru sine, indiferent de ce urme lasă ele în sufletul şcolarului: de o parte, „predare" de cunoştinţe şi iniţiare în unele tehnice, apoi controlare şi notare a reţinerei lor, examene pentru promovare sau oprire pe loc, eliberare de certificate; de partea ceailaltă silinţă şi interveniri pentru note, promovări şi certificate.

Procesul educaţiei în şcoală e astfel superficial şi unilateral. Resorturile adânci ale vieţei copilului, simţirea, judecata şi voinţa lui, dorinţa de perfecţionare şi de afirmare a personalităţei sale, în întregimea şi în originalitatea ei, cu sentimentul unei activităţi libere împreună cu alţii, în muncă manuală şi intelectuală creatoare, rămân la periferia activităţei din şcoală. Organizarea şi tradiţia acesteia nu oferă de ajuns loc şi prilej pentru favorizarea desvoltărei sentimentelor cu valoare socială, indispensabile unei vieţi colective sănătoase şi spornice.

Prin practica ei, şcoala favorizează mai lesne egoismul, creşte egoişti. Cere sau lasă ca fiecare şcolar să se îngrijască numai de sine, să aibă ambiţii şi aspiraţii numai pentru sine; munca şi rezultatele sânt individuale, izolate pentru fiecare; ajutor mutual, onest, organizat, muncă şi rezultate laolaltă între şcolari, între dascăl şi şcolari — nu e regula; între fruntaşii clasei e mai de grabă concurenţă egoistă decât colaborare; la ceilalţi şcolari, muncă în silă la unii, preocupări heterogene la alţii, recurgere la ajutor fraudulos, la nevoie. Activitatea şcolară se săvârşeşte de obiceiu într'o atmosferă greoaie, încărcată, mai rar în bucurie şi voioşie, cum ar trebui pentru ţeserea prielnică în adâncul sufletului a fenomenului educaţiei.

Concepţia despre organizarea educaţiei tinerimei şi practica ei în şcoală nu este şi nu poate fi ceva izolat în vieaţa naţiunilor şi a statelor. In ea se reflectă concepţia despre sensul şi organizarea generală a vieţei colective. Intr'o societate sau într'o epocă istorică în care spiritul dominant e individualist-egoist, în care pentru mulţi din pătura conducătoare şi din masele populare idealul vieţei este numai confortul personal, strălucirea externă, gustarea din belşug a plăcerilor materiale, fără privire la alţii şi la viitorul comunităţei, — şi educaţia tinerimei în şcoală răsfrânge mai mult sau mai puţin aceeaşi stare de spirit, deşi totdeauna cu o notă de aspiraţii ideale.

Dar vieaţa omenirei nu e ceva static, ci dinamic. Concepţii de vieaţă şi forme de organizare ajung după un timp a nu mai corespunde structurei, aspiraţiilor şi necesităţilor de vieaţă ale maselor umane; alte concepţii şi alte forme sânt căutate, se impun. Şi nu e vorba numai de schimbarea formei de organizare, ci de o nouă direcţie de cuget şi de simţire, de noi judecăţi de valoare, de o idee nouă despre bine şi despre rău, despre drept şi despre nedrept. Se înţelege, schimbarea nu e dintr'o dată radicală şi de la început clară şi sigură în scopurile şi în mijloacele ei, ci cu dibuiri, gre-

șeli, înaintări și transformări excesive une-ori, până să se așeze un nou echilibru; une-ori o evoluție lentă, alte-ori o revoluție.

După cum observase încă genialul Aristoteles pentru schimbările formelor politice, în această premenire de forme de organizare socială e o succesiune de contraste, fiecare născând din excesul de putere al celei precedente, din slăbirea sau pierderea îndreptățirei istorice a principiului ce sta la temelia ei. Cu nuanțe și variații multiple (organizare monarhică, aristocratică, oligarhică, democratică, dictatorială ș. a.), organizările vieței societăților omenești sânt, în fond, o alternare între forme în care predomină scopuri și interese individuale sau ale unei părți din colectivitate (fie această parte chiar o majoritate) și forme în care principiul lor de vieață e urmărirea scopurilor și intereselor întregei comunități, ale unității sociale în totalitatea sa.

După experiențe, pățanii, învățăminte, suferințe și decepții numeroase, e acum în omenire un vânt de premenire ce vrea să pună la temelia oricărei organizări a vieței colaborarea, munca în comun organizată, ajutată și călăuzită de o conducere unitară, pentru scopuri superioare ale totalității, în locul muncei însuflețite mai mult de scopuri și interese individuale sau de clasă.

O concepție asemănătoare, cu nuanțe, încercări și realizări felurite, dar cu principii comune, stă și la temelia noilor tendențe și curente pedagogice de 20—30 de ani încoace pentru organizarea fenomenului educației în școală sau în așezăminte cu destinație similară.

Prielnică desvoltărei sufletești a copiilor și a tinerilor, pentru ei și mai apoi pentru comunitatea întreagă se arată a fi o activitate nu exclusiv individuală și nu predominant intelectuală, ci una de o potrivă manuală și intelectuală, de regulă în mici grupe, cu spirit de echipă, subt conducerea unui camarad ce vădește însușiri de conducător, cu ajutorul și subt priveghierea dascălilor, urmărind prin muncă laolaltă și prin ajutor reciproc scopuri și rezultate nu separat individuale, ci ale grupei întregi, în care fiecare aduce priceperea și aptitudinile lui personale.

Spiritul care stăpânește de la sine procesul educației în astfel de organizări este dorința pentru fiecare de a se întrece mai mult pe sine decât pe alții, de a se bucura de succesul comun care e și al său însu-și, de a se interesa și a fi fericit de progresele camarazilor ca de ale sale proprii, de a nu despărți niciodată pe „eu" de „noi".

Pe lîngă activitatea în grupe, se lasă loc și timp și pentru activitate individuală, iar în anii din urmă ai școalelor secundare sânt indicate programe de studii cu putința de opțiuni, spre trecerea la metode personale de lucru și adâncire în cultură printr'un domeniu mai restrâns, după orientarea generală din anii precedenți.

Organizarea activității școlare în asemenea condițiuni e mai prielnică desvoltărei unei discipline de vieață călăuzite de norme morale. Sentimentul de solidaritate cu camarazii, deprinderea de a urmări rezultate și de a găsi satisfacții în munca liberă și onestă împreună cu alți camarazi, lealitatea în gând și în faptă, stima

pentru orice fel de muncă onestă şi productivă, aversiunea pentru înşelătorie sau pentru exploatarea în interes personal a unei situaţii de serviciu obştesc, preocuparea sinceră de scopuri şi interese supraindividuale constituind condiţiile normale ale activităţei în şcoală, — e de aşteptat ca aceste sentimente să intre în fibrele acestor personalităţi în creştere şi să rămână apoi ca norme de nesdruncinat în faptele lor de oameni maturi.

Această concepţie despre orânduirea fenomenului educaţiei în şcoală înseamnă o revoluţie în spiritul general al şcoalei.

Şcoala trebue să fie un aşezământ de educare a fiinţei întregi a şcolarului, mai presus de toate educatoare a simţirei şi a voinţei lui, nu aproape exclusiv instituţie de învăţământ prin repetare după manuale. In centrul şcoalei trebue aşezat copilul, nu dascălul; între ei să domnească apropiere, încredere, colaborare, cu iubire şi respect reciproc, nu distanţă şi opoziţie, astfel încât autoritatea şi supunerea să vină de la sine, în mod firesc.

Noua formă de organizare a educaţiei în şcoală cere, se înţelege, un nou spirit din partea dascălilor, deci o revizuire a mijloacelor pentru pregătirea şi alegerea lor.

Ei au o însărcinare de importanţă esenţial naţională, ce trebue privită şi de Stat şi de cei care sânt investiţi cu ea, nu ca o **profesiune** ca oricare alta, ci ca o **misiune** sacră la pregătirea sufletească a celor care întrupează viitorul naţiunei. De aceea nu poate fi încredinţată decât celor care simt şi dovedesc că au sufletul şi pregătirea necesară pentru acest apostolat şi, în genere, o înaltă concepţie de vieaţă.

Examene de capacitate pot constata pregătire ştiinţifică şi îndemânare didactică, dar nu şi vocaţia pentru misiunea de educator al tinerimei neamului. Aceasta se poate adeveri numai **după aceea,** în practica reală a vieţei şcoalei.

Cine arată că nu are vocaţie pentru această misiune şi nici nu-şi dă cinstit osteneala să se aproprie de ea, nu are ce căuta în aşezăminte de educarea tinerimei.

Maxima puero debetur reverentia s'a spus de mult. Cel care primeşte misiunea de educator al tinerimei trebue să se apropie de orice copil cu pietate şi iubire, cu conştiinţa că are în faţa sa pe unul din cei prin care naţiunea sa va continua de a vieţui în lume; cu gândul că poate în rebela sau în visătoarea fiinţă, ce-şi adună pe nesimţite puteri spre a se afirma la vreme ca om matur, e în germene un om de seamă al ţărei, un spirit innovator, creator sau conducător în ştiinţă, în artă, în tehnică, în vieaţa practică.

La spatele oricărui copil, dascălul să vadă ridicându-se tainic naţiunea întreagă, ca un judecător ce are dreptul să-i amintească mereu marea sarcină şi marea răspundere ce i-a dat.

Totuşi, câţi nu continuă a descuraja sforţările oneste ale copilului, nu iau în râs stângăciile şi amorul lui propriu, încercările lui de a-şi afirma personalitatea, nu-l umilesc prin cuvinte ofensatoare sau prin acte brutale!

In ce privește înalta concepție de vieață și datoria pentru educatori de a înfățișa în persoana lor, în cugetarea, în vorba, în purtarea și în ținuta lor un model pentru copii și pentru tineri, — deosebirea între ce este și ce ar trebui să fie e uneori strigătoare.

Simplitate distinsă, seriozitate morală, simț al datoriei și al răspunderei, sinceritate și iubire a adevărului în toate, și înainte de toate în persoana sa fizică, de la figură și de la mână până la îmbrăcăminte și pieptănătură — trebue să radieze din persoana educatorului și a educatoarei spre școlarii lor.

Condiții și rezultate ideale sânt greu de îndeplinit și de obținut în orice fenomen social. Dar unul la care comunitatea și fiecare din cei care iau parte la producerea lui sânt datori să se silească și să veghieze în orice clipă a se apropia de condiții și de rezultate ideale este — fenomenul educației.

I. Rădulescu-Pogoneanu

V Â L T O A R E A

ROMAN

VII

Toate acestea se petrecură de mult, dar Ion Mărginean, cum stătea întins în pat fără să poată dormi, în noaptea aceea după marea cină oficială pe care au dat-o Emilia și el, le vedea foarte aproapiate, ca și când s'ar fi petrecut numai ieri. Voia totuși să adoarmă, ziua următoare avea mult de lucru. Se gândi că aerul proaspăt, tot mai răcoros ce venia prin ferestrile deschise, îl ține treaz. Se sculă și închise cu grije ferestrile, să nu trezească pe Emilia. Apoi se învălui în plapumă.

Dar somnul nu se apropia de el, cu toate că liniștea crescu acum în jurul lui. De-odată își aduse aminte pentru ce nu putea dormi. Șampania aceea! Da, băuse și el două pahare, când se servi, deși nu-i plăcea și știa că-i alungă somnul, ținându-l într'o trezire limpede. Nu putea însă să nu închine cu oaspeții, și nu se putură feri să nu servească și șampanie! Așa văzură și la alte mese din familii fruntașe, unde fuseseră invitați. Iar, pe lângă șampanie, fu atât de neprevăzător să fumeze și o țigară de foi, el care nu era decât un fumător ocazional, și aceasta numai de când se mută în oraș.

Se învârti de câteva ori de pe o parte pe alta, apoi renunță să mai facă forțări pentru a adormi. Poate nu reușește chiar din motivul acesta. In sfârșit îi făcea chiar o plăcere să-și treacă prin amintire trecutul apropiat, la care avea așa de puțină vreme peste zi să se gândească. Și-i părea de folos să treacă în revistă trecutul apropiat, pentru a se lămuri mai ușor asupra prezentului, asupra drumului pe care mergea acum. După cum spusese Emilia intrase în horă, și acum trebuia să joace! De multeori nu avea timpul necesar pentru a examina mai de aproape acest joc în care intrase într'un chip firesc oarecum, în urma unei evoluții naturale de împrejurări și fapte....

Cu slujba lui de advocat oficial al Băncii se familiariză repede. Era o minte limpede și ordonată, avea o strânsă disciplină a gândirii, era o fire ordonată, și cu cunoștințele temeinice și proaspete ce le avea, îi fu ușor să stăpânească îndatoririle lui, să descurce chestiuni juridice, să poarte procesele Băncii, ori cât de încâlcite ar fi fost unele.

Cu locuința cea nouă se obicinuiră destul de repede, deși le lipsia mereu curtea, grădina de acasă, atmosfera liniștită a satului.

Copiii urmau acum la o școală primară a cărei clădire era chiar în strada asta principală, copilul în clasa a patra, fetița în a doua.

Un răstimp îi însoți Emilia, și la ducere și la întoarcere, până cunoscură bine drumul, până se obicinuiră cu mișcarea străzii. Apoi băiatul protestă să-i mai însoțească. Văzu că toți copiii veniau singuri la școală, și începu să se simtă oarecum rușinat înaintea lor.

Aveau vreo cinci-șase familii cunoscute în oraș, foști colegi de ai lui, sau foste colege de ale Emiliei. Le făcură vizite și începură relațiile lor sociale.

Emilia se orientă în grabă asupra evoluției la care ajunsese felul de a se îmbrăca al femeilor. Era o destul de mare deosebire între ceea ce văzu aici și în orașul mai mic din apropierea satului lor. Aici moda era mai cutezătoare. Incă nu văzuse rochii atât de scurte și de strâmte. Nici bluze cari să pună sânii într'o asemenea evidență. Emilia avu la început senzația vagă a unei indecențe pe care o afișau femeile ca la o expoziție. Dar văzu că noile costume pe stradă se purtau oarecum într'un fel natural; toată lumea se îmbrăca la fel, așa că dela o vreme nu-i mai părea bătătoare la ochi moda asta avansată. Vedea că nu bate la ochi nici altora, nu deșteaptă nici o senzație, nu atrage atenția bărbaților, cari, cei mai mulți treceau indiferenți pe lângă femei. Se vede, își zise ea, că moda asta nu e nouă, lumea s'a obicinuit cu ea!

Totuși când îmbrăcă pentru întâia oară un astfel de costum cu rochia scurtă și strâmtă, avu senzația că e de jumătate desbrăcată, cum era și bluza cu sânii puși în evidență. Pe trupul ei înalt și zvelt, plin de mlădieri, costumul se potrivea de minune. O întinerea cu ani, dar îi dădea parcă și un aer dacă nu de obrăznicie, dar de sfidare, de independență.

Se privi îndelungat în oglinda mare fixată în ușa unui dulap pentru rufărie, se examină amănunțit, și simți o căldură care-i ridică sângele în obraz. Ii ședea bine, îi plăcea, simțul înăscut al unei discrete cochetării, care nu o părăsi complet nici în cei patru ani când se ocupă de economie, îi era satisfăcut. Dar nu îndrăzni să iasă îmbrăcată așa în stradă. Și luă un alt costum, adus de acasă pentru că avea de făcut cumpărături urgente în oraș.

Respiră ușurată, liberă. Inaintând pe stradă văzu destule femei îmbrăcate la fel, și-și zise că e prea puțin curagioasă. Nu era cumva o gâsculiță dela sate? Dar respinse repede gândul, știind că nu-i adevărat, pentrucă ea s'a interesat mereu de modă, și a ținut pas cu lumea. Totuși întâi trebuia să o vadă bărbatul îmbrăcată acasă în costumul cel nou, pentru a auzi și părerea lui, și pe urmă să-l poarte. Ii va spune toate ezitările ei.

I le-a și spus, încă în seara aceea. Dar Ion nu prea auzia ce-i spune ci o sorbea din ochi.

— Păi știi că iar ai ajuns rândunica de altă dată? In costumul ăsta par'că acum ai venit în vacanță din institutul tău.

— Iți place vasăzică?

— Ce întrebare!

— Și crezi că-l pot purta pe stradă?

— Doamne sfinte! Dar cum să nu-l poți purta? Toate femeile-l poartă, deși unora, celor voluminoase, nu li se potrivește de fel. Sunt ridicole! Și nu li se potrivește nici celor cari nu au picioare fru-

moase. Vezi uneori niște pulpe groase cari par umflate, și niște șolduri cari își arată șuncile prin rochia prea strânsă.

— Uite, uite! râse Emilia, nici nu știam că domnul advocat vede atâtea lucruri.

Intâia eșire pe stradă în costumul acela nu-i pricinuise însă nici o plăcere. Avea senzația indecenței, și fața ei schimba mereu culori, de câteori îi venia înainte un bărbat mai tânăr. Ii părea că fie care se uită la ea prea stăruitor. Dar după aceea se obicinui. Înțelese că nu era privită mai mult decât alte femei.

Aceeași sensație o avu la început și în roșul de buze. Nu-l folosise nici odată înainte de a se muta la oraș. Dar și acesta se ținea de modă. Costumul întâi și al doilea și-l făcu la croitoreasă. Dar pe celelalte începu din nou să și le facă acasă, afară de cazuri rare. Își adusese mașina de cusut, jurnale de modă afla destule, cu croiuri gata. Și avea gust și dexteritate.

Incă în primăvara aceea căzu guvernul, și fu ales la putere partidul liberal.

Incepu din nou o mare frământare. Neasemănat mai mare decât aceea cunoscută la sate, în alegerile trecute, de către Ion Mărginean.

Își ceru înscrierea în partid cu vre-o lună înainte, cu cel dintâi prilej când veni din nou în inspecția la bancă deputatul Grecescu. Atunci se vorbea dar nu credea nime într'o așa de apropiată schimbare de guvern.

La numirea lui de advocat al sucursalei Băncii de aici nu i se pomeni nimic de înscriere. Dar aflase că și directorul sucursalei și toți funcționarii erau membri ai partidului, și după ce se sfătui cu Emilia aflară de bine și cuviincios să se înscrie și el. Fu o simplă formalitate, și pe urmă participarea, din când în când, la ședințele clubului din localitate.

Dar după schimbarea de guvern la club începu o activitate febrilă. Se țineau zilnic consfătuiri, și chiar de două ori la zi. Veneau mereu dela centru, din Capitală, membri marcanți ai partidului, ba începură să treacă pe aici, pentru scurte consfătuiri la club, și pentru foarte multe audiențe în camera presidențială, și miniștri.

Ion Mărginean cunoscu foarte multă lume nouă aici la club. Mai des venia deputatul Grecescu, care se ambiționă să candideze într'o circumscripție din județul acesta. El lua loc de obiceiu în camera presidențială, și avea multe consfătuiri între patru ochi. Mărginean înțelese că e vorba de fixarea candidaturilor, și lucrul părea că merge cu destulă greutate.

Intr'o zi văzu că e o agitație la club mai mare decât de obiceiu. Ințelese în grabă și care e motivul: președintele organizației județene își dăduse demisia acum în pragul alegerilor. Și nu numai atât! Primise să candideze la Senat pe lista partidului pe care-l părăsise înainte cu doi ani. Se zvonea că-l părăsise tocmai din motivul că la alegerile trecute nu-l candidară. Era un advocat mai în vârstă, prieten vechiu cu fruntașii partidului din care eșise.

Trecerea lui în partidul liberal fu comentată multă vreme ca bună și prețioasă achiziție. Dar omul nu făcu mare ispravă în decursul organizării, și părea nu numai că regretă, dar că se și ruși-

neazǎ pentrucă într'o clipă de indignare își părăsise pe vehii prieteni și tovarăși de luptă.

In odaia presidentului, unde lucra deputatul Grecescu fură invitați pe rând mulți membri din comitetul județean al organizației.

Ion Mărginean era gata să părăsească clubul, după ce frunzări ziarele, când îi spuseră că e poftit la domnul Grecescu.

— Ai auzit, de sigur, ce ne-a făcut D-l Roșculeț. Omul n'a fost nici ademenit, nici chemat să vină la noi. L-am primit totuși cu mulțumire fiindcă era cunoscut în județ ca om de ispravă, și mai avea și popularitate. N'am fi avut nimic de zis dacă ar fi plecat mai de mult, nu acum în pragul alegerilor. Am consultat pe mai mulți. Aproape toți sunt de părerea că e o pierdere simțitoare, fiindcă lumea va zice: dacă i-a părăsit acum când sunt la putere, și când avea un loc sigur la Senat, de bună seamă că nu-i va fi lăsat de flori de măr! Cine știe ce va fi descoperit în partidul liberal. Acum e vorba pe cine să punem președinte în locul lui? Am consultat pe mai mulți, aș dori să știu și părerea dumitale. Se înțelege, ar fi de dorit o persoană dacă se poate una mai acceptată, dacă nu una care să întrunească asentimentul marei majorități. E limpede că interesul partidului nu poate să izbucnească acum animozități și fricțiuni.

Ion Mărginean trecu repede în revistă, în gând, pe fruntașii partidului din localitate. I cunoștea pe toți și se gândi că nici unul nu ar întruni nici consensul majorităților. Partidul abea se organizase, prilejuri de a se distinge nu au fost până acum. Nu puteau fi cântăriți decât după valoarea individuală. Și, cu toate că erau mulți oameni de treabă, nici o figură nu era totuși proeminentă între celelalte.

— E o problemă destul de grea domnule deputat, zise el după un răstimp de cugetare și-i arătă și motivele la cari se gândi.

— Imi pare curios că dumneata judeci situația mai serios ca toți ceilalți, mai gravă. Totuși aș vrea să știu la cine te gândești? Am auzit până acum patru nume.

— Eu n'aș putea da, cu conștiința împăcată, nici un nume dintre localnici. Eu aș crede că presidenția de aici — nu numai provizoriu până trec alegerile, ci și după aceea, cel puțin până la consolidarea organizației, până când dintre membri prea puțin distanțați azi se va ridica o figură mai proeminentă, — ei bine, cred că până atunci presidenția din județul nostru să vă fie oferită dumneavoastră, și în caz că nu ați putea primi, unui domn ministru. Sunt, de-ocamdată, prea multe ambiții locale.

Domnul Grecescu își făcu ochii mici de tot, abea o licărire, lăsând țigara de foi în scrumiera de pe masă.

Din felul cum vorbi și cum argumentă fostul notar, el înțelese că nu are de a face cu un adulator, cu o lichea. El aprecie argumentele lui Mărginean ca foarte serioase, când îi arătă că nici unul dintre localnici nu ar fi potrivit. Simți că și propunerea ce o făcea, era tot atât de serioasă.

— Te rog să te explici, zise uitându-se mereu la el cu cele două licăriri ce se mai vedeau din ochii lui.

— Să-mi dați voe, eu nu am activat în viața politică, nu am experiență. Dar judec lucrurile în felul următor. Prin alegerea unui

localnic s'ar produce cu siguranță fricțiuni, ceea ce ar paraliza într'o măsură destul de mare propaganda, și mai ales, spiritul de solidaritate, însuflețirea. E cu totul cert, pe de altă parte, că gestul lui Roșculeț e în defavorul partidului. El era recunoscut, fără discuție, la presidenție în urma trecerii și stimei de care se bucura în județ. In consecință locul lui trebuie umplut cu o personalitate, cu un om cu greutate deosebită. Deocmandată sunteți cel mai cunoscut din conducerea centrală în acest județ. Ați activat în alegerea parțială, și pot să vă spun cu toată sinceritatea că n'am auzit pe nimeni care să nu fi fost mulțumit cu felul cum v'ați purtat. Din potrivă! Pe urmă, și că sunteți un membru marcant al partidului. Când s'a auzit că voiți să candidați aici, toată lumea s'a bucurat. Iar în cazul când nu ați putea primi, presidenția să-i fie oferită unui membru al guvernului. Sunt sigur că și în cazul acesta toată lumea ar fi încântată. Și e natural să fie așa: partidul la noi e proaspăt încă, oamenii nu pot avea încredere în biruință ca în cazul când i-ar conduce în alegeri, ori ar ști că stau subt protecția unei personalități marcante.

Când sfârși, D-l Grecescu își luă țigara de foi din scrumieră, o aprinse din nou, și după ce slobozi un fum gros, alburiu, zise:

— Mulțumesc, domnule advocat. Nu m'am înșelat în aprecierea dumitale. Stă o judecată sănătoasă, care suplinește lipsa de experiență în politică. Desigur soluția cea mai bună e cea dată de dumneata. Nu mai sunt însă presidentul unei organizații județene în vechiul Regat. După statut nu pot fi în două locuri. Aici deci, n'aș putea fi decât provizoriu. Totuși va trebui să rămânem la soluția asta, deoarece până după alegeri domnii miniștri nu vor să primească presidenții. Dar, ce crezi dumneata, pentru a nu jigni nici o susceptibilitate locală, cum ar fi de procedat?

— Imi iau asupra mea rezolvarea problemei.

Deputatul era mulțumit, satisfăcut. El se hotărîse de mai demult să-și pună candidatura și în acest județ, pe lângă circumscripția ce o avea în vechiul Regat. Era unul dintre oamenii de mare încredere ai partidului, și cuvântul lui cădea de multeori greu în cumpănă în problemele de organizare ca și în cele economice. Partidul avea, pe lângă interese politice, și mari interese economice în Ardeal. Deputatul Grecescu reprezenta, din încredințarea șefiei, de doi ani aceste interese. Reușise să câștige o serie de membri dintre intelectualii cari n'au activat până acum în politică, între ei și oameni cu nume, cu trecut. Dar mai ales în viața economică contribuise în mare măsură să pună, împreună cu alții, temeiuri solide sucursalelor Băncilor partidului, și a întreprinderilor sale economice în Ardeal. Cu timpul voia să renunțe la circumscripția sa din vechiul Regat, și să-și facă aici o cetățue. Propunerea, soluția dată de Ion Mărginean, diferea în intențiunile lui pentru viitor, deci nu ar fi admis generalisarea presidențiilor din regat, sau chiar majoritatea candidaturilor de acolo pentru Ardeal. Era aderentul umplerii acestor locuri cu oameni de treabă, cu fruntași localnici. Excepția lui ar fi devenit, astfel, și mai importantă.

Mai pe scurt deputatul Grecescu își făcea pregătirile către șefia ardeleană a partidului.

Pentru Ion Mărginean fu ușor să convingă comitetul județean pentru oferirea unanimă a presidenției lui Grecescu. După demisia fostului președinte deși-i fură pomenite lui Grecescu diferite nume, deși acceptarea unui localnic, ori care-ar fi fost el, ar fi provocat cu siguranță animozități și fricțiuni, în realitate fiecare membru al comitetului care credea că poate râvni la prețidenție, se temea de o asemenea însărcinare acum în pragul alegerilor. Fiecare știa că o înfrângere i-ar fi închis cu desăvârșire drumul în politică. Fiecare își dădea seama că nu e cunoscut în toate circumscripțiile județului. Și, lucru esențial, fiecare se temea de cheltuielile electorale.

Așa că propunerea advocatului Băncii fu primită cu unanimitate și chiar cu însuflețire. Grecescu era destul de bine cunoscut în ținut. Apoi, lucru de căpetenie, nu vor trebui să se gândească la contribuții pentru cheltuelile electorale. Grecescu avea la spate Banca, ba după cum știau cu toții, avea la spate întreg guvernul, fiind cunoscut de mult ca unul dintre electorii principali ai partidului.

Din cinci circumscripții electorale ale județului partidul reuși în patru. Fu o biruință răsunătoare în Ardeal.

Ion Mărginean la începutul propagandei electorale abea luase parte la câteva întruniri la orașe. Dar din săptămâna a treia Emilia nu-l mai vedea cu zilele. Cutreera, cu candidații satele, și, în scurtă vreme fu apreciat ca unul dintre cei mai buni propagandiști și vorbitori poporali.

La început își zicea că neavând nici o calitate oficială, nu era obligat la propagandă. Nici nu-i ceruse noul președinte Grecescu. Dar după ce luă parte la câteva întruniri, după ce asistase și la întruniri ale opoziției, începu să se simtă deprimat. Nu era ceea ce înțelegea el să fie o propagandă electorală. Nu se făcea apel la înfrățirea românească, nu se vorbea despre interesele de unire și consolidare a țării, despre felul cum trebue întemeiată România mare, ci se arătau greșelile guvernelor anterioare, a persoanelor conlucrătoare din partide și se slăveau șefii respectivi, sau partidul respectiv. Văzu că alegătorii ascultă fără nici o însuflețire pe toată lumea, că sunt nedumeriți și că, cu cât se întețea propaganda, erau tot mai desorientați.

Atunci începură să se frământe în el toate gândurile și sentimentele, întreg idealul pe care-l credea el necesar în vremea cât a luat contact cu realitatea românească la el în sat, până a fost în postul de notar.

Deși pentru a eși de pe linia moartă pe care fusese aruncat, se trezi în el puternic egoismul, grija de propria lui soartă, și cu ori ce preț voi să se reabiliteze din rușinea și nedreptatea suferită, acum, când era reabilitat și existența sa onorabilă și a familiei sale era asigurată, se trezi în el din nou simțământul de a-și da concursul la viața publică, așa cum il înțelese el în urma frământărilor de atunci: de-a ajuta pe cei mai buni.

Nu era nevoe să asculte criticele ce se aduceau mereu guvernelor anterioare. Era el însuși lumina, ca unul care a fost o rotiță în mașinăria administrativă că guvernele anterioare n'au pornit pe drumul cel bun, și că au făcut multe greșeli. Nu le credea și nu le-a

crezut nici odată săvârşite din rea credinţă, pentru că ori câte învinuiri ar fi auzit, în conştiinţa sa nu putea crede că un guvern românesc, în propria ţară, ar putea săvârşi răul cu intenţiune. El atribuia greşelile mai ales la două motive: lipsa de experienţă în guvernare şi drumul greşit de a se începe lupta de partid şi de învrăşmăşire între fraţi. Nici chiar destituirea lui din post nu o atribuia unei rea voinţe, căci cu el personal nu putea avea nimic nici fostul prefect, nici fostul ministru de interne. Ci credinţei greşite că trebuia forţată reuşita într'o alegere parţială, dându-i-se acesteia o covârşitoare semnificaţie politică.

Acum îşi zicea că era prilejul să-şi dea concursul după credinţa sa. Mai întâi partidul acum la putere încă nu guvernase unitar peste ţara întreagă, şi putea avea cele mai bune nădejdii în el, fiindcă toată lumea ştia că are practica cea mai îndelungată în guvernare, şi că subt conducerea lui s'au săvârşit atâtea etape principale în viaţa Statului român, până la actul din urmă al unirii politice. In rândul al doilea ceea ce n'a reuşit în primii trei ani dela unire, ar putea reuşi acum: o solidarizare, o înfrăţire a neamului întreg în jurul acestui partid. Dacă ar reuşi, îşi zicea el, să obţină aproape unanimitatea voturilor, solidaritatea şi unirea într'un singur partid a naţiei întregi s'ar realiza, s'ar impune mai întâi şi apoi ar fi aprobată prin constrângere şi de către şefii opoziţiei, ne mai rămându-le altceva de făcut. Cât priveşte masele alegătorilor, el era convins că ar fi mai bucuroase să meargă toate pe un singur drum decât să se învrăjbească între ele. Ţăran şi trăind între ţărani, cunoştea mentalitatea şi idealul lor în România mare: de a li se face dreptate şi a putea munci cu câştig în ţara lor, respectându-se între orice imprejurări legile, acum când nu mai erau slujbaşi străini cari să le calce.

După ce participă la câteva adunări ale partidului dela putere şi ale celor din opoziţie, Ion Mărginean nu numai se întristă ci se şi scandaliză. Ceea ce se făcea era departe ca cerul de pământ de cum înţelegea el să se facă propaganda!

Şi atunci, fără să fie anume provocat ori rugat, intră în luptă, şi în patru săptămâni nu da 2 sau de trei ori pe acasă.

La început tovarăşii lui de propagandă, între cari se nimeriau candidaţii, foşti deputaţi, îi ascultau cu nedumerire cuvântările. Ce spunea el erau mai mult principii de educaţie naţională: îndatoriri pe care le aveau cu toţii în România mare de a fi uniţi, solidari, de a nu ne rupe rândurile lăsând între noi spărturi printre cari să se poată furişa duşmanul; duşman care nu poate fi românul ci străinul, pentrucă noi cum ne-om duşmăni şi ne-om urî, când abea ne-am unit? Dar sunt străini cari stau la pândă, şi la graniţele toate, şi la noi acasă. Datoria în unire nu este să votăm mai mulţi candidaţi, ci numai pe unul. Toţi românii să dea acelaşi vot, aşa nu ni se vor rupe rândurile. Trebue să credem că toţi candidaţii români sunt buni şi oameni de omenie, ori de care partid s'ar ţinea. Dar cum două partide au guvernat aşa că n'au putut mulţumi pe toată lumea, a venit acum rândul partidului care a condus România şi în vremea războiului, şi la încheerea păcii. E un partid cu ştiinţa cârmuirii, celelalte sunt încă prea tinere şi fără experienţă. Dacă ne dăm cu

toții voturile pentru acest partid, putem ajunge să rupem învrăjbirea dintre noi, care nu are ce căuta în România mare, abia născută.

Cam acestea erau elementele principale ale cuvântărilor lui Ion Mărginean. Tovarășii de propagandă rămaseră la început nedumeriți: nici o pomenire de nume: nici a șefului guvernului ori al candidatului, cel puțin, nici o critică la adresa celorlalte partide și a guvernării lor.

Dar repede băgară de seamă că vorbirile lui Ion Mărginean erau ascultate cu atențiunea încordată, cu aprecieri serioase, și că nici o altă cuvântare nu trezia la sfârșit astfel de urale. In loc să-l facă atent că acestea nu sunt cuvântări electorale, la îndemnul noului președinte Grecescu, — îl ascultase și el de câteva ori pe advocatul Băncii, — adoptară și ceilalți oratori metoda lui Mărginean. Văzură că au succese neasemănat mai mari decât cu criticile, defăimările, sau laudele goale de până acum.

— Iată ce însemnează să cunoști adevărata mentalitate a poporului ardelean, zicea Grecescu la întrunirile dela club. Și, de părerea lui erau tot mai mulți propagandiști intelectuali, nu numai în județul acesta, ci și în altele. Pentrucă Grecescu, supraveghind alegerile și din alte județe, recomandă și în alte părți metoda lui Mărginean.

Pentru președinte și pentru alții se părea că totul e socotit numai ca o metodă. Era chiar lucrul la care Mărginean nu se gândi nici odată. El nu vorbea cum vorbea urmărind o tactică electorală, ci-și mărturisea cu toată sinceritatea și însuflețirea propriile lui convingeri politice, cari erau încă și acelea ale poporului. Când mulți alții propagandiști îi adoptară felul cuvântărilor la întrunirile poporale, având ca scop biruința partidului la alegeri, el oficia la altarul unui crez. Si de aceea nici unul nu era ascultat de alegători cu sfințenia cu care îl ascultau pe el. Avea și un talent oratoric natural, cunoștea și limba poporului, vorbindu-i pe înțeles, cu pilde și asemănări din raza lor de viață.

Se simți cuprins de un elan ca în anii tinereții, când, ca student, luă parte la propagandă într'o circumscripție electorală care avea și candidat român. Își dădu seama că ceea ce vestea el acum era aceeași evanghelie a românismului pe care o propovăduise și atunci: unirea și solidaritatea națională, dreptatea și legalitatea pentru popor.

Nici nu mai avea vreme să citească ziarele, să se informeze ce se petrece în alte circumscripții electorale. Era satisfăcut că alegătorii îl înțelegeau și îl aprobau.

După alegeri președintele Grecescu ținu să-i mulțumească la masa banchetului, și să releve marile lui calități de orator popular.

Abea după alegeri avu prilejul să audă ce s'a petrecut în alte circumscripții electorale, și să ia cunoștință de protestele opoziției. Urmări, aproape fără să-i vină să creadă, desbaterile parlamentare cu prilejul validărilor, când fură desvăluite samovolniciile administrației și furtul urnelor. Furtul unelor? Ii era peste putință să creadă! In județul în care a făcut el propagandă nu s'a pomenit de așa ceva.

— Ba pe-aici s'a vorbit destul, îi zise Emilia. Ziarele opoziției au fost mereu pline de protestele opoziției.

Intr'o zi se întâlni pe stradă cu unul dintre șefii opoziției, și rămase surprins când văzu că nu-i răspunde la salut, ci-și întoarce capul într'altă parte.

Se simți jicnit, apoi se revoltă. Era un om la care ținea foarte mult, pentru care făcuse propagandă electorală încă înainte de război. Ce putea avea cu el?

Nu avu pace până nu putu avea o întâlnire cu el.

Omul politic îl primi numai decât după multe stăruințe ale unui prieten comun. Dar Mărginean simți imediat că-l vede cu silă. Era cu fața întunecată, cu privirile posomorîte. Mărginean îi spuse dela început ce-l aducea aici.

— Cum? Dumneata te mai miri că nu ți-am răspuns la salut? Cum aș mai putea cunoaște pe un trădător al intereselor ardelenești?

Advocatul păli, apoi tot sângele îi năvăli, de revoltă, în față.

— Cum ați spus? Trădător? Eu trădător?

— Poate unul inconștient, bătu puțin în retragere șeful opoziționist.

— Nu vă dau voe să mă ofensați! Cum am trădat, conștient sau inconștient?

— Dar dumneata ne-ai făcut cel mai mare rău în alegerile trecute, și nu numai în județul ăsta, ci și în altele. Fiindcă te-ai lăsat dus, ca niște moaște și în alte județe. Dumneata ai lucrat împotriva intereselor ardelenești.

Ion Mărginean simți cum i se încleștează fălcile. Abea putu întreba, printre dinți:

— Aș vrea să-mi spuneți cum?

— Dar ai ajutat la biruința partidului liberal în alegeri! Un om ca dumneata, pe care te știu de student, care ai lucrat pe vremuri cu noi pentru partid.

— Dați-mi voe! Eu n'am luptat acum pentru nici un partid! Am luptat pentru un ideal național, pe care-l cred necesar și după unire: strângerea rândurilor, unire și solidaritate națională.

Omul zâmbi sarcastic și amar:

— Și chiar în cadrele, în jurul partidului liberal, ai crezut dumneata posibilă și necesară această unire și solidaritate?

— Pentru ce nu? Dumneavoastră ați avut guvernul, partidul poporului ne-a cârmuit doi ani și nu ați reușit să faceți această unire. Ați deslănțuit lupta între frați, lupta de partid, când eu simt și știu foarte bine că România n'are nevoe de-o astfel de politică de învrăjbire. Și, sunt încredințat și din experiența ce am făcut-o trei ani ca notar în sat, și din ceea am făcut acum în alegeri, că poporul nu vrea partide, ci unire și solidaritate frățească și românească. Eu am fost în linia de conduită a poporului și sunt convins și sunt convins că nu am greșit, că nu pot fi un trădător nici conștient nici inconștient.

— Nu-mi pot închipui cum ai ajuns dumneata la convingerea că solidaritatea națională se putea face în cadrele partidului liberal! Cu majoritățile lui zdrobitoare de acum, o să ne trateze pe ardeleni ca pe niște colonești.

— Credeți în mod sincer că un partid românesc, cu trecutul și experiența celui liberal, poate fi un dușman al românismului, al țării? Că poate, peste toți exista un partid românesc care să nu fie național, să nu voiască bine tuturor românilor? Eu nu pot crede!

— Dar e cel mai egoist partid. E o organizație a burgheziei cu interesele ei, a unei clase acaparătoare, o să ne aducă în scurtă vreme la sapă de lemn. Vor absorbi toate bogățiile Ardealului, și noi vom rămânea pe drumuri la noi acasă.

— Nu-mi închipui posibilă o dușmănie și o lăcomie între români care să poată aduce ce prevedeți dumneavoastră. De altfel, după cum am fost informat, continuă el aducându-și aminte, conducerea partidului Dumneavoastră nu i-a socotit pe liberali deloc primejdioși înainte de alegeri. Erați gata să vă uniți cu ei, să mergeți împreună la alegeri. Nu v'ați putut înțelege numai asupra unui număr de candidați pentru a face o fusiune. A declarat-o și primul ministru în parlament. Cum se poate că ce ați socotit de bun înainte cu două luni, acum să vi se pară o trădare?

Omul se ridică de pe scaun cu fața întunecată și înăsprită.

— Dumneata dacă vorbește sincer, nu poți fi un om politic. Dumneata ești un vizionar. Dar mai logic e să cred că te-ai simțit obligat să faci propagandă pentru ei fiindcă ți-au dat un mijloc de existență.

Ion Mărginea se ridică și el în picioare. Sufla greu.

— Adică, m'am vândut! Acum înțeleg pentru ce nu m'ați resalutat. Sunt profund întristat și profund indignat! Să aud dela dumneata asemenea ofensă.

— Poate nu-i ofensă. Poate-i un advertisment să nu mai faci politică dacă n'ai simț și pricepere politică. Vizionarii n'au ce căuta în viața politică.

— Dar, pe vremuri, am avut! Când puteau să mă elimine din Universitate.

— Atunci era suficientă simțirea, elanul. Acum e nevoe de pătrundere politică, de strategie și de combinații raționale.

— E posibil, dacă nu se mai urmărește idealul național ca cel de partid. Dar câtă vreme se urmărește cel dintâi, nu e nevoe de nici o strategie. Ci tot de elan și de simțire, și tot de jertfa intereselor și ambițiilor personale.

Omul ridică sprâncenele, apoi le încruntă.

— Mă vei scuza! Sunt forate ocupat. Dumneata, dacă voești, rămâi la convingerile dumitale. Și-ți doresc să te simți fericit în cadrele partidului care și-a câștigat biruința prin furtul urnelor.

Ion Mărginean eși aproape furios în stradă. Il ofensase și la despărțire!

După câțiva pași își zise: „Nu mai e omul pe care l-am cunoscut odată. Ce l-a schimbat? Războiul ori anii de după războiu? Ambiții noui? Făcuse parte din guvernul provizoriu al Ardealului. Era sigur că ardelenii acum nu mai vorbeau aceeași limbă. Iată pentru el, omul acesta cu nume, cunoscut de mult, era acum un străin, cu care nu se mai putea înțelege.

Și simți sufletul întristat și greu. Mai târziu reveni de multe ori asupra acestei convorbiri. Acuza că intrase într'un partid care

în alegeri falșificase rezultatul voturilor în câteva circumscripții, il indispunea mereu. Fapta nu mai putea fi negată. Se aduseră în parlament o mulțime de dovezi. Își dădu seama că ilegalitățile ce i se cerură lui în alegerea aceea parțială se repetară și acuma, de către alt partid, și li se mai adăugase și inovația asta cu urnele, ce nu putea fi calificată. Își aduse aminte de convorbirea lui cu ministrul de interne din guvernul trecut: „Să vezi ce va fi când vor face liberalii alegerile. Ce am făcut noi, e floare la ureche!".

Dar el nu se simțea cu nimic vinovat. Când a intrat în partid nime nu știa că va veni furtul urnelor. El, cel puțin nici nu-și putea închipui o nebunie ca aceasta. La secțiile de votare din ținuturile pe unde a făcut el propagandă, nu s'a întâmplat asemenea mișelie. Propaganda ce o făcuse a fost o muncă de educație politică națională. A cerut să fie votat un singur partid pentru a răsturna temeiurile dihoniei între frați. Că a recomandat să fie votat partidul liberal, era o atitudine întemeiată: partidul era singur care nu guvernase până acum peste țara întreagă, era apoi cel cu mai îndelungată experiență de guvernare.

Argumentându-și în chipul acesta se liniștea, deși afacerea cu urnele îl rușina mereu, cu toate că nici nu știuse ce se pune la cale, nici nu se simți de nimic vinovat. Pe deasupra, după alegeri, își văzu întins de slujbă. Rar mai mergea pe-o jumătate de ceas pela club.

E mustrat însă cu mâhnire că lumea se împărți în mai multe fracțiuni de când veni guvernul liberal, și după alegeri înverșunarea dintre ele era tot mai înveninată.

Ce vină purta el personal în evoluția asta nenorocită a vieții politice? Un om ce putea adăuga sau opri din ceeace curente distructive poartă cu ele? Iată, el voise cu totul altceva: unire și solidaritate românească. Și resultatul e dihonie și mai mare.

Poate că nu-i alt chip de viață politică într'un stat național, cu toate visurile pe care le nutri el despre o frățească colaborare? Poate aceasta e starea firească, evoluția firească?

Dar nu putea fi! Cel puțin în aprobarea conștiinții sale nu putea fi. Aceasta nu mai era, desigur, politică națională la începutul României mari.

Incercă să se izoleze din nou de viața publică. Nu mai citia ziare, nu mai asculta discuțiile și prăpastiile dela club. Se cufunda în lucrările biroului, și se interesa iarăși de aproape de familie.

Avea sensația destul de limpede decând vorbise cu fruntașul acela politic că e prins și el de vâltoarea realității românești, și acum, rupând contactul cu ceea ce se petrecea, îi părea că poate să nu ia cunoștință de vâltoarea aceea.

Emilia fu foarte bucuroasă când se terminară alegerile și Ion rămânea acasă și la slujbă. Săptămânile cât umblase în propagandă fură destul de grele pentru ea. Era mereu îngrijorată să nu i se întâmple vre'un rău, văzând că se întâmplă bătăi ba că au fost chiar împușcături cu prilejul alegerilor.

In afară de asta, nu mai putea eși nicăiri. Familiile cunoscute și prietene erau acum învrăjbite. Impărțite între trei partide politice, cu unii dintre soți chiar candidați, femeile erau de-o nervositate ascuțită, și din două vorbe cearta era gata.

Pe de altă parte, nu știa cum, par'că toată lumea își luase nasul la purtare. Funcționarii dela Bancă intrau în biroul lui Ion ca la ei acasă. Le trebuia cutare act, cutare hârtie, și dacă n'o aflau, o pofteau și pe ea în birou pentru a căuta. Unii dintre ei, cu astfel de prilejuri, se purtau destul de obraznic. Ii priveau întins brațele goale, sau trupul încovoiat asupra dosarelor din arhivă unde căuta actele. Ea dădea uneori ajutor bărbatului în birou, așa că nu era neîndemânatică.

Se părea că alegerile creiaseră o atmosferă arzătoare, care pune în friguri pe toată lumea, care impune un fel de intimitate, un fel de spirit de interes de clan între partizanii aceleiași grupări politice.

Emilia avu ocaziunea să observe acest spirit mare în câteva vizite pe care le făcuse. Văzu la olaltă doamne cari nu se puteau suferi mai înainte, și bărbați, cari abea se cunoșteau, bătându-se prietenește pe umeri. Și, din potrivă, auzi vorbe rele despre familii mai înainte prietene, și cari acum nu se mai vedeau.

Pe lângă funcționari dela Bancă se trezea de multe ori că sună la birou mutre necunoscute, cari se interesau c'un fel de familiaritate, dela egal la egal, despre domnul advocat: unde era? Când va sosi? Care e situația prin comunele pe cari le-a cutreerat.

Odată cel care sună fu însuși prefectul. Mașina i se oprise la poartă iar el, după ce-i deschise servitoarea, aștepta în birou. Trebuia să vorbească necondiționat cu doamna. Era un domn din vechiul Regat, un fost ofițer, era încă tânăr, să fi tot avut patruzeci și cinci de ani.

Ce putea să-l aducă aici? El care era în toiul alegerilor, va ști de bună seamă pe unde va fi bărbatul său.

Știa, într'adevăr, dar altceva îl adusese la ea. Peste două zile era așteptat să sosească un ministru. Făcea un turneu rapid prin Ardeal. Aici va sosi pe la orele zece, și nu va rămânea decât o jumătate de ceas. Era cu cale să i se servească o mică gustare. Nu l-ar duce la restaurant, iar el, prefectul, era celibatar. A tot auzit spunându-se despre talentele ei de bună gospodină. Nu ar putea oferi ea o mică gustare? Dece, se înțelege. Nu vor fi decât trei persoane. Doamna primarului era bolnavă greu de-o săptămână.

Emilia nu se simți atât de neplăcut atinsă de propunerea ce-i făcea cât mai mult de atitudinea lui. Până veni, o privi și o examină din toate perspectivele, părând că o cântărește cu toată minuțiozitatea. Observase și în alte două rânduri, când fură invitați la masă în aceeași familie, privirile lui stăruitoare și atât de insolente. Dar atunci el se putea gândi că, într'atâta lume, nu-l observă. Acum însă erau numai amândoi în birou. Se schimbă la față de indignare. Totuși, nu putu refuza. Era vorba de un ministru, poate unul care e tare la Bancă.

Nu! Bine că trecură alegerile! Ele provocară un fel de libertinaj între cei ce făceau parte din aceeași grupare politică. Iată și ministrul acela, om către cincizeci opt-șaizeci de ani, mai mult o privi și-i făcu complimente decât mâncă, vreme de un sfert de ceas cât i-a făcut cinstea să rămână în prânzătorul ei modest.

Da, auzise dela mulți, și mai constatase ea însăși că domnii din Vechiul Regat sunt mai atenți față de doamne. Da, încă ea nu-și

va putea uita nici odată purtarea acelui doctor care fusese invitat la ei la cules de vii, și dăduse mai ales de gândit surprinzând privirea prefectului râzând cu înțeles către ministru, și clipind spre ea, când le servea ceaiul... Nu cumva l-a adus pe ministru anume s'o cunoască? Știa că prin oraș se vorbește despre ea că e frumoasă și elegantă. Ba-i spuse de câteva ori chiar bărbatul.

La gândul acesta se simți jicnită și, costă o adevărată sforțare să poată schița un zâmbet și să-i mulțumească de cinstea ministrului la despărțire.

— Eu mă simt fericit, doamnă, că v'am cunoscut, și eu vă sunt recunoscător!

Poftim! și Dumnealui era slobozit în toate mădularele și pufăios, și purta o bărbie ascuțită, albă, ca de țap!

Bine că se sfârșiseră alegerile și bărbatul era din nou acasă. Hm, fără el, mereu sensația că undeva în străini, și că în orice clipă i se putea întâmpla ceva neplăcut.

Mai ales că băgă de seamă că unele din cunoștințele ei, ai căror bărbați activau la alegeri în alte partide, deveniră foarte reci față de ea, gata parcă să-i spună o vorbă ofensatoare.

Se gândi că nu-i plăcut lucru să intri în învălmășala vieții publice. Dar ei nu intrară, nu veniră la oraș de bună voe, nici cu scopul acesta. Totuși simția și ea, ca și bărbatul său, că fură atrași de vârtej și fără voia lor, și că zadarnic ar încerca să-și lămurească prietenele. Nime nu ar crede-o. Nu putea fi ea o excepție, ea și bărbatul său, când el activa într'un partid? Și încă ce activitate? Toată lumea vorbea că-i cel mai bun elector al partidului liberal în județ.

Acum, că bărbatul său era din nou în sânul familiei, nu-i mai păsa de nimic! Dacă unele familii cunoscute s'au înstrăinat de ei, n'au decât! Pot trăi și retrași cum au trăit la sat, și încă mai liniștiți și mai mulțumiți. Ea avea destul de lucru cu doi copii, și când nu avea trecea în biroul bărbatului și-i ajuta. Învățase să bată la mașină.

Cât de bine era așa! Cu toți în casă în jurul ei! Copiii învățau bine, erau între cei dintâi în clasele lor. Bărbatul era stăpân de mult pe slujba lui, ba își căpătase îndemânare în tot felul de procese. Deși nu le purta el, veniau câțiva din foștii lui colegi de Universitate să le studieze împreună, retrăind emoțiile din vremea studiilor când pregăteau împreună examenele. Veniau pentrucă, spuneau ei, el recapitulase de curând toate materiile pentru diploma lui, și-și putea aduce mai ușor aminte decât ei articolele și paragrafe de legi.

Erau doi-trei inși, cari fură mai slăbuți în studii și la Universitate, iar războiul pusese între ei și volumele de drept un obstacol destul de înalt. Unul dintre ei venise din războiu și invalid de un picior.

Cu Banca avea contract, nu atârna de fluctuațiile politice. După alegeri, cum afacerile sucursalei crescuseră, i se votă un ajutor de cinci mii lei pentru angajarea unui stagiar. Dar banca nu avea nimic împotrivă dacă stagiarul putea fi soția lui. Și astfel ajutorul ce-i dădea Emilia în birou, era acum și răsplătit. Nici el nici ea nu crezură că-i subt demnitatea femeii să lucreze și ea în birou. Ocupațiile casnice, grija de copii nu-i luau decât o parte din timp ca

și în sat. Dar acolo avea grădina, avea economia, care-i putea umplea tot timpul liber. Aici, fără lucru, Emilia se plictisea. Își dădu în grabă seamă că plimbările prin oraș, cofetărie, cinematograful, visitele nu puteau umplea timpul ei într'un chip care să o mulțumească. Era, în realitate, numai o pierdere de timp, ceea ce pe ea, care era plină de energie și-i plăcea să lucreze, nu o satisfăcea.

Puțin îi păsa când înțelese că sunt femei în oraș, și chiar dintre prietenile ei, cari o ironizau pentrucă lucra în biroul bărbatului. Munca nu numai că era în firea ei, ci acum, când se învrăjbise partea cea mai mare a societății românești din oraș, din motive politice, era și un bun refugiu de-a nu se mai gândi la mizeriile sociale pe cari le vedea sau despre cari auzia.

Pe de altă parte Ion Mărginean nu ar fi încredințat pe un stagiar să-l împlinească la desbateri, chiar dacă și-ar fi angajat unul. Se simțea prea responsabil pentru a nu susține personal ori ce causă a Băncii. Așa că stagiarul ar fi făcut tot numai lucru de birou, pe care-l putea face și Emilia.

Lumea vorbea, cârtea, ironiza. Chiar funcționarii băncii. Dar mai ales femeile cari veniră din sate la orașe, unde bărbații lor aveau o slujbă oficială. Ele nu înțelegeau atitudinea Emiliei, și începură să o privească din nou peste umăr.

Dar ei nu-i păsa!

Știa unde dusese pe multe femei tinere traiul cel nou dela oraș, fără nici o ocupație, mai ales dintre acelea cari nu aveau nici copii.

Atâta s'au tot plimbat pe străzile orașului, au privit vitrinele, au petrecut zilnic ceasuri în cofetării, au cercetat cinematografele, până au început să le ese zvonuri urîte. Făcură cunoștințe cu tineri și bărbați cari le văzură expunându-și mereu costumele și grațiile, și cari le acostară pe stradă sau în cofetării, iar acum ajunseseră prieteni ai casei, și cari se angajaseră mărinimoși să le distreze, să le umple timpul liber, în vreme ce bărbații își vedeau de slujbe.

Emilia fu din bună vreme scandalizată cum tratau acești tineri, cari părea că nu au nici o ocupațiune, pe unele din cunoștințele ei: le socoteau drept niște gâsculițe dela țară, și profitau de lipsa lor de experiență, ca și de vanitatea lor adulată cu meșteșug.

În vremea din urmă, înainte de alegeri, nu mai putea intra într'o casă să nu audă prevestindu-se lucruri scandaloase despre acele din gâsculițele acelea. Două își părăsiră bărbații, se spunea că nu de voe bună, și trăiau cu cutare prieten, așteptând divorțul și cununia nouă, care nu prea erau semne să vină. Cutare a primit în dar o blană prețioasă; cutare se certa zilnic cu bărbatul care opri pe un astfel de prieten să-i mai calce pragul. Și câte alte povești de felul acestora!

Chiar și cu prilejul propagandei electorale izbucniră două-trei scandaluri, de care Emilia abea auzi și apoi nu se mai interesă de ele.

Nu avea nici un rost să se mai intereseze. Știa de mult că moravurile eșiră zdruncinate din războiu, și ea atribuia chiar certurile și învrăjbirile politice zdruncinării bunului simț cu care oamenii s'au întors din cei patru ani de războiu.

Și ea și bărbatul, își luau uneori Sâmbăta seara copiii și plecau să petreacă Duminecile acasă în satul lor. Socrii îi primeau pe toţi cu însufleţire. Era cea mai mare bucurie a lor aceste vizite rare.

Copiii se repezeau numai decât prin ogradă, prin grădină, cercetând de aproape toate lucrurile, și chiuind de bucurie când descopereau un altoi sădit proaspăt, în grajd viţeluși necunoscuţi de ei, sau numărând stupii din stupină, aflau câteva coșnițe mai mult.

Vara și toamna se cățărau prin pomi, iarna porniau cu săniuța, și abea puteau fi ţinuţi în casă până mâncau.

Ion și Emilia erau prea mulţumiţi cu felul cum bătrânii purtau economia lor. Era și pasionată, se și pricepea, mai ales soacră-sa, dar începu să se miște și doctorul Crețu. Țineau două slugi mari și un băiat la vite. Arau cu două pluguri, lucrau cu două care. Era mare lipsă de brațe de lucru, după ce se făcu reforma agrară. Cu doi muncitori stabili nu mai aveau nevoe de lucrători din sat decât la coasă, la fân și la secere. Săpau porumbul cu mașina.

Ion și Emilia se întorceau înviorați din Duminecile petrecute acasă, iar copiii supărați că nu mai puteau rămânea. Bătrânii se interesau de viața lor dela oraș și erau mulţumiţi că au trecut peste greutățiile începutului.

I. Agârbiceanu

O S M A N

Era după retragerea din Muntenia. Iarna anului 1916. Compania noastră era cantonată într'un sat din jurul Vasluiului. Satul părea pe jumătate pustiu, iar oamenii, adică femeile, copiii și moșnegii, tare amărîți, căci nu era casă să n'aibă pe unul de ai lor la război.

Locuiam cu căpitanul meu, la un gospodar cuprins, om de vreo 60 de ani, ai cărui feciori, amândoi însurați, erau și ei pe front. Aveam o cameră curată, cu pereți albi, icoane în părete și cu podele ca la oraș, sobă de cărămidă, așa că nu ne puteam plânge de frig, mai ales că pădurea era aproape și ordonanțele noastre înjugau boii lui Gheorghe Ispas și veneau cu lemnele din pădure atunci când ne trebuia...

Toată luna lui Decembrie, instrucția a fost suspendată, și-apoi, chiar de-ar fi fost să se dea ordin, cu cine s'o faci — c'un pumn de oameni? — căci atâția rămăseseră din companie, în urma luptelor grele prin care trecuserăm, și-apoi dintre ei câte unul se mai îmbolnăvea și **de recurent.**

O iarnă grea, cum de mult nu se văzuse! Și-un ger, de scăpărau pietrele. Ofițerii, ne petreceam vremea povestind, jucând cărți și trimițând ordonanțele la depărtări mari să ne cumpere câteun bolobocel cu vin. Și ce veselie era atunci! Un ofițer bătrân, rezervist, cânta pe nas ca popa, îl binecuvânta, apoi dădea cep, lua din polița casei o legăturică de busuioc, și ne aghezmuia pe la funte, și numai după aceea ne dădea voie să bem... Vorba aceea, făceam haz de necaz, ca să ne uităm durerile.

Dar acela, care sta întotdeauna mai deoparte și nu lua parte la petrecerile noastae, nu făcea haz și nu juca nici cărți, decât foarte rar, era comandantul meu de companie, căpitanul Stavrache. Ce inimă bună și ce viteaz! Luase parte la vreo zece atacuri și totdeauna înainte. In orice situație grea s'ar fi găsit, nu se pierdea. Cu soldații se purta ca un părinte și de aceea toți îl iubeau. Era scurt de statură, negricios, cu fruntea mare, plină de deștepciune și ochii scânteietori... Ei bine, omul acela, care niciodată nu se văitase în fața inamicului, de multe ori îl auzeam oftând, ori stând cu fruntea în palme și gândind câte un ceas întreg. Intr'o zi îl întrebai, luându-mi curaj:

— Sunteți bolnav, d-le căpitan?...

— Da, răspunse el...

— Și ce vă doare...?

— Sufletul, și deodată îl văzu, pe omul acela dârz, care nu se temuse de gloanțe și ghiulele, plângând ca un copil în fața mea.

„Tu nu eşti însurat, ai părinţi, dă, vorbi el deodată. Te doare, dar eu am lăsat acolo, la Tulcea, pe nevastă-mea cu un copil abia de o lună şi acum poate că duşmanul îşi bate poc de ei... Tu nu ştii ce este dorul de nevastă, dar mai ales de copil... şi să nu ştii nimic despre ei".

Tăcu, îşi şterse ochii, îşi îmbrăcă mantaua şi plecă... Din ziua aceea devenise şi mai tăcut. Citea toată ziua, ori îşi scria memoriile dintr'un **notes**, unde-şi însemnase zi cu zi, ceas cu ceas, luptele la care luase parte.

„Dacă voi muri să ştie băiatul meu, Gheorghiţă, pe care l-am botezat în ceasul plecării, că tatu-său a murit ca un erou pentru Ţară, şi nu ca un laş. Asta-i averea ce i-o pot lăsa".

Şi zilele trecură cu un Crăciun mohorît... De Sf. Vasile, soldaţii făcură un buhai şi veniră ca să ne ureze... A fost nu un an nou, ci adevărat un parastas.

La câteva zile, văd că figura căpitanului meu deveni veselă! Mă privia drept în ochi şi parcă voia să-mi spue ceva. Eu ghiceam aceasta, dar nu îndrăzneam să-l întreb. Era seară... Prin geamuri strălucea albul zăpezii într'un albastru fumuriu. Căpitanul mă privi cu ochi serioşi şi mă prinse de umăr.

— Eşti militar, vorbi el,... şi încă ofiţer... Ştii ce înseamnă cuvântul de onoare...

— Da...

— Dă-ţi-l, că n'ai să spui nimic...

— Pe onoarea mea, — am răspuns eu.

— Ei, acuma, cheamă-l pe fruntaşul **Osman** la mine.

Peste un sfert de ceas, un om scund, cu umerii ieşiţi, ochii mici şi oblici, faţa smeadă, intră în camera noastră.

— Să trăiţi, d-le căpitan...

— Buna seara, Osmane... Tu eşti din Dobrogea, dela **Ali-Bei-Chioi.**

Turcul făcu ochii mari.

— Da, răspunse el mirat de cunoştinţa căpitanului.

— Tu vrei să mergi acasă în concediu... să vezi nevasta, copiii? Ai copii, nevastă?

— Da, **ai** d-nu căpitan...

Şi turcul îşi aruncă privirea cu zâmbet, când la mine când la căpitan, crezând că-şi râde de el.

— Ei bine, eu îţi dau concediu o lună, pe răspunderea mea, şi-ai să te duci şi la mine acasă să duci o scrisoare. Vrei să te duci?

— Vreim să trăiţi, d-nu căpitan...

— Dar spune-mi cum ai să treci dincolo?

— Daţi la mine bilet, **mergem** concediu Galaţi... La Dunărea îngheţată este, eu trecem noaptea la Dobrogea şi dacă sentinele prinde la mine, eu spun **dezertor estem** bre, dela România....

— Bravo, Osmane strigă căpitanul,... şi-l bătu pe umeri. Turcul făcu un salut în legea lui, îşi duse mâna la frunte, apoi la inimă...

— Ei acuma să ştii, Osmane, că lucrul acesta n'are să-l ştie nimenea, de cât noi trei — juri pe legea lui Mahomet.

— Nu putem jura, trăiţi d-nu căpitan, la noi oprit este... Numai cuvânt, este jurământ.

— Bine, Osmane... bine. Te știu om cinstit și viteaz. Tu ești turc și turcii sunt aliați cu inamicii noștri. Dacă te-o prinde, n'are să te bănuiască, pe unul de-ai noștri era mai greu...

Și-acuma, mâine ai să pleci. Ai să duci o scrisoare la mine acasă, în strada Babadag și să aduci răspuns.

Scrisoarea ai s'o vâri în opincă... Și'n opincă ai să pui pae... Ai înțeles?

— Inţeles.. să trăiţi d-nu căpitan.

— Și-ai să mai faci un lucru. Ai să cauți să afli ce armată are inamicul... unde e... și ce anume.

— Inţeles, să trăiţi d-nu căpitan...

— Și-acuma să fii gata... mâine dimineață pleci... ai să ai de toate, hrană și bani de drum...

Osman se închină întâi în legea lui, apoi strigă cu glas tare de tremurară geamurile:

— Să trăiți, d-nu căpitan! — Și plecă.

Trecură multe zile dela plecarea lui Osman. In companie nimeni nu știa de cele întâmplate. Orice vorbă șoptită, în împrejurări așa grele, ar fi fost un dezastru pentru noi... doi... Căpitanul devenise tăcut și se închidea tot mai mult în el. Nici nu mai ofta și nu mai pomenea nimic în cercul ofițerilor despre familia lui. Toată discuția lui era în ofensiva care trebuia să vină odată cu vara... și să ne luăm pământul robit. Și cu toate că dela părțile sedentare începură să ne sosească elemente noui, coasa morții secera cu nemiluita, căci tifosul exantematic se declarase peste tot. Cine a trăit zilele acelea ale anilor 1916—1919, numai acela își poate da seama, de ce răbdare, abnegație și rezistență a dat dovadă soldatul român. Dar mai ales dobrogenii, oameni zdraveni, înalți ca bradul, astăzi îl vedeai vesel, căutându-și de slujba lui și peste două zile aflai că a și fost evacuat în spital la Vaslui.

Acuma, cu apropierea instrucției și complectarea armamentului, orice distracție, joc de cărți, lăutari, încetase. Fiecare își dădea seamă, dela soldat la colonel, că ziua răfuelilor se apropie, și că pentru aceasta trebue energie, seriozitate și muncă fără preget.

Pe lângă aceasta, cel mai mare dușman al nostru era nu inamicul, căci eram departe de front, ci insectele... Curățenie și iar curățenie... Apoi la două zlie deparazitare și ordine peste ordine. Seara cădeam de oboseală... Rareori îl auzeam pe căpitanul meu vorbind în șoapte: „Oare ce-o fi făcând Osman?“ Se apropia luna și Osman nu se ivea... De bănuit, că a dat mâna cu inamicul nu-l credeam în stare și nici nu aduceam vorba despre asta. Dar într'o zi văd că comandantul meu îmi pune o întrebare...

— D-ta, în viața civilă ești învățător. Ei bine, când înveți pe copiii d-tale la școală, ce le spui despre Ștefan cel Mare și Sfânt...?

Eu care-l înțelesesem pe căpitan unde vrea să ajungă, îi răspunsei:

— Pe patul de moarte, Ștefan cel Mare i-a dat sfatul acesta fiului său Bogdan: „Să nu te încrezi nici în Rus, nici în Poloni, ci mai degrabă în Turci, că turcii sunt mai cinstiți...“.

— Va să zică și d-ta crezi că Osman nu ne-a trădat?

— Nu cred să ne fi trădat.

— Ei bine, asta îmi place, văd că m'ai înțeles, — și râse cu o bucurie cum de mult n'o văzusem.

Și 'ntr'adevăr, peste o lună și o zi Osman se ivește în ușa camerei noastre. Căpitanul era la companie. Am trimis să-l cheme. Când l-a văzut pe Osman, numai că nu l-a sărutat.

— Am venit, d-le căpitan, să trăiți (Osman n'a mai spus de data aceasta: Să trăiți domnule căpitan, am venit!) — așa era de turburat.

Și scoase de sub manta, din fundul unui cojocel de oaie, pe care-l adusese de acasă, o scrisoare, învăluită în vre-o trei plicuri. N'am văzut niciodată în viața mea un moment mai mișcător. Căpitanul sta cu plicul în mână și se uita la el, eu la Osman, iar Osman la căpitan... Câteva clipe au trecut într'o tăcere solemnă. Revenindu-și, căpitanul îi întinse mâna lui Osman, iar Osman făcu salutul lui cu mâna la frunte și apoi la inimă. Bucuros, căpitanul scoase din portfel o hârtie de 100 și i-o întinse. Turcul aplecă imediat capul și se închină, făcu doi pași înapoi:

— Nu, mulsumim, d-nu căpitan, D-tră dat la mine voie eu văd familie... Mulsumim...

— Și cum ai găsit familia...?

— Bine... mulsumim lui Alah, tot este bine, numai un copil fost bolnav, la mine cinci copii.

— Acum du-te și te hodinește, cere de mâncare...

— Nu, mulsumim... eu mâncat, răspunse turcul.

Căpitanul îmi făcu un semn să mă retrag, ceeace și făcui.

Am rătăcit până 'n târziul nopții pe la camarazii mei, nevoind să-l deranjez. Când m'a văzut intrând, s'a uitat la mine și m'a îmbrățișat... întrebându-mă de ce am întârziat.

— Iți mulțumesc, dragul meu... Iți mulțumesc, ai fost un adevărat camarad, că ai înțeles dorul meu și nu m'ai oprit, vorbi cu lacrimi în ochi. Ei acuma să-ți citesc ce-mi scrie scumpa mea soție...

Se așeză jos, își apropie lampa și începu:

Tulcea, 1917 Ianuarie 15

Scumpul și iubitul meu Leon,

Rândurile tale, pline de nemărginită iubire, de sinceritate și dor mi-au umplut inima cu un suflu nou de viață, mai puternic de cât moartea, mai trainic decât iubirea. Ce duios e să știi că chiar în suferință și în mâinile dușmanului fiind, acel care luptă pentru Țara, pentru neamul lui, se gândește la tine și sufere pentru tine.

Și văd, iubitul meu, că tu trăiești cu gândul la mine, după cum și eu în nopțile mele de suferință mă gândesc mereu la tine și mă rog lui Dumnezeu să te ție sănătos pentru mine și copilașul nostru.

Tu ești al neamului, dar te rog și să crezi că fără să fiu egoistă ești și al meu și în clipele când vei porni la atac, sărută iconița pe care ți-am dat-o eu la plecare.

Căpitanul aici se opri. Ochii i se umplură de lacrimi. Scoase iconița de la piept și o sărută. Rămase multă vreme într'o tăcere prelungă, ținând scrisoarea la piept. Nu îndrăzneam să-l mai întreb...

— Nu-ți mai citesc, vorbi el după un timp. Acum sunt fericit... Pot să sufăr încă... Și voiu suferi până la izbânda cea mare...

Se întoarse spre mine.

— Mă iartă, dragul meu, că mai departe nu ți-am citit. Sunt rânduri, din intimitatea noastră în viața de familie... dar te rog un lucru să-l menajezi cât mai mult pe Osman, e în plutonul d-tale, și el a făcut legătura între mine și nevasta mea. Și-acuma îți dau un sfat. Când te vei însura, să cauți un suflet, nu avere.

Târziu de tot adormirăm.

A doua zi Osman veni în camera noastră.

— Ei, Osmane, cum te-au primit inamicii?

— Bini, să trăiți d-nu căpitan.... Căpitanul îi făcu semn să stea jos.

— Și... cum ai ajuns... Osmane...?

— Eu, venit Galați... Unde merg eu, la mal sentinele... ioc (nu). Eu trec la Dunăre, înghețat bre, înghețat... și frig bre așa frig, frige la picioare... Eu trec la Garven, santinele ioc... Spun eu la mine, asta nu-i război... Cum eu trec așa... mergem la noapte, ajungem Vacareni, este ziua... Ce ne facem bre? Ascundem la stuf... Nu... mergem înainte... Da frig d-nu căpitan... Atunci intrăm la cafene, bem ceai... încălzim puținu bre. Aici la mine vedem doi bulgari... Ei uită la mine întrebăm...: Românskii soldat?

— Dizertor bre, mergem acasă... Ei prindem la mine... Ducem Comandant. Comandant întreabă:

— Turetkii (turc)?

— Desertor bre...

— Desertor Rominskii.

— Dezertor bre... Rominskii... Căpitan scrie la hârtie trimitem la Tulcea...

— Te-a dus la Tulcea? întrebă nerăbdător căpitanul.

— La Tulcea, trăiți dom căpitan...

— Și te-a dus pe jos? îl întrebai eu...

— Și la căruța și pe jos...

— Și la Tulcea ce ți-au făcut? întrebă iarăși căpitanul.

— Dus la mine la Comandant — și Comandant întrebă: Rominskii dizertor bre?

— Rominskii.

— Dobrogeaskii Turox (Turc Dobrogean)?

— Da, răspundem la el... Eu mergem acasă la mine, nevasta, copii murim de fome... bre... cinci copii...

— Este armata bre la România?

— Esti bre, prost la Romania... este batae bre, mâncare ioc...

— Esti artilerie?

— Eu nu văzut artilerie... Esti rus artilerie... esti... Comandantul scrie... la gazetu, și vrea trimitem la Comendant la Babadag... Eu spunem... la el: Dom Comandant eu mergem acas... Ali-Bai-Kioi — eu om sorac, mergem familie muncim... Eu turc bre... domnu

Comendant... El uitat la mine, dat drumu... Eu spunem la el mulsumim și plecăm la strada Babadag d-nu căpitan... la sosie.

— Și ce-a spus soția când te-a văzut?

— Citește la scrisoare și plânge și copil mic, așa plânge...

Osman se opri... și la mine d-nu căpitan este așa mic copilu...

Căpitanul scoase batista și-și sterse o lacrimă.

Și conița, dai la mine mâncare și întreabă, întreabă la d-nu Căpitanu, urmă Osman...

Se făcu o pauză... Privirile noastre se urmăreau... Sufletele deasemenea. Gândurile alergau departe.

— Dar la tine acasă cum ai găsit, Osmane?

— Saracie, să trăiți d-nu Căpitan, saracie. Vândut cinci perechi curcan, la noi estem curcan, avere, eu dat la nevastă puțin bani și plecat Constanța. Acolo muncit, săptămâna, strângem bani venit acasă și plecat înapoi... la regiment. Concedi la mine o lună, d-nu Căpitan așteaptă, altfel bucluc...

— Bine Osmane, îți mulțumesc, vorbi căpitanul, acum du-te. Am să-ți fiu recunoscător.

Osman plecă, salutând cu acelaș respect, fără ca să ceară vreo favoare.

A doua și a treia zi căpitanul îl chestionă despre cele văzute acolo, dar despre veștile aflate nu mi-a spus nimic și nici nu știu unde și cui le-a raportat.

Primăvara veni și instrucția începu. Osman fusese acum înaintat caporal și conducea grupa.

— Haide bre, facem instrucție aici, ori ne jucăm bre, îl auzeam câte-odată strigând la oamenii de sub comanda lui. Și lipovenii bărboși, înalți, cu ochi albaștri și umezi, se uitau de sus la turcul acesta gros, cu ochi oblici, dar trebuiau să-l asculte, căci gradul era grad.

In timpul repaozului venea la noi, stam de vorbă și cea mai dulce mângâiere pentru el era când îi amintea de Ali-Bei-Kioi.

— Mergem, d-nu Căpitan... mergem...

Să fim sănătoși, eu viu la d-tră, aducem una păreche curcani albi... Aducem amintire... Să fim sănătoși și să termine război... Și d-tră cu sosia, la noi... Avem bivolița și noi facem unt...

Așa de sincere erau vorbele lui și atâta bunătate îți revarsau pe suflet duioșia cu care le exprima, căci fără să vrei te simțeai atras de el ca de un vechiu prieten din neamul tău și nu ca de-un biet turc, necăjit, dintr'un sat oropsit, a cărui avere se închega toată într'o bivoliță și câteva perechi de curcani.

— Și D-tră d-nu sublocotenent, nu dobrogean, dar când noi isprăvim război, dați la mine fotografii, la tot eu țin minte.

— D-nu Căpitan dobrogean și noi mergem la d-lui vedem copilaș și noi ducem cu sosia copilaș... Eu turc, dobrogean, dar noi luptat pentru România.

Deobiceiu acestea erau convorbirile noastre și prin felul lui de exprimare — căci vorbea așa de prost românește și se chinuia ca să găsească cuvântul potrivit — îl simțeam și mai aproape de inima

noastră, căci vorbea dela suflet la suflet. Deşi regimentul nostru era dobrogean şi avea atâtea neamuri în compunerea lui, Osman de la compania a IV-a era cel mai drag dintre toţi ostaşii cari nu erau de acelaş sânge cu noi... Comandantul regimentului ştiind bravura lui, îl recomandase pentru decoraţie.

La 15 Mai ocuparăm tranşeele pe linia Nămoloasa... Trebuia să atacăm aripa stângă a inamicului... cu direcţia Hanu-Conache. Aceasta se petrecea în noaptea de 15 Iulie... Aşteptam cu înfrigurare, ordinul de atac... Era spre seară... Soarele scăpase pe sub geana unei păduri şi ghiulele sburau fluerând, în văzduh. Din tranşeea noastră priveam tranşeele inamicului, iar din depărtare lumina ghiulelor care eşiau din gura tunului. Osman era lângă mine în tranşee cu mâna pe armă şi granadele gata... când deodată îl văd că se apleacă spre mine şi mă roagă să-l las pentru câteva minute liber. N'am înţeles nimic...

Osman se ridică din tranşee, trecu în spatele ei şi se piti după un tufar... Am întors capul să-l urmăresc fără voia mea... El sta aplecat în genunchi, se bătea cu mâinele la inimă şi şoptia ceva neînţeles, ridicând capul spre soarele care murea după geana pădurii... Atât putui desluşi... Alah, îl Alah... Se întoarse înapoi, luă puşca liniştit, caşicând nimic nu s'ar fi întâmplat, şi-mi spuse încet:

— Acum mergem la atac...

— Aşteptăm ordinul, Osman.

— Cum nu mergem la atac? întrebă el...

Fără să-l mai întreb, înţelesei că Osman se închinase lui Alah, înaintea luptei. Dar în locul atacului primirăm ordin să pornim în marş forţat la Mărăşeşti, căci „aliaţii' noştri, „Ruşii", ne trădaseră. Am pornit în toiul nopţii în marş forţat şi abia a doua zi sub seară am ajuns, ocupând o porţiune de tranşee pe dreapta Siretului, în faţa Cosmeştilor, pe cari ruşii bolşevizaţi o părăsiseră... Spre seară lupta a început. Grozăvenia ei nu se poate descrie... Se loveau ghiulele în aer şi cerul se lumina ca şi când milioane de trăznete ar fi izbucnit din adâncul tăriei... Inamicul înainta valuri, valuri.... Aici ne lua o tranşee, aici o luam noi înapoi... Comandantul nostru era veşnic lângă noi... Cu faţa plină de praf, sudoare şi fum mereu striga, alerga de ici colo, dispărea, ca să-l vedem iarăşi răsărind lângă noi, mai hotărît şi mai încruntat.

Pe la miezul nopţii în noaptea cea de groază de 6 August se făcu o pauză... Infanteria şi a lor şi a noastră părea obosită... O ploaie caldă începu... Un glas se auzi în noapte... numai pe jumătate românește...

— Pentru Dumnezeu, încetaţi puţin... suntem oameni. Căpitanul veni lângă mine şi-mi ordonă...

— Trimite-l pe Osman, cu o patrulă, să cerceteze linia inamicului... ai auzit ce-a spus? Acesta e un truc, vor să ne prindă...

Ii dădui ordin şi Osman cu o parte din grupă — căci cei mai mulţi erau răniţi şi morţi — se strecură din tranşee... Nu trecură decât cinci minute şi o rafală şi mai groaznică începu...

Noaptea era pe sfârșite și ploaia încetă. Lupta continuă până a doua zi dimineața, când patrulele noastre strecurându-se spre liniile inamicului, îl găsiră pe Osman sfredelit de o granată, ținând în mâna însângerată arma strânsă la piept.

După două nopți și două zile de luptă și eu și căpitanul căzurăm răniți. Ne-au evacuat la un spital din Iași. Târziu de tot, câțiva ani după sfârșitul războiului, m'am întâlnit cu comandantul companiei mele la o berărie din Galați. Mergea puțin schiopătând, eu, slava Domnului, nu aveam nimic... Imi luasem catedra, chiar în inima marelui port. Pe căpitan îl avansase maior, iar bietul Osman hodinea în pământul țării, departe de nevasta și copiii lui — de Alibeichioiul iubit... Am vorbit mult, mult despre el, iar la plecare căpitanul mi-a spus că a căutat văduva lui Osman, dar n'a mai găsit-o.

N. Dunăreanu

LĂMURIRE

Până noaptea, târziu, schelele au stat ridicate în jurul bisericii.

Zile întregi, ofițeri și soldați munciseră ca niște albine. Zidarii îndreptaseră pereții lăcașului. Zugravii așternuseră vesmânt de var, peste tencuială nouă. Tâmplarii făcuseră uși și ferestre. Tinichigii bătuseră tabla pe acoperiș. Vopsitorii așternuseră peste ea un strat de ulei, în culoarea frunzelor proaspete.

A doua zi dimineața, când locuitorii au ieșit pe prispele caselor, biserica strălucea albă în soare și deasupra turlei sclipea crucea de alamă, tăiată cu măestrie din tubul unui obuz rusesc.

Regimentul își încheia primul popas în stepa din răsăritul Nistrului și, înainte de a porni mai departe, îngenunchia în fața altarului pe care îl redase credinței.

Strânși cot la cot, cu armele pe umeri, ostașii cântau:

Cu noi este Dumnezeu,
Înțelegeți neamuri
Și vă plecați!

Larg descheiați la gât, cu mânecile suflecate, cu capetele descoperite, soldații cântau puternic:

Hai camarazi! veniți acum!
Spre glorie e-un singur drum
Și gloria e sub drapel,
Veniți să ne luptăm sub el!

Imi aduceam aminte de ostașii mei, așa cum îi văzusem cu câteva săptămâni în urmă, când, într'o noapte, îi adusesem pe frontul Prutului, la Oancea, în fața Cahulului.

Ceea ce îmi atrăsese în deosebi luarea aminte era sfințenia cetirii, în clipele de liniște, a cărticelelor de rugăciuni. Venirea între ei a preotului regimentului le umplea chipurile de ușurătoare bucurie. Slujbele religioase erau ascultate cu pioasă atențiune. Semnul crucii flutura des peste piepturi. S'ar fi zis că oamenii voiau să împlinească, în grabă, datoriile față de cer, uitate lungă vreme.

Ceasurile bombardamentelor aspre n'au întârziat. Liniile noastre, bătute de obuze, aruncau în văzduh nori de țărână, amestecați cu fumul și flăcările exploziilor. Brancardierii, tupilându-se în lungul șanțurilor de luptă, duceau, spre posturile de ajutor, răniții, sau adăposteau, în colțuri ferite de vederi, pe cei cari sfârsiseră fără lumânare.

Apoi, într'o dimineață, ne-am avântat dincolo de Prut, străbătând stufăria și bălțile până la malul Basarabiei și trecând peste câmpurile minate. In miezul zilei, pe cazărmile Cahulului eliberat, fâlfâia steagul Țării, iar avioanele noastre se roteau în horă voioasă deasupra orașului.

Era primul act de forță care descoperea, în sufletele oamenilor, puterile ascunse în ei.

Și prima izbândă.

Până atunci, aproape toți ne ridicam gândurile spre Dumnezeu, plini de frică. Umiliți îi cerșeam mila proteguitoare, de teama sfârșitului fără iertare și a pedepselor cumplite, pentru rătăcirile din viață.

Rugăciunile noastre erau vaete și prosternări, în cari prea rar găseam, alături de multă groază, o mică flacără de credință adevărată și senină.

Nu descoperisem pe Atotputernic în noi.

Cei mai mulți, fără să gândim prea adânc, ne închipuiam că El, după ce crease lumea, pândea cu răutate faptele creaturilor Lui, împărțind pedepsele unui iad crâncen.

Ne credeam, adesea, părăsiți pe acest pământ și — în lipsa noastră de înțelegere, socotind pe Ziditor sub nivelul priceperii unui anonim orânduitor al circulației din nu importă ce târgușor — îl învinuiam că nu lăsase aici jos, la îndemâna oricui, legile drumurilor vieții. El care așezase pentru veșnicie pulsațiile ființării, dela floricica neînsemnată pierdută în iarbă până la aștrii din adâncul de stele al bolții.

Ni-L închipuiam că se opune fericirii noastre.

Nu știam că păstrăm în noi, taina fericirii.

Nu știam că fericirea există.

Că omul e făcut s'o trăiască, după ce a clădit-o, cu ajutorul Domnului.

Săptămâni întregi, ne-am contopit într'o forță multiplicată de drumuri uscate sau răscolite de noroiu, au mers strânși, în aceeași cadență, sub culoarea aceleiași uniforme, mânuind aceleași arme, supunându-ne aceloraşi ordine, mâncând aceeași pâine și învingând aceleași greutăți.

Săptămâni întregi ne-am contopit într'o forță multiplicată de numărul nostru, revărsându-ne în acelaș șuvoiu de energie, fără să știm ce ne aștepta în ziua următoare, fără să ne gândim înapoi, țintind cu îndârjire către înamic, înainte, înainte...

Săptămâni întregi, am cântat aceleași cântece, am amuțit în aceleași tăceri, ne-am ridicat deasupra noastră și, anonimi, ne-am descoperit, în dâncuri, puteri pe care nu le bănuisem.

Boabele de grâu, găsite după mii de ani în besna mormintelor de piatră, îndată ce au fost semănate, în căldura umedă a pământului îmbrățișat de soare, au încolțit. In fundurile reci ale sarcofagiilor, ele își păstraseră, întregi, forțele de viață.

Și de biruință.

Este ceea ce se petrecea în noi.

Virtuți străvechi își găsiseră căldura germinării. Uitate în fun-

duri, în cari nu mai pătrunsese lumina, acum țâșneau, cu puteri clocotitoare.

Firește pădurea își avea și uscăturile ei. Nu voiu pomeni de ele. Brazii nu cresc în climate moleșitoare. Stejarii nu-și desfac ramurile în ogrăzile fără spații.

Cărticelele de rugăciuni erau tot mai rar deschise. Prin ele însăși nu mai exercitau puterea, pe cari le-o recunoscusem la început.

Rugăciunile se alcătuiau în noi și de către noi, treptat ce ne învingeam slăbiciunile ca să înfrângem greul, treptat ce ne obișnuiam să privim fără clipire adevărul, ca să-i răspundem prin adevăr.

Rugăciunile se alcătuiau în noi, treptat ce voința ne devenea mai dârză, ținându-ne la datorie.

Rugăciunile se întocmeau în noi, treptat ce prin voință ne păstram și măream sănătatea, pe care n'o mai puteam cocoloși fără rușinea de a ne rătăci de coloana ce mergea mereu înainte.

Sfârșitul nu ne mai apărea umbrit de groaza pe care o încercam la început. Atâția dintre noi cădeau. Făceam drumul necunoscutului alături de camarazi, cari priveau calea de dincolo cu aceeași seninătate. Dimpotrivă, stingerea pământească nu ca o beție ieșită din slăbirea dragostei de viață, ci ca un element de forță nouă ne îndemna la eforturi, cari să merite într'adevăr dăruirea noastră totală.

Munca întreagă — făptuită cu voie bună, străină de negare sau de gustul mântuielii, făptuită fără vaete, fără plictiseală, fără ascunzișuri de lingușiri și fără căutări de laude, ne încorda în izbucniri tinere, viguroase, cinstite, — pentru binele tuturor.

Departe de Patrie, Patria și Neamul ne apăreau în lumina înaltă a unei adevărate revelații. Luptam pentru Patrie și luptam pentru Neamul căruia îi voiam același suflet ca și al nostru

Drumul întoarcerii, nu mai putea fi decât acela pe care ni-l deschidea izbânda. Uscăturile, din codrul cu tulpini viguroase ce creștea în această lume nouă, șopteau câte odată zvonuri acre din locurile pe cari le părăsisem.Cu privire de oțel bârfitorii erau fulgerați. Judecătorul Suprem veghia în noi.

Aerul pe care-l respiram era curat ca al zorilor limpezi și tare ca pe crestele munților.

Numai inimile sănătoase puteau baie la aceste înălțimi morale.

Iarna cu urgia viscolelor ei, cu gerurile tăioase, cu albul nesfârșit al întinderilor, cu singurătățile nopților de beznă sau cu seninătățile înstelate peste urletul văzduhului și al valurilor Mării Negre — în preajma căreia scriu aceste rânduri — a găsit, pentru victorie, alți oameni.

Ostași necunoscuți, simpli plugari în posturi grele de veghie, aproape înecați sub zăpadă, răspundeau fără să clipească : — Nu e frig !

Aveau în spate cojocul unei credințe fierbinți.

Ostași necunoscuți, plecați în concedii după zece luni de absență dela vetre, înfruntau viscolele și troienele înotând în zăpadă și reveneau la unități, cu câteva zile înainte de împlinirea terme-

nului. Răspundeau firesc : — Am auzit că regimentul e chemat mai departe.

Aveau în inimi flacăra dreaptă a credinței.

Ostași necunoscuți, cu degetele înghețate pe oțele, alergau spre posturile de luptă, la primul semnal de alarmă și, scrutând bezna prin care se putea furișa dușmanul spre liniile noastre subțiri, așteptau primejdia ca s'o înfrunte fără teamă. Răspundeau senin : — Nu va trece !

Aveau cu ei arma armelor: Credința.

Toți aceștia descoperiseră pe Dumnezeu.

Nu din cărți

Nu din lămuririle și faptele altora.

Ci din ei.

Pentru prima oară gândul eroic și ideia frumosului în fapte creșteau în oameni, așezându-i deasupra obișnuitului zilelor de altă dată.

Un om nou s'a format astfel. In luptă cu el. In luptă generoasă, pentru un neam nou.

Realizarea este încă o biruință a războiului pe care-l facem.

Poate cea mai mare.

Și dovada că războiul nostru este sfânt.

El se știe ostașul Cerului.

El se știe ales, să împlinească voința lui Dumnezeu pe pământ.

El se întrece să fie vrednic de această alegere.

In fața lui, în liniile vrășmașe, este ostașul iadului.

Acolo pașii lui Dumnezeu nu lasă urme.

Acolo numele Lui este biciuit.

Acolo credincioșii Lui nu cunosc decât spânzurătorile.

Calea străbătută de ostașii lui Dumnezeu strălucește în crucile repuse pe biserici, în cântecele izbândei, în suspinele de ușurare ale mulțimilor scăpate de groază.

Calea retragerii ostașului infernului fumegă sub ruini și geme de sărăcia desnădăjduită a popoarelor, pe ale căror chipuri n'au mai înflorit zâmbete.

Necontenit față'n față cu Atotputernicul, scăldat în apa izvorului de apă vie, cu sufletul plin de lumina cea adevărată, ostașul cruciadei nu-și bătătorește fruntea cu mătăniile spaimei. El luptă, să se ridice la înălțimile cari să-l facă vrednic de alegerea Cerului.

Din acest suflet nou am desprins ruga eroică.

Ea este glasul gândului, și mai ales glasul faptei.

Ea este cheia drumului către adevărata fericire. Căci fericirea, încă odată, există.

Veniți cu încredere ! Alături de ostașul nou al marei biruințe, cântați să ne audă toate noroadele.

Cu noi este Dumnezeu,
Inţelegeri neamuri
Și vă plecați !

DOMNUL

Taina înțelepciunei și a biruinței, în viață, m'am străduit, cu sete, s'o smulg din cărți, cuvânt și faptele altora.

Numai după ce am străbătut toate drumurile am învățat că binele și răul, cu tot adevărul, întregi sunt în mine.

Fulgerări de lumini, din lumina adevărată, mi-au arătat totdeauna calea, pe care n'au strâmbat-o decât greșelile voite.

Către acea putere, dincolo de vedere, călăuză unică și atât de apropiată, îmi îndrept pașii, ce au terminat rătăcirile.

Nu mai sunt singur și îndoielile — dușmanii atât de chinuitori altădată — cad retezate de săbiile Domnului.

DESCĂTUȘAREA

Luminează-mi, Doamne, mintea, să-mi stăpânesc pornirile firii și cu genunchi de fier să mă înving.

Fă din mine omul nou, al biruinței asupra lui însuși, al descătușării din lanțurile slăbiciunilor.

Prima taină a izbândei pune-o în izbânda mea asupră-mi, ridicându-mă mai presus de mine.

Căile Tale voiu urma, astfel, blând ca lumina lunii și fierbinte ca arșița soarelui.

Cu puterea zdrobitoare a șuvoiaelor voiu rupe, peste stânci de cremene, albie lină adevărului.

CHEMARE

Te chem, Doamne, fierbinte Te chem, iar bucuria ce mă înalță este semnul că am ajuns în preajma Ta.

Drept, cu sufletul deschis și purtând în mine pietrele zidirii noui, stau înainte-Ți, Atotputernice.

Nu cad umilit de slăbiciunile mele, ci întreg rămân în fața Ta, ca să mă văd întreg, prin Tine.

Îți citesc poruncile scrise în inimă și le recunosc dela rătăcirile cari m'au abătut dela adevăr.

Calc pe urma pașilor Tăi și vreau să fiu ostaș ales, al biruinței Tale, pe pământ.

CREDINȚA

Sufletul meu e ca sămânța grâului: ascunde, în micul bob de aur, taina rodirii sau a morții.

Voința mea e ca muntele: înalță, pe crestele cele mai ridicate, stânci ce se țin într'un pumn de țărână.

Gândirea mea e ca fulgerul cerului: cu atât mai puternică strălucește cu cât întunericul e mai adânc.

Sănătatea mea e ca valul mării: aleargă peste ape, spre țărmul unde va adormi cu cât plaja e mai așternută.

Credința mea e ca înaltul cerului: își reazimă zările pe pământ dar nu cunoaște cuprinderea pământească.

INCREDEREA

Doamne, încrederea în mine s'o fac neclintită ajută-mi, ca să ajung la lumină, folosind puterile ce mi-ai dăruit.

Nimic să nu aștept dela alții, singur să învingreul; pe judecata mea, sigur, să merg hotărît înainte.

Pieptul meu să deschidă drumul și să nu caut adăpost neîncrederii, furișat temător în spatele îndrăsneților.

Știu că mulți se îndoesc de mine și că îndoiala lor m'a silit să-mi plec, adesea, umilit fruntea.

Ajută-mi să-mi îndrept umerii, rămânând în prima linie a luptei și urcușul izbândei să-l suiu neînlocuit de nimenit.

VOINȚA

Poruncindu-mi mie însumi ajută-mă, Doamne, să mă supun, înainte de toate, voinței mele.

Nu voiu stăpâni, cu dreptate și putere pe alții, dacă nu mă stăpânesc prin voință aspră și nemiloasă.

Din voința mea, călită în tainică luptă cu mine, fă oțel să spargă, adâncă brazdă, pentru sămânța nouă.

Dârză și fără oprire voința să zidească, peste piedici, clădirile de granit ale gândului meu.

Doamne, ajută-mă să vreau cu tărie neclintită, zdrobind în mine, cu pumni de fier, oboseala voinței.

GÂNDIREA

A gândi e merit ce rămâne gol ca un pustiu neroditor dacă, împotriva slăbiciunilor, nu știm să gândim eroic.

Numai desprinderea din zgura micimilor, formelor și celor din vechi apucate îngăduie pasul spre gândirea eroică.

Nimic nu răsare drept, din suflet, sub înăbușirea de moarte a fricei și în robia groazei de moire.

Vreau ca faptele mele, Doamne, să izvorească numai din gândirea eroică și să spargă zăgazurile împotrivirilor strâmbe.

Ajută-mi să mă scutur de jugul învățăturilor făcute de-a gata și primite drept legi, de cei ce se tem, singuri, să gândească.

CURAJUL

Totdeauna mă întreb: — Ce am de făcut, cu ce, unde, când și cum ? — Iar mintea și voinicia mea îmi dau răspunsul.

Nu caut, în tipare vechi sau în gândurile altora, modele ca să-mi adăpostesc teama de răspundere și de întâietate de fapt.

Mă înspăimântă pădurea mucegaiului din fundul bălților cu apa putredă, dar valul, dacă-i curat, nu mă înfioară.

Nu-mi leg ochii și nu-mi astup urechile când trebue să văd și când trebue să aud, iar brațelor, la muncă, nu le economisesc puterea.

Cu pași mari calc peste creste, fără să cunosc amețeala înălțimilor, tremur însă, Doamne, când privesc besna îndrăsnelii.

MUNCA

Pentru darul vieții îți mulțumesc, Doamne, răspunzând prin muncă bucuriei de a trăi.

Ființa mea vreau să fie ceea ce dau, în tăcere, pentru mine și alții, cugetul și brațele mele.

In cumpătare voiu agonisi rodul cinstit al trudei sănătoase, fără să caut laudele lumii.

Nici lăcomia și nici risipa nu voiu cunoaște, ci numai chemarea țelului meu pe pământ.

Trup și suflet, încordat, voiu râde fericit și puternic, căci Tu ești cu mine, când viața e muncă.

ADEVĂRUL

Doamne, fă ca adevărul să găsească totdeauna, în mine, o straje neadormită și un apărător fără teamă de luptă.

Impotriva minciunei, bârfelei și răutăților sub orice nume s'ar ascunde ele, păstrează-mi treze sufletul și brațul.

Oricine va fi vinovat de neadevăr, chiar dacă viața-mi ar depinde de el, să afle în mine un protivnic neadormit.

Cuvântul și umărul meu să ridice pe cei căzuți sub setea adevărului și să-i scoată în văzul tuturora.

In sufletul meu ține, Doamne, aprinsă flacăra puternică și tânănă a ostasului de veghe, împotriva prigonitorilor adevărului.

MOCIRLA

Iarba călcată sub picioare se ridică, dacă pământul e tare, dar rămâne zdrobită când e afundată în noroiu.

Dacă se rup florile pomului, se trăește nădejdea rodirii viitoare, dar ramurile se usucă dacă se rup frunzele.

Când apa e adâncă înotătorul voinic ajunge la țărm dar mocirla îl trage la fund chiar când malul e aproape.

Dă-mi, Doamne, puterea de foc a credinței, să sec răutatea din jurul meu și să nu mă las înăbușit de mireasmele ei.

Imbracă-mi răbdarea în zale de fier și mușchi de piatră dă-mi voinței să zidesc insulă, în mijlocul mlaștinilor.

CINSTEA

Ajută-mă, Doamne, să mă înalț, mândru, de fruntea-mi nepătată, la bucuria curată și luminoasă a cinstei.

Să nu fie al meu decât ceea ce, singur, prin muncă și drept se cuvine să adun și să aștern în văz și în strălucirea soarelui.

Ajută-mi, Doamne, să cunosc liniștea, că vesmintele mele și a alor mei nu au nici un fir, ce trebue ascuns.

La ale necinstei ademeniri, cu tot roiul lor de îmbrățișări încărcate de făgădueli să rămân surd și mut.

Drept podoabă a bunurilor muncii, mai prețioase decât tot aurul lumii, să port cununa nevăzută a cinstei.

SĂRĂCIA

Doamne, sărăcia este izvorul virtuții, atunci când nu râvnește la bun nemuncit și când înfăptuește prin trudă și cinste.

Bogăția dă-mi-o în darurile sufletului și voiu fi mai avut ca cei cari tronează, cu inima săracă, peste munți de aur.

Stăpânind neînfricat forțele răului, cu puterea credinței și voință de fier, voiu nimici în mine ademenirile necurate.

Ușor și voios, ca o pasăre a cerului cu aripile desfășurate în înălțimi, îmi voiu aduna averi din izvoarele înțelepciunii.

Doamne, să mă înspăimânte nestimatele ieșite din noapte și cu noapte în jur, dar să nu mă tem de sărăcia luminoasă.

DATORIA

La temelia vieții nu am pus plăcerea. Ci împlinirea datoriei. Prima e trecătoare. A doua veșnică.

Taina fericirii m'ai ajutat, Doamne, s'o descopăr, astfel, și să merg pe drumul drept al chemării mele.

Voiu smulge, de pe tulpina timpului, otrava ce înflorește în clipe de adormire și-și răspândește parfumul cancanelor.

Sufletul meu, trecând peste colții stâncilor, îmi va lumina calea datoriei, clădind în mine omul nou.

Numai pe această cale voiu merge, luptând din răsputeri cu șuvoiul protivnic și simțind, pe umăr, mâna Ta, Doamne.

SĂNĂTATEA

Durerile și slăbiciunile trupului, Doamne, sunt dovada că viața-mi lâncezește, fără clocotul unui țel înalt.

Carnea nu strigă decât dacă somnul adoarme sufletul, ce îmbătrânește moleșit de trândavă odihnă.

Nu-mi lăsa vreme să gândesc la mine. Trupul va sta drept, dacă sufletul năzuește fierbinte spre fapte drepte.

Voința este mai tare ca durerea. Dacă o ai nu simți nici frigul, nici arșița, rănile sau foamea.

Voință de vrednice înfăptuiri dă-mi Doamne și trupul mă va urma, vindecat de durerile ce singur îi dăruisem.

NEGAREA

Doamne, prin *„nu"* începe fuga și tot prin *„nu"* căderea în ruină a nădejdilor cu zâmbet promițător.

Numai cei slabi cunosc negarea și paloșă își fac din ea, în dosul ei să odihnească neturburați.

Numai cei slabi se scutură fără mândrie, de bărbăția unui *„da"*, urmat de îndatoriri și trudă.

Eu cred puternic în voință, în forțele ce fierb în mine, și-mi fac din *„da"*, mândria spre luptă.

Ajută-mă să înving pornirea de a dezerta, când sunt la greu, zdrobind în piept cuvântul *„nu"*.

SENINĂTATEA

Când furtuna vârtejurile își mână, fă, Doamne, ca privirea mea să rămână limpede ca seninul cerului.

Când munca mea e dusă de valuri și gol rămân în amurgul zilei, fă ca zâmbetul să nu mi se stingă pe buze.

Când, în jurul meu, cei dragi pleacă spre necunoscut, fă ca turburarea să nu-mi întunece fruntea.

Când răutatea oamenilor își varsă asupră-mi veninul, fă ca sufletu-mi să-mi umple chipul de lumină.

Senin să rămân în fața vieții, Doamne, căci biruința adevărului, credinței și a muncii nu pot întârzia.

VOIA BUNĂ

Doamne, dimineața când mă scol, de-ar fi ploaie sau soare, belșug sau foame, ziua ajută-mi s'o întâmpin cântând.

Sufletul îmi poate răspunde la toate, mă poate hrăni și-mi păstra sănătatea, dacă-l încălzește voia bună.

Ca un aer proaspăt cântecul mă curăță de amărăciunile ce-și lasă urme în mine și, încrezător, mă avântă în luptă.

Cei din jur, cântând auzindu-mă, își aduc aminte că ei nu mai cântă. Să nu uit că sunt mulți necăjiți ca mine.

Viața s'o cânt, și înfrângerea greului! Să cânt virtuțile, pe cari în mine le oțelesc! Nădejdea s'o caut în încrederea în biruință!

MINCIUNA

Simt pe obraji palmele sufletului, dureros repezite, când cuvântul îmbracă vesmântul ușor al minciunei.

Simt cum singur mă feresc din calea mea și mă ocolesc, rușinat ca de prietenia unui răufăcător fără îndreptare.

Simt lărgindu-se, în jurul meu, pustiul în care mi se stinge, cu pâlpâiri de moarte, încrederea în mine.

Simt râsul minciunei cum răsună, în lăuntrul meu, ca un strigăt batjocoritor, între pereți înalți și goi.

Ajută-mă, Doamne, să urc treptele tăioase ale cuvântului drept și să țin sus fruntea, însângerată de ghimpii adevărului.

TĂCEREA

Să vorbesc prin fapte, să tac pentru fapte. Graiul să-mi fie munca, și munca să-mi fie graiul. Să nu înțeleg alt greu decât pe cel ce mi-am impus.

Tăcerea să fie armă. Să smulg timp și iar timp din risipa vorbei și senin de liniște pentru rodul muncii.

Să vorbească, pentru mine, ziua de ieri și de azi, iar tăcerea să pregătească ziua de mâine, în bogăție de fapte și mutenie de cuvinte.

Să nu-mi irosesc puterile în lupte de slove. Din cuvânt să nu-mi fac un țel al vieții.

Tăcerea să-mi însoțească mersul înainte. Să închid în mine izbucnirile cuvântului. Să înalț, faptelor mele, amvoane răsunătoare.

VAETELE

Vaietele sunt graiul omului slab, lipsit de țel și gol de credință, rămas fără el însuș și învinuind pe alții.

Desnădejdea voinței, străină de muncă, își strigă, prin vaet, ura de semeni și pustiul sufletului fără lumină.

Vaetele sunt chipul omului fără chip, cârjele în cari târăsc trupuri nefolositoare cei fără curaj să-și trăiască viața.

Vaetele sunt rugina dragostei și moartea vie a celor ce-și leagă, fără vlagă, brațele, făcute să despice valurile.

Ajută-mă, Doamne, să râd la greu, zdrobind pornirile vaetelor nefolositoare și cântând biruința voinței de a învinge.

TRUFIA

Doamne, trufia — ucigașa judecății, focul mocnit al tuturor răsvrătirilor — ajută-mă să nu-și facă sălaș în mine.

Mândria deșartă înăbușe și stinge, în laude vane și în sgomot de surle, fapta întreagă a sufletului curat.

Rușinat îmi privesc chipul pe care-l orbește semeția și, îngrozit, mă dau înlături, fără să mă recunosc.

Nu mai sunt eu în furtuna din mine, iar lumea din jur, sub ochiu-mi schimbat, străină mi-e și dușmănoasă.

Ajută-mă, Doamne, să nu uit ce sunt. Să mă cunosc în toată goliciunea. Să mă înving în toate slăbiciunile.

TRISTEȚEA

Doamne, nu lăsa ca tristețea, rugina ucigătoare a sufletului, să-mi fie tovarăș de drum vieții.

Umbrele ei sunt semn de cădere, din lumina voioasă a încrederii, în adâncurile fără trepte de ieșire.

Ajută-mi s'o alung din mine, cum risipește soarele, când răsare, ceața din fundurile umede ale văilor.

Să ajung, pe creasta urcușului, puternic de voință hotărîtă, și biruitor prin credință neclintită.

Cioburile tristeții să nu aibă loc pe ramurile din grădina inimii mele, plină de cântec și flori.

PLICTISEALA

Numai sufletele veștede cunosc plictiseala, în mijlocul unei vieți și așa prea scurte pentru cunoașterea ei și bucuria luptei.

Numai cei ce fug dela datoriile fără sfârșit, prin care trebue să plătim norocul de a trăi, încearcă urâtul golului nefolositor.

Numai cei fără țel și fără credință puternică își îndoiesc umerii, sub povara zilelor, și se sting istoviți la începutul drumului.

Dârz vreau, Doamne, să mă avânt în furtună și să-i sparg platoșele grele, sigur pe mine și pe ajutorul Tău.

Desfășurat în bătaia vântului, sufletul meu să nu cunoască toropeala acelor ce se tem de rănile vieții.

FRICA

Ajută-mă, Doamne, în lupta ce-o duc și voiu duce, până la urmă, să învingin mine frica.

Fă-mă să tremur de-o singură teamă, care să-mi însoțească pașii ziua și noaptea: frica de frică.

Nu-mi lăsa sufletul pradă primejdiilor nesocotite de acest dușman neadormit.

Ogorul pândit de frică împietrește-l, căci în închipuire toate relele prind când sămânța e din mâna fricii.

Lasă-mi zâmbetul pe buze și ochiul clar, să mă pot privi trecând spre țel, stăpân peste frică.

LINGUȘIREA

De mustrarea mea mă tem, căci în ea Te recunosc, Doamne, veghind cu asprime asupra-mi.

Urcușul vieții îl învingin, cu puterile pe cari le adun căutându-Te pe Tine.

Pe semeni, deci, n'am dece, oricât nevoile m'ar lega de ei, să-i câștig prin lingușiri.

Înșelându-i cobor înainte-mi și, prin minciună, de Tine fug, rămânând singur în noroiu poleit.

Zâmbetul curat și spinarea dreaptă le păstrez, să am dreptul să Te privesc neroșind.

MILA

Mila mea e sfatul bun. Braț întins prietenește. Camarad lângă un rănit.

Mila mea e taină mută. Lacrimă a inimei. Temelie de nădejdi.

Doamne — ajută-mă să pot binele să-l fac întreg și apoi, neștiut, să-l uit.

Doamne, mâna mea să fie norocoasă în ajutor, largă și mângâietoare.

Niciodată să nu cred că am ajuns hotarul, care zăvorește milei fapta.

BOLNAVII

Din cantonament, ostașului bolnav i-au adus rufe și haine uscate, să-și schimbe vesmintele leoarcă de ploaie.

Le privește liniștit și încet începe să se desbrace, stăpânindu-și tremurul ce-i sgudue de friguri mădularele înghețate.

Se oprește însă și cată trist asupra camaradului vecin, ce-și sprijină tâmplele în mâini uscate și cuprinse de pară.

Îi întinde darul așteptat de zile și stăruitor îi înfrânge împotrivirea: — Sunt bine acum, pe când tu sărmanul...

Doamne frumoasă e grădina în care înfloresc faptele semințelor Tale, de cari pumnii ne sunt plini și pământul setos.

PILDA

Doamne, pe cei ce-mi sunt hărăziți să asculte de mine, înainte de toate, să-i duc prin pilda faptelor mele.

Nimic să nu cer, ce singur nu fac. Să nu fac nimic, ce opresc să se facă. Una să fie cuvântul și fapta.

Credința-mi fierbinte să avânte slabii pe drumul crâncen al biruinței. La greu să fiu frunte, la bine codaș.

Mânia și pizma, strâmbătatea și ura, trufia și vrajba, lovirea și jicnirea să nu aibă loc în purtarea mea.

Conducând pe alții să nu uit asprimea, veșnic trează și nemilos severă, în controlul faptelor mele.

SINGURĂTATEA

Să rămân singur cu Tine, Doamne, fug în răstimpuri, departe de lume, în tăcerea câmpiilor, a codrilor și munților.

Cu fruntea la cer, aspir puternic, în plămâni și în ochi, măreția naturei, iar brațele-mi, larg, aripi deschid.

Tot ce mă frământă se luminează. Tot neînțelesul se limpezește. Tot ce-mi era greu îmi pare, ca prin minune, cu putință.

Forțe noui îmi avântă inima. Sunt gata să înfrunte primejdiile. Inoit mă simt cu trupul și mintea.

Plin de sănătate și voie bună revin la luptă, sigur de biruință. Te am văzut, Doamne, și m'ai văzut.

MÂNTUIALA

Rodul minții, al cuvântului și al mâinilor, în toate împrejurările, este chipul adâncului ființei noastre, în fața vieții.

Este haina din afară, zidirea în văz a lăuntrului nostru, dăruind luminei puterile fără limite, ascunse în doi.

Oricare ar fi fapta sau însemnătatea cuvântului, oricine ar fi secerătorul muncii și înfăptuirilor, trebue învins gândul muncii de mântuială.

În timpul hotărît trebue dat totul, ocolind orice treabă de isprăvenie și scoțând la iveală binele întreg.

Ajută-mă, Doamne, să nu mă las învins de răul, ce pândește cu sfatul împlinirilor de mântuială.

PATRIA

Patria și Neamul meu, Doamne, să-mi strălucească în suflet cu putere veșnic nestinsă.

Ființa și toate bunurile mele, din inimă, lor să dăruiesc, gata, pentru ele, de ori și ce jertfă.

Nimic din ceea ce fac, Doamne, pentru Patrie și Neam să nu mi se pară greu și de ajuns.

In slujba lor, ceas cu ceas, ajută-mă neobosit să zidesc prin muncă, luptă și formarea mea.

Dă-mi Doamne cinstea, cea mai înaltă, de a cădea pentru Patrie și Neam în vrednic erou al drepturilor lor.

JUDECĂTORUL

Seara, când cad obosit de muncă, să nu las somnul să mă cuprindă, până nu-mi judec faptele zilei.

Neîndurat să fiu cu mine, ca să-mi îndrept orice greșeală și să înmulțesc faptele bune.

Să nu cunosc odihna nopții până când, clar, nu-mi poruncesc ce am de făcut a doua zi.

Să nu las vremea să împlinească, peste uitare sau amânări, ceea ce îndată pot îndrepta.

Să fiu cu mine neadormit jude, pe cât de iertător cu alții, pe atât de aspru cu faptele mele.

RĂZBOIUL

Brațe ne-ai dat, Doamne, să muncim, cu puterea lor să păstrăm agonisirea și, prin faptă bună, să răspundem minunii rodirii.

Brațe ne-ai dat, Doamne, să strângem la piept — cu dragoste de fiu, cu dragoste de soț, cu dragoste de tată — dragul din inimă.

Brațe ne-ai dat, Doamne, să cuprindem în ele, cu iubire, cuibul Neamului și să-l apărăm cum apără orice făptură făpturile ei.

Brațele mele, de muncă și luptă, în numele Tău, Doamne, taie brazdă și poartă armele Neamului și Patriei.

Muncii și războiului, Atotputernice, dăruiesc tot ce ai sădit mai bun în mine, ca binecuvântarea Ta să însoțească dăruirea.

BIRUINȚA

Doamne, războiul deșteaptă în mine — în luptă cu slăbiciunile mele, cu lipsurile și cu vrășmașul — cântece nebănuite.

Spre zările înflăcărate, măsurându-mi dușmanul, nu se încruntă un setos de sânge, ucigaș crâncen, fiară sub cască.

Nu sunt îngrijorat ce voiu face mâine, când căminul îmi va redeschide porțile și nu voiu mai avea vrășmașul de fulgerat.

Luptând Te simt, Doamne, aproape, iar în bătaia inimei simt bătând, cu putere, inima Patriei.

Cântec sunt faptele mele și cântec avântul nestăpânit al jertfei, căci în toate cânt biruința voinței Tale.

RANA

Imi plec genunchiul la căpătâiul camaradului rănit, care-și zdrobește strigătul durerii sub pleoapele-i strânse.

Surâde cuvântului meu de îmbărbătare, mă întreabă cum se desfășoară lupta și, cu degetele tremurânde, îmi cuprinde mâna.

Glasul lui înăbușit șoptește o poruncă, ce i se stinge pe buze dar îmi tună în suflet: — E timpul, du-te, învingeți.

Mă ridic. Il las singur, cu cerul deasupra. Voința lui îmi însutește puterile. Sunt din nou în liniile cari înaintează.

Doamne, ține zilele camaradului rănit și ajută-mă rănile să le îndur ca și el, tăcându-mi durerea și îndemnând la luptă.

RĂSLEȚII

Au rămas singuri o mână de oameni împresurați în cercul de foc ce-i strânge de aproape și ucigător.

Ai lor sunt departe. Niciun semn nu vestește ajutorul, menit să rupă năvala mulțimii ce urlă îndârjită.

— Vitejia nu are număr — tună un glas și un ostaș se ridică dârz în mijlocul răsleților cari au, înfine, un șef.

Pumnii se strâng pe oțele. Ochii văd limpede ținta ce trebue doborîtă. Piepturile se umflă, sigure de izbândă.

Doamne, dă-mi puterea, în ceasurile grele, să adun în jurul meu încrederea celor fără încredere.

DESNĂDEJDEA

Plouă. De zile plouă. Cerul și pământul s'au unit în apă și noroiu. Nici o rază de soare. Nici o insulă de speranță.

Pas cu pas ostașul învinge mocirla cu ochii țintiți înainte, amestecându-și sudoarea cu ropotul rece al ploii.

Nu-și pleacă urechia la ademenirile adăpostului. Nu-și spune chinul ce-i sfarămă oasele. Nu-și moaie inima în gemătul istoviților.

— Ești obosit ? — Răspunde : — Da, dar nu e oboseală să-mi doboare sufletul și, dacă el nu cade, trupul rămâne drept.

Doamne, Ți-am auzit cuvântul, în cuvântul camaradului. Ajută-mi să întind și eu punte peste desnădejdi.

DUȘMANUL

Doamne, cu Tine alături luptând sufletul meu crește în bucuria țelurilor cari luminează voința Ta, pe pământ.

Am văzut astăzi, veniți de departe, oameni de același graiu și neam cu mine, a căror inimi vorbeau altă limbă.

Tăcut am rămas în fața lor și, cu durere pentru hotarele ce ne despărțeau, mi-am plecat fruntea, ascuzându-mă în mine.

Ajută-mă să păstrez flacăra credinței, Doamne, și cu purtătorii torțelor să nu mă rătăcesc de pașii Tăi.

Un viteaz mi-a înțeles durerea și mi-a spus: — Dușmanul cel mai mare nu e în față, ci cu noi. Iți mulțumesc pentru învățătură, Doamne.

MOARTEA

Camaradul lovit se sprijină în cot și, prin ceața ochilor, încearcă să vadă câmpul de luptă, pe care a căzut.

In roiuri, luptătorii aleargă spre zarea pe care a țintit-o și el înainte, iar vrășmașul fuge, urmărit de aproape.

Un ostaș se apleacă și-i întinde bidonul. — Nu, păstrează-ți apa, să ai puteri când vei ajunge la baionetă.

Cel lovit se așterne moale în țărână, alături de arma pe care brațele-i strânse n'o vor mai purta niciodată.

Doamne, fă ca setea morții să nu-mi întindă degetele nefolositoare spre stropul de apă trebuincios luptătorilor.

ALEȘII

Viscolul de ghiață întroenește zările și dărâmă munții de zăpadă ai cerului, peste vârtejurile ce spulberă nămeții.

Cu săgeți de oțel gerul străpunge văzduhul, oprește sângele în vine și face, din plămâni, sloiuri.

Ostașul, de veghe, luptă cu urgia pândind calea vrășmașului și tropăind să nu se înece în marea de zăpadă.

— Ți-e frig ? — El răspunde : — Nu — și râde. In suflet îi arde jarul credinței, iar viforul își topește, în dogoare, bicele.

Doamne, dă-mi biruința biruinței asupră-mi și ajută-mă să învinge troenele pe cari le ridic, ca să-Ți recunoști aleșii.

ÎNTUNERICUL

Cei de acasă îmi strecoară în scrisori vești negre. Și negre sunt veștile ce apasă umerii camarazilor din jur.

Vrășmașul atacă fără oprire, iar unde îl atacăm noi el ține, cu îndârjirea pe care nu i-o bănuiam.

Frunțile sunt întunecate și voia bună a scăzut, așa cum coboară flacăra în lampa în care se isprăvește petrolul.

— Sus inimile ! Intuneric e și la dușman ! Norul cel mai mic acoperă soarele ! Vom învinge ca și lumina ! — strigă un brav.

Doamne dă-mi bucuria de a vedea camarazii tresărind voinicește, la greu, sub puterile ce depășesc, în noi, urgia vrășmașului.

IUBIREA

Ajută-mă, Doamne, să-mi păstrez necontenit inima tânără, floare deschisă spre lumină.

Veșnic iubirea să încălzească — senină, adâncă, fierbinte, unică — inspiratoare de viață și jertfă.

Avânturile ei să-mi încălzească faptele, iar statornicia să mă ridice deasupra plăcerilor trecătoare.

Cuvântul dat să fie cuvântul inimei, legământ pe viață și moarte, rază nestinsă a focului din mine.

Incercările în iubire să nu fie desnădejdi, ci suferință că sunt inimi cari nu pot primi zâmbetul cerului.

CĂMINUL

Doamne, căminul meu să fie leagăn sănătății, păcii, și dragostei, unit prin credință și aceleași nădejdi.

Lumina curată a muncii și iubirii, cu belșugul ei de mulțumiri sufletești, să acopere cu flori acest cuib neîntinat.

Valurile, din afară, să se spargă departe și mugetul lor să se topească, dincolo de grădina în care sufletu-mi cântă.

La poarta căminului să fie poartă pentru nevoiași, pe foc fiertură pentru cei flămânzi și în fântână apă pentru cei însetați.

Ajută-mă, Doamne, să împlinesc și păstrez visul către care năzuiește sufletul și să sădesc un colț de rai pe pământ.

FRUMOSUL

Doamne, frumosul, sub orișice formă, hrană e pentru sufletele alese și vesmânt nevăzut al întâei nobleți.

Cine îi înțelege și în jur îl caută pătrunde adâncimi tainice ascunse drumețului, care nu vede decât drumul.

Sub farmecul lui inima se pleacă pe bătaia inimei Tale, Doamne, și trăește bucurii înalte.

Când îmbracă fapta noastră este darul smuls cerului și menit s'o lumineze cu bătaia inimei Tale.

Puterea e sacă dacă frumosul nu însoțește pasul voinței și nu tresaltă sufletul biruitorului.

VÂRSTA

Doamne, am înțeles că vârsta omului nu se măsoară cu numărul anilor, ci cu avântul înfăptuirilor lui.

In jurul meu viețuiesc tineri, îmbătrâniți sub istovirea unei hotărîri și gâfâind în fața urcușului muncii.

Și viețuiesc, în juru-mi, bătrâni clocotind în focul puternic al tinereții și gata să înfrunte, oricând, lupta.

Vreau, Doamne, să-mi număr anii prin faptele săvârșite și prin acelea pe cari sunt gata să le săvârșesc, fără odihnă.

Albul părului să nu mă înspăimânte ci numai bătrânețea care își strigă, fără trecut și prezent, culoarea maturității.

TINEREȚEA

Anii trecând, să nu uit, Doamne, că viața altora își caută drepturile, pe urcușul muncii și al meritelor.

Puterea în mână ținând să nu râd batjocoritor, de năzuințele tinere, oprind avânturile și zăvorind porțile.

In cei mici să văd trecutu-mi de străduinți, spre înălțimea la care am ajuns, să le dau sprijinul ce mi-a lipsit.

Ei vor rămâne să ducă mai departe, cu vlagă, torța omului nou, spre țelurile de lumină ale marilor nădejdi.

Ințelepciunea ce-am adunat va lăsa totdeauna câmpuri în cari să-mi strălucească mintea și inima.

ÎMPACĂREA

In clipa din urmă, bolta vieții se deschide sub năvala luminii amintirilor și, dintr'un capăt în altul, îmi revăd limpede trecutul.

In lacrima ce stăruie pe o geană, despărțirea își spune părerea de rău pentru prea puținul bine făptuit, în goana anilor.

Necontenit crezusem că ultimul ceas era departe și, dacă alții — în jur — se strângeau, nemurirea poposise, prin minune, în mine.

Plec pe brațele somnului, iar zâmbetul, ce-mi tremură pe buze, e zâmbetul de împăcare și de recunoștință pentru lucrurile pământești.

Toate acestea le-am cetit, Doamne, în ochii camaradului care ne-a părăsit și în al cărui surâs surâdeai Tu.

SFÂRȘITUL

Fă-mi din moarte, Doamne, încununarea vieții și ajută-mă s'o privesc drept mijloc al biruinței.

Deasupra fricei sfârșitului înalță-mă, ca învingând teama, din mine, să merg senin pe ultimul drum.

Să nu mă înspăimânte tăcerea de apoi și, bărbătește, să învinge durerea trecerii, dincolo de cele știute.

Pașii mei să calce, spre moarte, voioși, căci duc ultima comoară pe care o pot dărui veșniciei.

Și, Doamne, ajută-mă să fac, din moartea de neînlăturat, temeiu de îndârjire în luptă.

SLAVĂ

Mulțumesc, Doamne, pentru puterile cari cresc năvalnic în mine și ajută-mă să lupt mai departe.

Viața mi-e senină, tânăr mă simt și în stare să înfrunt, fără teamă, primejdii ce mă umpleau de groază altădată.

Limpede găsesc răspunsul la toate și limpede răspund la întrebările tuturor, căci sufletul mi-e înalt și cugetul curat.

Rănile nu mai mă dor și nici genunchii nu tremură sub greutatea urcușului și a străpungerii porților biruinței.

Mersul mi-e cântec și cântec sunt tot; pe drum de lumină îmi cad la picioare zăvoarele ce-mi închideau calea spre Tine.

Octav Vorobchievici

POVESTE DE IARNĂ

A căzut o vrabie din sbor,
Strugurel de cântece și dor,

A căzut de cine nu se știe
Săgetată'n seara de leșie.

Nimeni lângă mine să-i arăt
Cum o'ncinge somnul în omăt,

Singură cum pleacă'n ceea-lume
Vrabia cu ochii prinși de brume...

Teodor Al. Munteanu

DIMINEAȚA

Serafi, cu-aripi de-azur, descind
Pe-aceste pajiști — o lumină nouă
Intâmpină cu surle reci de rouă
Alaiul alb, în clar de zi pășind.

Peste răcori — ce largi, pe câmp, covoare!
Când, rumene 'n tăceri și-arată fața
Flori ce surâd și-arată dimineața
Că-i intră 'n holde-un seceriș de soare.

Dor, printre smeuri de înalt coclaur
Poate, pierdut din scrinul negru al serii,
Luna mai arde 'n culmile tăcerii
Ca pe un sân, un galben nou de aur!...

Ion Potopin

DEDICAȚIE

Pe-alei de amintire dorm castanii,
In ploaia lunii amăgind un vis;
Plimbările foșnite cu litanii
Ce'n nopțile uitării te-au închis.

Cad lacrimi mari ca vișinele coapte
Din crinul numelui sonor al tău,
Și 'ncet s'adună noapte peste noapte
Să 'ngroape multele păreri de rău...

Sărutul înflorit pe mâna mică
Ne-a pus blesetm între chemări şi dor.
Ca nişte steaguri crunte se ridică
De-atunci privirile amânduror,

Şi-adulmecă minune albă 'n zare
Care-ar mai vrea să ne 'ntâlnească 'n drum.
Dar toate 'n pragul vremii trecătoare
Se pierd, în vânt, ca o perdea de fum.

Şi-acum se sbate-o lacrimă sub geană
Cătând, mereu, cărări, spre-un veşnic „ieri",
Pe unde-am plâns povestea năsdrăvană
Şi-am îngropat atâtea primăveri.

Vasile Posteucă

A V E M P I L O T

Şi iar începe marea să vuiască...
Pe'ntinsul apei trec înfiorări...
Şi 'n toată larga sbatere de zări
Ineacă norii candela cerească...

De pe genuni, din crunte depărtări,
Sosesc talazuri negre să-şi năimească,
Prin munţi de spume-armie 'mpărătească,
In goana lor de trudnice chemări...

Pământ şi cer s'amestecă şi urlă...
Şi fiecare val înalţ'o turlă
Pe care-aleargă gemete de pară...

Mânând mereu sălbateca-i fanfară,
Spre noi se'ndreaptă'aprinsa vijelie...
Dar i-e'n zadar... avem pilot... să vie!

G. Tutoveanu

W. v. GOETHE: GÖTZ von BERLICHINGEN

DRAMĂ IN 5 ACTE

Traducere de **Laura M. Dragomirescu**

ACTUL IV.

„HANUL LA „HEILBRONN".

Götz.

Götz: Ce năpastă pe mine ! Așa s'o fi sbătut necuratul când l-a vârît călugarul în sac și l-a blestemat. Fel și chip mă frământ — și n'ajung la nimic. Să-și calce ei jurământul !

Elisabeth intră.

Götz: Ce vești, Elisabeth, dela dragii mei tovarăși ?

Elisabeth: Nimic sigur. Parte înjunghiați, parte aruncați în turn. Nimeni nu știe ori nu vrea să spună ce e cu ei.

Götz: Așa răsplătește Dumnezeu credința și supunerea de copil ? — „ca să-ți fie ție bine și să aibi zile multe pe pământ ?"

Elisabeth: Dragul meu, nu cârti împotriva Tatălui Ceresc ! Răsplata e 'n ei, născută odată cu ei: e 'n sufletul lor liber, în cugetul lor drept. Chiar prizonieri, tot liberi sunt ! Uite-te la consilierii imperiali, cu lanțul lor de aur la gât care le stă...

Götz: ...ca o salbă de gâtul unui porc ! — Cum or fi Georg și Franz în lanțuri ?

Elisabeth: Și-un înger ar plânge să-i vadă !

Götz: Eu n'aș plânge. Aș scrâșni din dinți și mi-aș rumega mânia. În lanțuri — luminile ochilor mei ! Copiii mei dragi ! Mai bine nu m'ați fi iubit ! — Nu m'aș mai sătura privindu-i. — Să juri în numele împăratului și să nu-ți ții cuvântul !

Elisabeth: Alungă gândurile astea ! Gândește-te că trebue să apari înaintea Consiliului. Nu ești stăpân pe tine ca să-i înfrunți, și mi-e teamă.

Götz: Ce pot să-mi facă ?

Elisabeth: Aprodul !

Götz: Măgarul dreptății: îi cară sacii la moară și gunoiul pe câmp. Ce e ?

Aprodul intră.

Aprodul: Domnii Comisari s'au întrunit la Primărie și m'au trimis după Dv.

Götz: Viu.
Aprodul: Vă însoțesc.
Götz: Prea mare cinste.
Elisabeth: Stăpânește-te !
Götz: Fii pe pace ! (I e s e).

PRIMĂRIA.

Consilieri imperiali. Un căpitan. Consilierii din Heilbronn.

Consilierul Comunei: Am adunat, la porunca Dv., pe cei mai voinici și viteji cetățeni. Așteaptă aci alături, ca la un semn al Dv. să pună mâna pe Berlichingen.
Intâiul consilier: Ne facem o plăcută datorie să dovedim Majestății Sale Impăratului tot zelul pe care-l depuneți spre a-i asculta înalta-i poruncă. Sunt meseriași ?
Consilierul Comunei: Fierari, cărăuși, zidari, oameni cu pumnul greu și pieptul dârz. (B ă t â n d u - s e î n p i e p t).
Consilierul imperial: Bine.

Aprodul i n t r ă.

Aprodul: Götz von Berlichingen e la ușă.
Consilierul imperial: Să intre.

Götz i n t r ă.

Götz: Salutare, Domnilor; ce doriți cu mine ?
Consilierul: Intâi să-ți seama unde te afli. Apoi în fața cui.
Götz: Pre legea mea, nu s'ar putea să vă confund, Domnilor.
Consilierul: Asta-ți și e datoria.
Götz: Mi-o fac din inimă.
Consilierul: Stai jos.
Götz: Unde ? Colo ? Pot sta și 'n picioare. Prea e scaun de biet borfaș, cum de altfel e toată încăperea.
Consilierul: Fie, stai în picioare.
Götz: Să trecem la fapt, dacă doriți.
Consilierul: Vom proceda în ordine.
Götz: M'ar bucura. Ar fi fost de dorit să începeți mai de mult.
Consilierul: Știi, cred, că ne-ai fost dat pe mână ca să dispunem de D-ta după bunul nostru plac ?
Götz: Ce-mi dați să uit ?
Consilierul: Dac'aș putea să-ți dau puțină modestie, crede-mă, ți-aș îndrepta situația.
Götz: Mi-ați îndrepta-o ! Ca și când ați putea ! Mai ușor v'ar fi să mi-o stricați și mai rău !
Notarul: Să le trec toate în procesul verbal ?
Consilierul: Treci numai ce ține de fapt.

Götz: Despre partea mea puteți și tipări.

Consilierul: Ai fost sub puterea Impăratului care, în bunătatea Lui părintească, în loc să-ți pună în față Legea și să te bage în închisoare, ți-a hotărît ca domiciliu Heilbronn, unul din orașele la care ține mai mult. Te-ai legat prin jurământ să te prezinți, așa cum se cade unui cavaler, și să aștepți cu supunere cele ce va crede de cuviință.

Götz: Intocmai; sunt aci și aștept.

Consilierul: Și noi suntem aci ca să-ți aducem la cunoștință îngăduința și grația Măriei Sale Impăratul. Iți iartă încălcările și te desleagă de proscriere și de orice pedepse bine meritate, pe care recunoscându-le, prea smerit vei mulțumi, dacă în schimb declari prin jurământ prin alăturatul act pe care ți-l vom citi, că încetezi orice războire.

Götz: Sunt prea supusul servitor al Majestății Sale, ca și 'n trecut. Dar — una țiu să vă 'ntreb mai întâi de toate: oamenii mei unde sunt ? Cu ei cum rămâne ?

Consilierul: Nu te privește.

Götz: Mânia Impăratului să vă ajungă când v'o fi lumea mai dragă ! Mi-au fost tovarăși — și-mi sunt ! Unde i-ați dus ?

Consilierul: Nu suntem ținuți să-ți dăm socoteală.

Götz: Ah, uitasem că pe voi nu vă leagă nici măcar cuvântul pe care voi îl dați, necum...

Consilierul: Insărcinarea noastră e ca să-ți punem în față actul de abjurare. Supune-te Impăratului și ai să găsești atunci mijlocul ca să-i implori viața și libertatea oamenilor d-tale.

Götz: Dați fițuica !

Consilierul: Notar, citește !

Notarul: „Eu, Götz von Berlichingen, recunosc în mod public prin această scrisoare, că întrucât m'am răsvrătit uneltind împotriva Impăratului și a statului..."

Götz: Dar nu e adevărat. Nu sunt răsvrătit. Și nici n'am pus la cale vreo uneltire împotriva Impăratului. Cât despre stat — nu mă privește.

Consilierul: Aibi răbdare și ascultă mai departe.

Götz: Nu vreau să ascult. Să poftească un martor. Am făcut eu un singur pas împotriva Impăratului sau împotriva Casei de Austria ? N'am arătat eu de totdeauna, prin toate acțiunile mele că știu mai bine decât oricare ceeace datorează Germania regentului ei ? Și mai ales ce datorăm noi, cei mici, cavalerii și clasa liberă, Impăratului ? Ar însemna să fiu un ticălos dacă m'aș lăsa convins să iscălesc așa ceva.

Consilierul: Și totuși, avem ordin precis ca — ori ești de înțeles și iscălești, ori, de unde nu, te aruncă în turn.

Götz: In turn ? Pe mine !

Consilierul: Și soarta să ți-o hotărască legea, dacă nu vrei s'o primești din mâna îngăduinței.

Götz: In turn ! Dar abuzați de puterea dată de Impărat. In turn ! Nu

poate veni dela El asemenea poruncă! Cum! Mai întâi, nemernicilor, îmi întindeţi o cursă în care, ca momeală, îmi agăţaţi jurământul, cuvântul vostru de cavaleri, — apoi îmi promiteţi închisoare cavalerească, şi vă călcaţi din nouă cuvântul!

Consilierul: Faţă de un tâlhar nu există cuvânt.

Götz: Dacă n'ai purta insigna Impăratului pe care o respect până s: în imaginea aceea pângărită, ţi-aş arăta eu ţie „tâlhar". Ţi l-aş băga înapoi pe gât. Războirea mea, e războire de om cinstit. Ai avea de ce mulţumi Domnului, şi ai avea de ce te mândri în faţa oamenilor dacă vreodată în viaţa ta ai fi făcut o faptă atât de nobilă ca aceea pentru care sunt eu închis.

Consilierul (Face un semn Consilierului să sune clopoţelul).

Götz: N'am pornit la luptă nici pentru profitul meu, şi nici ca să prad avutul unor oameni nevoiaşi şi neînarmaţi. Ci ca să-mi scap pe omul meu şi să-mi apăr viaţa. Ce nelegiuire vedeţi voi într'asta? Nevoile noastre n'ar fi turburat cu nimic somnul Impăratului, şi nici ţara. Slavă Domnului, o mână tot o mai am, şi bine am făcut de-am folosit-o.

(Câţiva oameni intră cu ciomege în mână şi cu arma la şold).

Götz: Dar asta ce mai e?

Consilierul: N'ai vrut cu binele. Puneţi mâna pe e'!

Götz: Asta era! — Care n'o fi cât un taur, să nu se apropie! Că-i ard una cu dreapta asta a mea de fier, de-'i sar dinţii din gură, şi-l trec de-a dreptul pe lumea ailaltă! (Oamenii năvălesc asupra lui, pe unul îl aruncă cât colo, altuia îi smulge arma dela şold, ceilalţi se dau în lături). Poftiţi! Poftiţi! Să văd care e mai viteaz între voi!

Consilierul: Predă-te!

Götz: Cu sabia 'n mână? Ştiţi voi că dac'aş vrea, acum v'aş da pe toţi în lături, şleahtă de neputincioşi ce sunteţi, şi aş lua-o la sănătoasa? Dar vreau să ştiţi şi voi cum se ţine cuvântul. Daţi-mi închisoare cavalerească, depun spada şi mă consider prizonierul vostru.

Consiliereul: Cu sabia 'n mână discuţi ordinul Impăratului?

Götz: Ferească Sfântul! Asta e pentru voi şi tagma voastră! — Duceţi-vă acasă, oameni buni! Vă pierdeţi timpul şi nu vă alegeţi decât cu ceva cucue.

Consilierul: Puneţi mâna pe el! Numai atâta curaj aveţi când e să vă arătaţi dragostea faţă de Impărat?

Götz: Tot atât cât ar avea şi Impăratul grijă să le oblojească rănile din prea mult curaj.

Aprodul intră.

Aprodul: Paznicul strigă din turn! Se apropie de oraş o ceată de

peste 200 de oameni. S'au furişat pe după viile din deal şi ne ameninţă zidurile.

Consilierul: Vai ! Ce ne facem ?

Paznicul v i n e.

Paznicul: Franz von Sickingen e în faţa barierei şi vă trimite vorbă: A auzit, zice, cât de josnic v'aţi călcat cuvântul faţă de cumnatul său şi în ce fel v'au sprijinit şi Domnii din Heilbronn. Cere să-i faceţi dreptate, ori de nu, până 'ntr'un ceas, din patru părţi dă foc oraşului şi-l lasă să fie prădat.

Götz: Dragul meu de cumnat !

Consilierul: Te poţi retrage, Götz ! — Ce e de făcut ?

Consilierul comunal: Fie-vă milă de noi şi de bieţii cetăţeni ! Sickingen e o fire aprinsă ! E 'n stare s'o facă.

Consilierul: Cum ! Să dăm înapoi când să-i facem dreptate Impăratului ?

Căpitanul: Dacă am avea oameni s'o apărăm ! Pe când aşa, dac'om pieri şi noi, e şi mai rău. Tot mai bine să cedăm.

Cons. comunal: Să-l rugăm pe Götz să pună o vorbă bună pentru noi. Păcatele mele, parcă şi văd oraşul în flacări.

Consilierul: Să intre Götz.

Götz: Ce poftiţi ?

Consilierul: N'ai face rău să-l sfătueşti pe cumnatul d-tale ca nu cumva să se dedea la acte de rebeliune. In loc să te scape, mai greu te afundă dacă şi el se face părtaş la mişcarea D-tale.

Götz (z ă r i n d p e E l i s a b e t h î n u ş ă, î i s p u n e î n ş o a p t ă): Du-te şi spune-i: Cât mai degrabă să năvălească toţi încoace ! Aici să vină — dar de oraş să nu se atingă. Nemernicii ăştia dacă s'or împotrivi, să deslănţue atacul ! Numi pasă de-oiu pieri eu, dacă o înjunghia şi şleahta asta toată!

SALA MARE A PRIMĂRIEI.

Sickingen. Götz.

T o a t ă P r i m ă r i a e o c u p a t ă d e c ă l ă r e ţ i i l u i S i c k i n g e n.

Götz: Asta a fost ajutor de Sus ! Cum de-ai picat aşa, pe neaşteptate, când mi-era mai greu ?

Sickingen: Foarte simplu. Trimisesem câteva iscoade ca să vadă ce e cu tine ? Când am aflat toată mărşăvia, am pornit la drum. Şi iacă, îi avem în mână.

Götz: Tot ce cer, e închisoare cavalerească.

Sickingen: Prea mergi departe cu cinstea. Cum ! Nici măcar să-ţi afirmi superioritatea ta de om cinstit faţă de nişte sperjuri ? După ce s'au făcut vinovaţi, să-i mai ţinem şi pe puf ? Fără

rușine au călcat porunca Impăratului. Așa cum îl cunosc eu pe Impărat, sigur ai dreptul la mai mult. Ce ceri e prea puțin.

Götz: Dar au să zică atunci că pământurile mele s'au întors la Impăratul.

Sickingen: Și noi o să le spunem că le-ai luat în arendă și că așa stai pe ele până ce Impăratul ți le dă iarăși ca feud. Las' să se sbată ca peștele 'n plasă: de scăpat nu ne scapă ! Au să vorbească de Majestatea Sa, de misiunea ce le-a încredințat-o... Spună ! Și eu îl cunosc pe Impărat ! Am și eu trecere la el ! Știu că 'ntotdeauna ar fi vrut să te aibă printre luptătorii lui. Mult n'o să stai tu la castel; are să trimită după tine.

Götz: De-ar vrea Dumnezeu; cât mai curând, pân'ce nu uit să lupt.

Sickingen: Curajul nu se uită, cum nu se 'nvață. N'avea grijă ! In dată ce s'o regula într'un fel cu tine, mă duc la Curte. Ce-am pus la cale, începe să dea roade. Imi am eu semnele mele bune care-mi spun: Acum e timpul ! Rămâne numai să văd cam ce crede și Impăratul. Cei din Trier și din Pfalz nici nu visează că s'ar putea să le cad în spate. Și ca un trăsnet am să le cad ! De-om isbuti ce-am pus de gând, trag nădejdea ca 'n scurt timp să fii cumnatul unui prinț alegător. Mă bizuisem și pe mâna ta energică în acțiunea asta.

Götz (Se uită la mâna lui): Ah, asta însemna visul din ajunul când am logodit-o pe Maria cu Weislingen. El parcă-mi jura credință și mi-a strâns mâna dreaptă atât de tare, încât mi-a sărit din încheeturi, ca frântă. In clipa asta mă simt mai dezarmat și decât în ziua când mi-au smuls mâna. Weislingen ! Weislingen !

Sickingen: Uită-l, trădătorul ! O să-i zădărnicim noi încercările și să-i spulberăm faima ! Pân'o muri să-l roadă 'n suflet remușcarea și mârșăvia ! Aevea, aevea pare că-i văd și pe vrăjmașii tăi, și pe vrăjmașii mei, sdrobiți la pământ. Götz, o jumătate de an să mai treacă !

Götz: Gândurile tale plutesc în zări senine. Mie, dela un timp, nimic nu mai vine să mi le însenineze ! Au trecut peste mine vremuri mai grele, — și prizonier am mai fost, — dar pierit ca acuma nu m'am simțit niciodată.

Sickingen: Norocul dă curajul ! Haidem la Consilieri ! Destulă vreme au avut ei cuvântul, — o fi și rândul nostru.

(Ies).

CASTELUL ADELHEID-EI.

Adelheid, Weislingen.

Adelheid: E să-ți vină rău !

Weislingen: Să-ți muști mâinile, nu altceva ! O lovitură ca asta, așa de minunat ticluită și dusă cu atâta îndemânare, ca la urmă să-l lase să plece la castei ! Blestematul de Sickingen !

Adelheid: Dar nu trebuiau să-l lase !

Weislingen: N'au avut încotro ! Ce puteau să facă ? Sickingen amenința să-i treacă prin foc și sabie; arțăgosul și 'ngâmfatul ! N'am ochi să-l văd ! Și-i crește faima ca o apă mare care dac'a apucat să 'nghită două-trei pârae, celelalte-i vin singure.

Adelheid: Dar n'aveau pe Impăratul ?

Weislingen: Draga mea ! Dar ce-a mai rămas de el ? Imbătrânește, e plictisit. Când a aflat de astea toate și m'a văzut că-i țiu piept împreună cu Consilierii, mi-a spus: „Dar mai lăsați-l în pace ! Un colțișor tihnit s'o mai găsi și pentru bietul Götz: ! De-o sta liniștit acolo — ce mai aveți cu el ?" Când i-am vorbit de binele Țării, „oh, mi-a spus, — cum n'am avut eu parte de sfetnici care să-mi înfrâneze năzuințele deșarte și să-mi arate calea spre binele fiecăruia ?"

Adelheid: Ce-i vine ? E asta vorbă de regent ?

Weislingen: Când am dat să vorbesc de rău de Sichingen, — „Mi-e slugă credincioasă", mi-a spus. „N'o fi lucrat după porunca mea, dar voia mi-a împlinit-o mai mult decât toți împuterniciții. Il aprob în totul".

Adelheid: Să-ți vină nebunie !

Weislingen: Eu tot nu-mi pierd nădejdea. Pe cuvântul de cavaler l-au lăsat la castel, — dar ca să stea liniștit pe loc. Și asta nu-i stă 'n fire. Curând-curând îi găsim noi altă vină.

Adelheid: Cred și eu. Mai cu seamă că Impăratul n'o mai duce mult, și vine Karl, strălucit ca urmaș și cu apucături de monarch adevărat.

Weislingen: Karl ? Dar nu e nici ales, deocamdată. Și nici încoronat.

Adelheid: Cine nu și-ar pune toate nădejdile 'n el ?

Weislingen: Mare părere îți faci despre meritele lui ! S'ar zice că-l vezi și cu alți ochii.

Adelheid: Weislingen, mă jignești ! Așa mă crezi ?

Weislingen: N'am spus nimic să te jignească. Dar și să tac, nu pot. Atențiile lui Karl pentru tine mă neliniștesc.

Adelheid: Și purtarea mea ?

Weislingen: Ești femee. Voi nu urâți pe nimeni dacă vă face curte.

Adelheid: Dar voi ?

Weislingen: Teama asta groaznică îmi sfredelește inima, Adelheid !

Adelheid: Cum să te vindec de nebunia asta ?

Weislingen: Dac'ai vrea ! Ai putea să te retragi dela Curte...

Adelheid: Hai, spune, cum ? Locul tău nu e la Curte ? Să te las pe tine, să-mi las prietenii, și să stau la mine la castel cu cucuvăile ? Nu, Weislingen; asta nu ! Liniștește-te ! Doar ești sigur de iubirea mea.

Weislingen: Mi-e ca o ancoră 'n furtună — cât nu s'o rupe odgonul. (I e s e).

Adelheid: Începi și-așa ? Asta mai lipsea ! Prea mari sunt năzuințele mele ca să le stai tu în cale. — Karl — om ilustru, viitor îm-

părat ! — Să fie singurul bărbat care să rămână rece la gândul să mă aibă ? Weislingen, să nu-ți închipui că ai să-mi ții piept ! Știu să te 'nlătur ! Drumul meu trece peste tine !

Franz, vine cu o scrisoare.

Franz: Poftim, Doamnă.

Adelheid: Karl, el ți-a dat-o ?

Franz: Da.

Adelheid: Ce ai ? Pari turburat.

Franz: Parcă 'n adins mă chinuești. Cei mai frumoși ani mi-i otrăvești.

Adelheid (In sine): Mă mișcă. Și cu cât de puțin l-aș face fericit ! Curaj, copil ce ești ! Dragostea și credința ta le știu ! Și nu mă lasă rece ! Ai să vezi !

Franz (Cu inima strânsă): De-ar fi așa, cred că aș muri de fericire. Doamne, Doamne ! Nici un strop de sânge nu e în mine care să nu fie al D-tale ! Niciun simțământ altul decât să te iubesc și să fac orice mi-ai porunci.

Adelheid: Copil drag !

Franz: O spui numai așa ! (Isbucnind în lăcrămi). Dar dacă e să n'am altă răsplată decât să văd că toți îmi trec înainte, și numai la Kar te gândești —

Adelheid: Nu știi ce vrei — și nici ce spui !

Franz (De supărare și mânie bate din picior). Ei bine, nu mai vreau; nu mai vreau să fac pe mijlocitorul.

Adelheid: Franz, vino-ți în fire !

Franz: ...și să mă jertfesc și pe mine, și pe dragul meu stăpân.

Adelheid: Piei din fața mea !

Franz: Doamnă !

Adelheid: Du-te ! Spune-i „dragului" tău stăpân secretul ! Nebună ce-am fost să mă 'ncred în tine și să te văd altul decât ești !

Franz: Doamnă, scumpă Doamnă ! Doar știți cât vă iubesc !

Adelheid: Eu care te crezusem prieten ! Aproape de inima mea ! Du-te și mă vinde !

Franz: Imi smulg mai degrabă inima din mine ! Iertați-mă, Doamnă ! Prea vă iubesc ! Imi ies din fire !

Adelheid: Copil scump și 'nflăcărat ! (Ii ia mâinele amândouă și-l atrage 'nspre ea. Buzele li se 'ntâlnesc. Plângând o cuprinde pe după gât). Du-te !

Franz (Inecându-se în lăcrămi, de gâtul ei): Doamne !

Adelheid: Hai, du-te ! Pereții au urechi ! (Se desprinde). Iubește-mă, ascultă-mă și fii fără preget. Te-oiu răsplăti din plin !

Franz: Din plin ! Apuc eu ziua aceea ? Și pe tata l-aș omorî de-ar fi să-mi stea în cale !

JAXTHAUSEN.

Götz la o masă. **Elisabeth** alături de el, cu lucrul. Pe masă o lumânare, cerneală și hârtie.

Götz: Greu mă împac cu trândăvia ! In țărmurirea asta, zi de zi tot mai strâmtorat mă simt. Dac'aș putea măcar să dorm ori să-mi pot închipui că odihna e ceva plăcut !

Elistbeth: Scrie-ți mai departe amintirile din viață ! Dă-le prietenilor o mărturie cu care să-i rușineze pe vrăjmași. Lasă unei generații de urmași vrednici, bucuria să te poată cunoaște !

Götz: Și scrisul e trândăvie, — activă. Mi-e silă. In vreme ce scriu ce am făcut, mă amărăsc că pierd un timp în care aș fi făcut ceva.

Elisabeth (luând foile scrise): Nu fii cudat ! Ai ajuns unde te-au prins întâia oară, la Heilbronn.

Götz: De când îl știu, urgisit loc mi-a fost !

Elisabeth (citind): „...până și câțiva din alianță mi-au spus atunci: Rău ai făcut de te-ai înfățișat, când îi știai că-ți sunt dușmani de moarte și puteai lesne să-ți închipui că n'avea să-ți fie moale ! Dar eu le-am spus: „... Ei, ce le-ai spus ? Scrie...

Götz: Le-am spus: De-atâtea ori mi-am pus în joc viața pentru avutul altora — și n'am să mi-o pun pentru cuvântul dat ?

Elisabeth: Asta și este faima ta.

Götz: Și pe-asta n'are să mi-o ia nimeni ! Totul mi-au luat, bani, libertate...

Elisabeth: Asta era pe vremea când i-am găsit la han pe niște oameni din Miltenberg și din Singlingen. Nu mă cunoșteau. Nu știu să fi avut în viață o bucurie mai mare. Vorbeau între ei și spuneau: Cavaler ca el nu e altul: viteaz și mărinimos în zile bune, mândru și statornic în restriște.

Götz: Să poftească să spună careva dacă mi-am călcat eu vreodată cuvântul ! Și Dumnezeu mă știe că mai degrabă i-am făcut **altuia** un bine decât mie, și că în tot ce-am lucrat, pentru cinste și dreptate am lucrat — nu pentru avere și faimă. Și, slavă Domnului, în năzuințele mele am isbândit.

Lerse, Georg, cu vânat.

Götz: Noroc, viteji vânători !

Georg: Atât ne-a mai rămas din „călăreți viteji". Din cisme lesne faci papuci !

Lerse: Vânătoarea e și ea ceva. Tot un fel de războire.

Georg: Măcar de nu ne-am lovi într'una nas în nas cu slugile astea împărătești ! Stăpâne, ți-aduci aminte când spuneai: „Când s'o răsturna lumea, ne-om face vânători !" Iată-ne, și fără asta !

Götz : Ni-e tot una; din făgașul nostru tot ne-am ieșit.

Georg: Vin vremuri grele. De vreo- săptămână se tot arată pe cer o

cometă înfricoșată. A intrat spaima în toți să nu fie semn că moare Impăratul. E greu bolnav.

Götz: Greu bolnav ! Se duce vremea noastră !

Lerse: Jur împrejurul nostru sunt semne și mai rele. S'au răsculat țăranii. E prăpăd !

Götz: Unde ?

Lerse: In mijlocul Suabiei. Ațâță, dau foc, omoară ! O să ducă de râpă țara.

Georg: Ceva de pomină ! Mai bine de-o sută de sate s'au răsculat. Se 'ntinde răscoala pe zi ce trece. Furtuna de zilele trecute a smuls păduri întregi din rădăcini. Scurt timp după aceea s'au arătat pe cer deasupra satului unde-a isbucnit răscoala, două săbii de foc încrucișate.

Götz: Mulți au să sufere nevinovați printre nobili și prieteni !

Georg: Ce păcat că stăm deoparte !

UN PROFESOR AL LUI ION CREANGĂ LA FOLTICENI: PĂRINTELE VASILE GRIGORESCU CATIHETUL

D. Mihail Sadoveanu a evocat în ședința Academiei Române dela 12 Ianuarie 1940, figura lui Ion Creangă, marele său înaintaș, cu prilejul împlinirii a cincizeci de ani dela trecerea la cele veșnice. Intr'o măiastră comunicare, ce a avut prețuirea profesorului Iorga, îndrumător al începuturilor sale, ni s'a zugrăvit în tonuri întunecate de umilință și degradare marea dramă a desrădăcinatului Nică a lui Ștefan a Petrei.

D. Sadoveanu a crescut în cultul lui Creangă și a rămas neclintit în religia venerației lui [1]. La Pașcani, în școala primară, învățătorul Busuioc, dascăl însuflețit, le cetia adesea din Creangă, cu un talent deosebit. La Folticeni a trăit, ca elev la gimnaziu, aceeași epocă de flăcăuaș pe care Creangă a petrecut-o pe aceleași meleaguri sfințite, urmând la școala de catiheți. Mai târziu, ani de-arândul, la Folticeni, a umblat pe urmele lui Creangă, descoperind, pe strada Rădășeni, casa lui Pavel Ciubotariu și a lui Vasile Ferariu, bordeiul lui Moș Bodrângă, grădina unde Trăsnea se necăjea cu gramatica lui Măcărescu. A căutat să identifice într'o bătrână cu ochii suri pe fata popii Ion din Folticenii vechi, care-l aștepta cu pieptul înfrigurat în răcoarea livezilor pe Ionică cel șăgalnic. D. Mihail Sadoveanu, prin graiu și scris, din fragedă tinerețe încă, a căutat să limpezească figura lui Creangă, ca pe'una din gloriile noastre cele mai pure, statornicind că «botul de humă» dela Humulești n'a fost numai însuflețit, ci și divin inspirat, că a fost nu un culegător de basme populare sau un anecdotist cu duh, cum se credea pe vremuri, mai mult decât un povestitor de talent neasemănat, un artist al neamului și un ales al lui Dumnezeu [2]. Dar d. Sadoveanu aduce în comunicarea d-sale și câteva observații, căutând să lumineze câteva puncte obscure din biografia lui Creangă.

Astfel domnia sa afirmă că părintele Vasile Grigorescu, zis și «părintele catihetul», n'a fost profesor al lui Creangă la Folticeni. D. Sadoveanu a cunoscut pe părintele Vasile Grigorescu încă din 1900, pe când era elev la liceul Național din Iași și venia la Folticeni, împreună cu Nicușor Beldiceanu, care era rudă cu bătrânul preot. D. Sadoveanu spune că pe vremea aceea numele lui Ion Creangă era cu totul necunoscut părintelui catihet. «D. Artur Gorovei — scrie mai departe d. Sadoveanu — care s'a ocupat special de această chestie, a dat îndestulătoare dovezi că părintele Vasile Grigorescu nu poate figura în biografia lui Creangă. Acest preot, foarte cum se cade, însă incult și de o vanitate naivă, a putut fi ușor convins mai târziu că ar fi fost profesor lui Creangă» [3].

Actele inedite, publicate de d. Gh. Ungureanu [4], stabilesc definitiv că părintele Vasile Grigorescu a fost profesor al lui Creangă la Folticeni.

Ion Creangă s'a înscris la școala catihetică din Folticeni la 27 Noemvrie 1854, iar părintele Vasile Grigorescu este numit la Folticeni la 14 Septembrie ale aceluiaș an, ca «suplent» pe lângă preotul Nicolaie Conta, catihetul acestei școli încă din 1851, frate cu preotul Grigore Conta, acesta tatăl filosofului Vasile Conta.

In «Arhivele Statului Iași», arhiva Seminarului Veniamin Iași, se găsește dosarul de corespondență dintre catihetul dela Folticeni și Seminarul din Iași. In dosarul acesta se află «catalogul clasificatoriu de sirguinta clericilor aflători în shoala bisericească din Fălticeni pe semestrul de iarnă al anului 1854/1855 luna Noemvrie», în clasul I-iu, fiind trecut la Nr. 25 cleric Creangă Ioan din Humulești cu vremea intrării «la 27 Noemvrie 1854» [5]. Inscriindu-se la școală

la această dată, Creangă nu putea să nu aibă ca profesor şi pe «suplentul» Vasile Grigorescu, care îşi ia postul în primire după data de 14 Septembrie 1854. In catalogul trimis la Iaşi de situaţia şcolei pe lunile Septembrie şi Octombrie iscăleşte şi el ca «suplent» [6].

Posturile de supleanţi la unii dintre catiheţi erau ţinute, vremelnic, de unii dintre candidaţii mai distinşi, adică de elevi, până ce, ieşind din Seminar un număr de clerici, se raportează Episcopiei şi se recomandă numirea celor mai de frunte.

Părintele Vasile Grigorescu cere, la 2 Noembrie 1854, Seminarului Veniamin din Iaşi să i se permită să ţină în particular un «clas» de psaltichie în ceasurile când nu e ocupat la şcoală, atât cu străinii, cât şi cu elevii şcolii catihetice, cari ar dori-o. La 19 Decembrie 1854, i se răspunde aprobându-i-se cererea, «spre mai mare podoabă a bisericii», şi se poate ca la «clasul» particular al părintelui Grigorescu să fi luat parte şi Ion Creangă, elevul de pe atunci al şcolii de catiheţi.

Programul de învăţământ din timpul când a învăţat Creangă la Folticeni, întocmit chiar de Mitropolitul Sofronie, şi care urma să se aplice din toamna anului 1854, prevede ce trebue să facă părintele catihetul şi ce «suplentul». După programul acesta, Ion Creangă a făcut cu catihetul N. Conta numai catihisul; gramatica română, scrisoarea, cetirea şi aritmetica le-a făcut cu părintele Grigorescu. Clericii fiind obligaţi să facă practică în fiecare sărbătoare la biserica «Adormirii» din Folticeni, Creangă a cântat de multe ori, ridicând glasul sub cupola frumoasei şi curatei ctitorii găneşti.

Din cataloagele trimise de catihetul N. Conta la Iaşi, d. Ungureanu a constatat că Ion Creangă a urmat regulat dela 27 Noembrie 1854 până în Mai 1855. Din cataloagele pe lunile Mai şi Iunie se constată că a lipsit.

Cât a frecventat, a fost notat cu bine la toate materiile, şi la acelea predate de părintele Grigorescu; la cântările bisericeşti foarte bine, la purtări bine.

La 29 Iunie 1855 s'a ţinut examen de sfârşit la care au luat parte toţi elevii, examen ţinut «în prezenţa mai multor persoane aflătoare în această politie». Scopul examenului, conform ordinului Seminarului din Iaşi, era alegerea a zece tineri mai distinşi, pentru a urma mai departe la Iaşi. Printre clericii «pregătiţi şi cu talente», în număr de zece, reuşiţi la examen, se află şi Ion Creangă.

Adeverinţa din 29 August 1855 [7], cu care Creangă a plecat la Seminar la Iaşi, e iscălită de economul N. Conta, catihet şi de Vasile Grigorescu, ca «suplent»:

Adeverinţă

Prin aceasta se adevereşte cum că cliricul Ioan Creangă, fiul locuitorului Ştefan a Petrei din satul Humuleşti, în vrâstă de 15 ani, următoriu fiind învăţăturelor rânduite pentru candidaţi la shoala bisericească din Fălticeni, pe care parte au şi săvârşit cu deplinătate; drept care având pregătire de a intra în Semănăria Centrală, după poroncile primite să trimite onorabilului comitet informat cu chezăşia cerută spre a regula a lui intrare în cursul învăţăturilor seminaricesti slobozindu-i-se tot odată această adeverinţă din partea shoalei întărită dupre forme.

I(conom) N. Conta Catihet.

Vasile Grigorescu suplent.

No. 9.
1855, August 29.

Dacă părintele Vasile Grigorescu n'a fost chiar catihetul lui Ion Creangă acesta fiind Conta, cum îi spunea Mihai Lupescu, totuşi rămâne stabilit că a fost profesor al lui Ion Creangă, ca suplent. In sensul acesta trebue revizuite datele din articolul lui Mihai Lupescu din revista bârlădeană «Ion Creangă» [8], intitulate «Preotul Vasile Grigorescu Catihetul din Folticeni al lui Ion Creangă», precum şi afirmaţiile d-lui Mihail Sadoveanu, din comunicarea dela Academie.

Invăţătorul Mihai Lupescu, pe vremea când scotea la Bârlad cu Tudor

Pamfile revista folclorică «Ion Creangă», l-a vizitat pe părintele Grigorescu și l-a rugat să-i povestească și câteva amintiri despre Creangă. L-a găsit în casa sa din strada Rădășeni, cetind «Neamul românesc», pe aceeași stradă în care ființase odinioară și școala catihȩților și nebuniile lor, imortalizate în «Amintiri». Lupescu îi fusese elev preotului la gimnaziul din Folticeni. I-a făcut mare bucurie, căci deși în vârstă de peste 85 ani, părintele Grigorescu, încă în vigoare, nu-și uita foștii elevi.

Patriarhul Folticenilor îl pofti să șadă lângă sfinția sa, cu o dragoste părintească, și începu să-l întrebe de ce nu-l cercetează mai des, căci în singurătatea sa de pustnic, are mare bucurie când acei ce s'au împărtășit de sfaturile sale îl cercetează.

Intrebându-l dacă își reamintește ceva de Nică a lui Ștefan al Petrei din Humulești, Ștefănescu Ion și în urmă Ion Creangă, bătrânul preot i-a spus următoarele: Creangă, — Ștefănescu Ion, — a venit la el la școală toamna și a stat până aproape de Paști. Era un bun cântăreț, dar la carte mai așa. De ghidușii era mare meșter și nu erau pozne în cari să nu fie și el amestecat. Pe urmă a auzit că s'a dus la seminar, căci după Paști, n'a mai venit la școală. Când era institutor în Iași, strada Păcurari, a fost odată pela el. «L-am găsit în școală. S'a bucurat tare mult când m'a văzut și a spus și la băieții lui că i-am fost profesor. După ce a ascultat băieții la cetire, o cetire tare mândră, — la băieții de clasa a II-a, — am văzut că face cu ei gimnastica mânilor, lucru ce nu mai văzusem pân'la el în nici o școală. Pe urmă am mai auzit de el, dar nu l-am mai văzut. Am cetit multe din ghidușiile lui, dar ca aceea când se încălzea la foc în pădure (Moș Nichifor Coțcariu) n'am mai văzut alta. Dumnezeu să-l ierte și-i bine că vă aduceți aminte de el, cu asta dovediți că sunteți oameni a cătării».

Amintirile părintelui Grigorescu, scrise pe hârtie de Mihai Lupescu, corespund întocmai cu datele din documentele d-lui Ungureanu. Creangă venise la Folticeni la școală toamna și stătuse până în Paști; după Paști n'a mai venit la școală. Din cataloage reiese acelaș lucru: Creangă a frecventat școala în mod regulat până în Mai 1855, în lunile Mai și Iunie a fost absent.

Caracterizarea fostului profesor: bun cântăreț, potrivit la învățătură și plin de sburdălnicii, se potrivetșe cu tot ce știm despre Creangă, dar și cu constatările din acte, Creangă fiind notat cu foarte bine la cântările bisericești.

D. Sadoveanu are cuvinte grele pentru preotul V. Grigorescu: «incult și de o vanitate naivă». Cultura lui era a vremii: Seminarul Veniamin, făcut între 1848 și 1854, când era în clasa VI-a și întrerupse învățătura, îmbolnăvindu-se de ochi, din cauza cetitului la lumânare. Și d. Artur Gorovei îl nedreptățește: «dacă Vasile Grigorescu ar fi avut ceva cultură sau un prieten căruia să-i fi cetit amintirile, (se va vedea mai departe de ce amintiri e vorba) ar fi urmașul lui Creangă, pe care eu cred că nici nu l-a cetit» [9]. Din relațiile lui Mihai Lupescu reiese tocmai că Vasile Griogrescu a cetit pe Creangă și-și arată preferința pentru «ghidușia aceea când se încălzea la foc în pădure». Lupescu crede că e vorba de Moș Nechifor Coțcariu; s'ar putea mai degrabă să fie scena cu plăieșii în drum spre Pipirig, când Creangă a fugit din Broșteni într'o primăvară timpurie și când, schimbându-se vremea, s'au încălzit la foc. Când l-a vizitat, în căsuța bătrânească depe Rădășeni, l-a găsit cetind «Neamul românesc». Avea peste 80 de ani, dar curiozitatea se păstra vie, fusese profesor de religie la gimnaziul clasic din Folticeni, avea, prin urmare, cultura timpului. Calificativul «incult» ni se pare greu.

«Vanitatea naivă» n'a existat, căci adevărul e astăzi limpede: părintele Vasile Grigorescu a fost profesor al lui Creangă. Amintirile lui corespund cu actele. Ce rost avea să-l viziteze pe Creangă la Iași, de unde putea scorni amănuntele întâlnirii lor la școală. despre lecția lui Creangă? Buna credință a părintelui Vasile Grigorescu nu se poate pune la îndoială, mai ales când îi vom cunoaște vieața de-o moralitate cristalină.

Un Artur Gorovei, care l-a cunoscut, iate ce scrie despre el: «Când a murit părintele Vasile Grigorescu, în anul 1922, eu eram la Folticeni și mi-a părut foarte rău că nu am avut prilejul să-i sărut mâna, acestui om, rar printre ai noștri. In adevăr, părintele «Catihetul», cum era în deobște cunoscut, a fost un suflet bun și înțelegător al suferințelor mulțimei. Era darnic; nu se întorcea

nimeni, dela ușa lui, cu mâna goală, când nevoia îl îndruma spre căsuța aplecată depe strada Rădășenilor, mărturie a vechimei ei și a bătrâneților Catihetului. L-am cunoscut din copilăria mea, pe când mă duceam, în zilele de Duminică, la biserica Adormirea Maicei Domnului, și mai pe urmă l-am cunoscut când am intrat în gimnaziu, unde era profesor de religie».

Mihai Lupescu, cunoscutul folclorist și însuflețitul dascăl de mai târziu, unul din elevii lui, scrie cu evlavie despre el [10]: «Părintele Vasile Grigorescu ne-a călăuzit sufletește patru ani, D-sa a fost un suflet ales, blând, bun împăciuitor, un adevărat părinte sufletesc. Cuvântul său n'a fost desmințit prin fapte, în toată viața, care i-a fost azil de sfaturi și fapte bune, în el am avut pilda morală prin excelență și cu elevii lui, pe care-i săruta ca pe copiii lui, s'a purtat totdeauna blând și părintește. El corigenți nu lăsa; îndemna pe oricare la învățătură și pentru cei necăjiți punga lui nu avea baere».

Iată impresiile lui Lupescu, în alt loc: «Dragostea cu care te primește, te înalță și-ți arată sufletul cinstit cu care înaintașii noștrii erau împodobiți. Asemenea bătrâni cuminți fac cinste neamului nostru, mai ales că Părintele Catihetu, cum îi zic folticenenii, în lipsă de copii, a iubit și iubește cu dragoste de părinte pe toți câți i-au fost școlari. Fruntea sa e înconjurată de aureola faptelor bune, făcute pe ascuns după zisa Scripturii, iar școala sa din Petiea, înzestrată cu tot ce-i trebue, va spune urmașilor cine a fost acest duhovnic pașnic și pildă a păcii și dragostei de om» [11]. Profesorul Ion Mazere mi-a spus că preotul radia din toată ființa lui sinceritate, curăție, pace sufletească. Preotul D. Furtună, adânc cunoscător al vieții marelui humuleștean, îl califică pe părintele Vasile Grigorescu: «model între toți preoții din România», adăugând mai departe cu entuziasm: «orice știri despre el sânt de samă, pentru că avem înainte o personalitate culturală de mâna întâia» [12].

In orice caz, credem că adevărul este mai aproape de calificarea părintelui Furtună, decât de aceea, nedreaptă, a D-lui Sadoveanu, că Vasile Grigorescu ar fi fost un «incult».

Dar norocul a făcut ca să ne rămână dela părintele Vasile Grigorescu un manuscris deosebit de interesant și de pitoresc. Bătrânul preot folticenean, căruia Dumnezeu i-a hărăzit o vieață lungă, când, în apropierea vârstei de 81 ani, a văzut că firul vieții este ajuns lângă sfârșitul lui firesc, a început să-și scrie istoria destinului său chinuit. Nu s'a gândit o clipă să-l publice, nu și-a meșteșugit fraza, cum ar fi putut, de altfel, (stau mărturie unele stilizate cereri ale sale către Mitropolitul Sofronie); amintirile erau destinate «familiei mele și prietenilor mei, sperând, în graiul lui Neculce, «că cine le va ceti nu-i va părea rău». Titlul manuscrisului este: «Amintiri, din viața Economului Vasile Grigorescu Stavrofor» [13]; autobiografia începe dela 19 August 1831, data nașterei și ține până la 19 Iunie 1912. Manuscrisul a fost dăruit bibliotecii școlii din Petiea, județul Baia, clădită și înzestrată de el și a fost trecut în Inventar sub Nr. 66, cap. III, pag. 55.

Invățătorul școlii, d. Titu Cleonic, l-a împrumutat d-lui Artur Gorovei, care a încercat să-l tipărească în volum, dar n'a reușit. Inceputul amintirilor a apărut, prima oară, în revista «Sânzana», în două numere, prin grija d-lui Const. Gane, pe care-l interesa viața lui Vasile Grigorescu, coleg de școală primară la Folticeni, a unui Nicu Gane, «moșul» lui. Intreaga lucrare a părintelui Grigorescu apare în revista «Păstorul Tutovei», din Bârlad, începând din n-rele 1 și 2, Ianuarie-Februarie 1941, revistă a Asociației Preoților din Județul Tutova.

D. Artur Gorovei, sub titlul «Catihetul Vasile Grigorescu», dă câteva lămuriri, înainte de-a se începe publicarea amintirilor. In aceste rânduri, d. Gorovei își susține vechea părere că Grigorescu nu l-a avut pe Creangă școlar la Folticeni, bazându-se pe faptul că Grigorescu nu face nici o mențiune în «Amintirile sale» despre aceasta. Lucrul nu poate fi concludent, fiindcă, în 1914 (amintirile sunt începute în 1912) părintele Grigorescu, cum am văzut, arată clar în fața lui Mihai Lupescu că Ion Creangă i-a fost elev la școala catihetică.

Datele din «Amintiri» corespund cu actele publicate de d. Ungureanu, care scrie că Vasile Grigorescu îi ia postul în primire, (de catihet supleant) puțin după data de 14 Septembrie 1854. «Inapoindu-mă acasă la Petiea, tot în anul 1854 Septemvrie 27, am primit decretul de supleant, la școala catihetică din Folticeni, cu începerea cursului din Octomvrie» [14]. Prin urmare, ne dă data precisă a începerii cursului său, în «Amintiri».

D. Artur Gorovei are și altă părere: că părintele Vasile Grigorescu n'a fost nici odată catihet: «după ce s'a însurat, Grigorescu n'a mai dat pela „fabrica de popi", n'a fost catihet, nume sub care a fost cunoscut de folticeneni, dar pe care el nu și-l dă, în amintirile lui, pentrucă nu a fost catihet».

Adevărul este altul decât cel afirmat de d. Artur Gorovei, adânc cunoscător al istoriei orașului său, pe care l-a cinstit ca nimeni altul, consacrându-i o monografie întreagă, premiată de Academia Română. Părintele Vasile Grigorescu a fost catihetul școlii din Folticeni, urmând lui N. Conta. O spun și actele, o spune el însuși în amintirile lui. După acte, la 18 Martie 1856, cliricul Vasile Grigorescu este hirotonit preot în biserica Mânăstirei Socola; reîntors la Fălticeni, îndată a fost numit catihet în locul catihetului N. Conta care a fost numit protopop. Începând cursurile anului școlar 1856—57 noul catihet Vasile Grigorescu cu un raport Nr. 18 din 10 Septemvrie 1856 face cunoscut Seminarului central că a luat în primire toată zestrea școlii, adăugând: «Mă voi sili de a aduce fructuri bune și cu fapta prin care să fac cinste și mie și acelora carii nu m'au dat uitării și au stăruit pentru mine spre a mă pune într'o poziție unde să am cu ce trăi». După acte, Vasile Grigorescu rămâne catihet până în anul 1860 când, școlile catihetice se desființează.

Părintele însuși, în «Amintiri», își dă numele de catihet: «Murind protoiereul Dimitrie Enășescu și devenind protoiereu Nicolai Conta, care era și Catihet, îi venea greu ca să mai urmeze și cu școala, așa că după înțelegerea ce am avut-o, am rămas eu singur cu școala, oferindu-mi jumătate din leafa sa și aceasta a urmat până în toamna anului 1856, când în 27 August tot acel an, primesc decretul de catihet. După care am urmat cu școala până la anul 1859, când unindu-se școala catihetică cu cea primară, eu am trecut ca institutor la clasa a III-a primară de băieți»...

Deci, preotul V. Grigorescu a fost catihet, nu «catihet», între semnele citării, cum îl scrie d. Gorovei. Lumea fălticeneană l-a numit catihet, fiindcă a fost profesor la școala catihetică, nu fiindcă, mai târziu, a fost profesor de religie la gimnaziul din Folticeni, cum e de părere d. Artur Gorovei. Părintele Furtună are dreptate când scrie: «părintele catehetul», în graiul local al Folticenilor, nu era preotul N. Conta, ci era, și este, bătrânul simpatic și neuitat Vasile Grigorescu».

Intr'o vreme când în literatură se caută «autenticitatea», «Amintirile», părintelui Vasile Grigorescu se citesc cu plăcere. Sunt pagini fără «literatură», scrise naiv, cu stângăcii care fac farmecul lor literar. In ele găsim menialitatea bătrânească a unei preot dela mijlocul veacului trecut, parfum de cronică veche, spiritul care a însuflețit pe marii cronicari moldoveni, dela Ureche la Neculce, în judecarea oamenilor și-a faptelor lor. Dumnezeu ia parte activă și s'amestecă'n viața oamenilor, pedepsind pe cei răi ca un judecător drept ce este, întocmai la Părintele Catihet, ca'n letopisețele vechi. Nu-i lipsită de interes ilustrarea printr'un exemplu a acestei observații. Când era de 11 ani, Grigorescu, într'o zi când rămăsese singur acasă, «l-a pus păcatul» să se ducă la băieții unui megieș, anume Gheorghe Chiorbuș, ca să se joace. S'au jucat și s'au suit și'n podul casei. Când au venit părinții lor acasă, auzind că băieții s'au jucat prin pod, au început să umble prin pod, unde aveau niște bani ascunși, dar nu i-au mai găsit. Năpasta a căzut asupra lui «Țilică» Grigorescu. «Iată că femeia omului, Ilinca, vine a doua zi la tata, jăluindu-se că eu am luat banii. De acolea țîn-te piele! bătăi și schingiuiri, ca să spun unde am pus banii și măcar că eu spuneam că n'am luat nici un ban, nu mă credea, ci mai cumplit mă lua la bătae, întrebându-mă unde am pus banii, cui i-am dat?... Insă bunul Dumnezeu cel milostiv, nu m'a uitat, ci a voit ca nevinovăția mea să iasă la lumină, precum a și ieșit, căci după două săptămâni dela muncirea mea, vine muerea megieșului cu un șip de rachiu dela târg, și poftește pe bunica în arie, se pun amândouă pe iarbă verde și se pun la sfat, între care spune bunicăi că și-a adus aminte unde au pus banii, și căutându-i i-a găsit».

«Pe urmă a venit la tata și și-a cerut iertăciune. Tata a iertat-o, dar eu am rămas cu bătaia și usturimea trupului... Dumnezeu însă ca drept judecător și bun, n'a voit să o lese în pace, ci a pedpsit-o, și iată cum: luându-i-se la oaste un băet, anume Ion, prins cu funia, ea s'a supărat și atâta a răcnit și a plâns, umblând ca o nebună prin sat, până ce a murit. Asemenea și pe fată care și-a sfârșit viața murind de pelagră».

Pedeapsa divină ni se pare prea mare pentru atâta vină, dar legătura pe care părintele o face între năpasta căzută asupra lui și nenorocirile femeii caracterizează mentalitatea teologică și parcă-l recitim pe bătrânul Ureche: «cei buni vedem că au sfârșit bun și lăudat; iar cei răi, rău s'au sfârșit, după cuvântul proorocului». «Amintirile» precizează data nașterii: părintele Vasile Grigorescu s'a născut la 19 August 1831, iar nu în anul 1828, după d. Ungureanu. Primul capitol se ocupă cu «origina neamului». Bunicul după tată se numea Vasile Podolschi și era din Bucovina, din Pătrăuți, aproape de Suceava. In 1812, pe când Rușii erau în războiu cu Napoleon, au venit în Moldova, bunicul său stabilindu-se în satul Petiea, județul Suceava, astăzi Baia, ca vechil pe moșia Casandrei Ciudin. De frica volintirilor, au mai trecut odată granița în Bucovina, dar dupăce turcii au bătut pe eteriștii greci, făcându-se pace, s'au întors iarăși în Moldova la Petiea, nu Petea, cum scrie d. Ungureanu. Tatăl său, preotul Grigore, l-a pus la carte, la cinci ani. După ce a învățat slovele, a trecut la ceaslov, apoi la psaltire. Tatăl său era sever: trecea cu ușurință dela mângâietoarea netezire a părului, dela daruri în roșcove și covrigi la varga care cădea cu greutate pe spinare, sau, când se întrecea în nebunii, chiar la pumnul puternic. După ce învățase cele ale bisericii după îndrumarea tatălui său, la 13 ani, Vasile Grigorescu trece la Fălticeni, la școală. Amănuntele sunt interesante pentru cunoașterea învățământului public al epocii. Era prin 1843 când, în Fălticeni, ființa o școală unde un Neculai Dașchevici preda lecții de citire, caligrafie, chiar de limba germană, în schimbul unei carboave pe lună. In anul următor, s'a deschis în Fălticeni școala domnească, prima școală primară a orașului; profesor era vestitul Neofit Scriban, viitorul episcop, unul din eroii unirii principatelor.

Portretul lui Neofit Scriban, în câteva trăsături, de-o mare sobrietate, iarăși ne amintește de cronicari. «Tata m'a prezentat părintelui profesor Neofit, carele-mi aduc bine aminte era cu capul plecat în partea dreaptă și cam stîrb la buza de desupt». Părintele Neofit l-a schimbat numele în Vasile Ponteanu, din Vasile Podolschi, românizându-l. Primăvara îi scotea în excursii, la jocuri de oină; copiii cântau un cântec compus de Sfinția Sa: «Crișiunde a României vă aflați prea nobili tineri, ascultați un glas al mamei ce vă strigă către sine».

Școala era împărțită în trei clase: cea cu începătorii se numea Langastru; cea cu cei cari știau a ceti și a scrie se numea Norma mică și cea cu cei cari începuse a învăța la gramatică, aritmetică, geografie și la limba franceză, mai toți fii de boieri, se numea Norma Mare.

Iată care era metoda: înaintea băncei cu băieți era un fel de băncuță cu un uluc din scânduri, plin cu nisip. Dinaintea băncuței era o tablă neagră pe care erau scrise literile. Monitorul înarmat cu o vargă lungă, după ce se netezea bine nisipul, poruncea elevilor să scrie litera, A de exemplu; după ce scrieau băieții cu degetul arătător, monitorul mergea de vedea cum a scris fiecare, îndreptând literile rău scrise sau pedepsind cu bățul. Așa se urma până la litera x.

In școala domnească din Fălticeni, părintele Vasile Grigorescu a fost coleg cu Nicu Gane. Dăm pasajul respectiv, interesant pentru biografia nuvelistului: «Era în școală un copil mititel, pot zice de 4 pe 5 ani Nicu, fiul domnului Căminar Matei Ganea, pe care-l aducea în brațe la școală și-l ducea tot în brațe Iordache Caton, feciorul preotului Ioan din satul Ganea, carele mai mult se juca cu băeții, dar părintele Neofit îl tot necăjea cu limba franceză. Ce se întâmplă, că într'una din zile piere gramatica cea franceză a părintelui Neofit. Ce să facă? Altă gramatică nu era. Se sfătuesc ei și Iordache Caton, carele era și ca pedagog, caută încolo, caută încoace, caută peste tot locul, ba încă și pe la toți băeții, gramatica nicăiri. Atunci văd că Iordache Caton aduce o psaltire și cheia bisericii, pune pe toți băeții din școală să puie degetul la cheia de care era atârnată psaltirea; împreună cu Iordache Caton zicând: miluește-mă Dumnezeule, și așa au încercat pe toți băeții, între cari am fost și eu unul, dar psaltirea nu s'au învârtit. Iată că și Nicușor se arată, jucându-se printre băeți. Caton îl vede, îl chiamă și-i spune: Nicușor, ia să ne jucăm și amândoi; pune degetelul colea, arătându-i unde să-l puie. El pune degetul și cum a început a zice miluește-mă Dumnezeule, s'au și învârtit psaltirea. A mai încercat și a doua oară și a treia oară și psaltirea tot s'a învârtit. Atunci Caton l-a luat în brațe și a început a-i făgădui că are să-i

cumpere cuţitaş şi are să-i deie cofeturi, numai să-i spuie unde a pus cartea — gramatica —. Atunci el l-a dus la soba din langastru şi i-a scos gramatica din cenuşă. Bucuria părintelui Neofit că s'au găsit cartea şi când l-a întrebat Caton că dece au ascuns cartea în cenuşă, el a spus: pentru că-l tot necăiea părintele cu dânsa».

In 1912, s'a serbat aniversarea a şaptezeci de ani dela întemeierea şcolii primare din Folticeni, unde învăţaseră Nicu Gane şi Vasile Grigorescu.

Serafim Ionescu, organizând sărbătorirea acestei şcoli domneşti, l-a invitat şi pe Nicu Gane. Părintele Vasile Grigorescu, ajuns un patriarh al locului, era de faţă. Nicu Gane, evocând pe şcolarul de patru-cinci ani al şcolii de altădată, în discursul necunoscut astăzi, îşi arată emoţia de-a revedea pe fostul său coleg de şcoală, părintele catihet Vasile Grigorescu: «Sântem amândoi cărunţi, cu sacul anilor greu în spinare, dar în sfârşit să mulţumim lui Dumnezeu că am ajuns ziua aceasta fericită să ne întâlnim amândoi sănătoşi aici, la obârşie» [15].

In luna August 1844, Vasile Grigorscu intră în Seminarul din Şocola. D-l Gh. Ungureanu, nu ştim pe ce temeiu, dă anul 1848 [16], ca dată a intrării în Seminar. Părintele Furtună bănuia mai de mult o dată mai veche decât 1848.

După ce tatăl său l-a prezentat lui Filaret Scriban, logofătul şcoalei l-a înscris în condică schimbându-i numele din Vasile Ponteanu în Vasile Grigorescu. Două săptămâni mai târziu, tânărul seminarist este nevoit să plece la Fălticeni, în căruţă şi pe jos, pentru întocmirea unui act.

Peripeţiile acestei dramatice călătorii sunt povestite pe larg, în amănunte interesante pentru culoarea vremii. Pornind seara din Iaşi, a ajuns a doua zi dimineaţa în Podu-Iloaei unde «am cumpărat două pedele: un fel de turte rotunde ca talgeru', cu nişte împunsături de lingură pe dânsele, de care tot atuncea mâncând eu şi mai împărţind pe la băetani, m'am mântuit de ele».

Seara a ajuns cu căruţa la Paşcani: tot târgul, pe-atunci, se compunea numai din două hanuri; «nu ca astăzi aproape ca şi Folticenii», adaugă părintele Grigorescu. Inceputurile oraşului Paşcani au fost înfăţişate cu obişnuitul dar de evocare de Mihail Sadoveanu, care, născut în Paşcani, a crescut odată cu târgul său natal. Datele părintelui Grigorescu corespund întocmai cu istoria colorată a marelui scriitor. Popasul la izvoarele ce erau sub dealul Curţii aminteşte de Creangă. Oamenii au făcut foc, au pus crăcana deasupra focului, au pus ceaunul cu apă în cârlig, au presărat sare şi făină peste apă, au tăiat o bucată de carne mărunţel aşezând-o pe jăratec. «In câteva minute masa a fost gata, a răsturnat mămăliga pe un ştergar pus jos pe o traistă, aduce bucata de ceaun şi se dau pe lângă bucata de ceaun cu boţurile de mămăligă».

Pe-atunci în seminare erau numai cinci clase. Tot în acei ani s'au înfiinţat şcolile catihetice în toate ţinuturile din Moldova, unde se pregăteau dascălii pentru preoţie; catiheţi la aceste şcoli au fost numiţi absolvenţii seminarelor cu atestat de cinci clase. «Cel dintâi Catihet la Folticeni, scrie părintele Grigorescu, a fost părintele Vasile Arhipescu, apoi Nicolai Conta şi la urmă eu».

Ni se arată greutăţile învăţământului pe acele vremi [17]. Toate studiile se scriau de mână, elevii nu se puteau ţine de scris şi unii rămâneau cu lecţia nescrisă, mai ales la părintele Melhisedec, care dicta repede şi da lecţii mari.

După ce primeşte atestatul de şase clase seminariale, Vasile Grigorescu începe a se îngriji de viitor. Face o petiţie către Mitropolit, în care descrie soarta seminariştilor, cari deşi munciră în şcoli şi învăţară carte, umblau cerşind locuri pela curţile boierilor.

Pitoreşti sunt amănuntele complicatelor peripeţii prin care trece tânărul candidat la preoţie pentru a se căsători: interesantă este mentalitatea omului de ţară care era Grigorescu, care credea în farmece. Printre fetele care i se propusese, era şi Spiridoana, fiica preotului Dimitrie din Fântânele. Tânărul candidat la preoţie şi însurătoare îi face o vizită: «Când să plec de acolo, Spiridoana 'mi dă un măr; l-am luat şi l-am pus în buzunar. Ajung la Petiea, spun cumnatei cele ce am păţit, arătându-i şi mărul dela Spiridoana. Ea zice: să nu-l mănânci, Vasilică. Eu atuncea iau mărul şi-l trântesc de stâlpul porţii. Mărul a crăpat în patru; când l-am căutat, miezul mărului era negru-vânăt; atuncea cumnata a zis: ura! Vasilică, mare noroc ai avut că nu l-ai mâncat! Că cine ştie cu ce bazagoane era aghezmuit măru' aista, nu vezi câtâ-i de negru-vânăt!»

Un prof. al lui I. Creangă la Folticeni: Păr. Vasile Grigorescu Catihetul

Căsătorindu-se, după multe peregrinări, cu Catinca, fiica preotului Grigore din Brăneşti-Baia, Vasile Grigorescu caută să-şi organizeze viaţa materială. Postelnicul Matei Gane, tatăl scriitorului Nicu Gane, epitropul Bisericei Adormirea, când a auzit că s'a însurat, îl chiamă, îl felicită şi după aceea îl întreabă: «ce voiesc să fac acuma? Eu spun: am să mă fac preot; dacă ai să te faci preot, atunci iaca părintele Vasile Ştirbu, îi bătrân şi slab. Fă-te aici la biserica mea. Ai să fii îngrijitorul bisericei şi pe lângă aceia ce au preoţii ceilalţi, ţi-oiu da şi eu patru galbeni pe an să-mi ajuţi la cancelaria Epitropiei».

Urmărind şi un post de profesor, Vasile Grigorescu aude că boierul Nastasache Başotă are de gând să înfiinţeze o şcoală la Pomârla.

Hotărându-se să rămână preot la biserica Adormirea din Folticeni, Vasile Grigorescu ia o mărturie dela epitropul Matei Gane şi o recomandaţie către Mitropolitul Sofronie şi pleacă la Iaşi. Mitropolitul îl trimite înapoi la Folticeni ca să-i aducă o altă mărturie, iscălită nu numai de epitrop, ci de poporăni, preoţi şi adeverită de Protoiereu. Matei Gane îi face mărturia ca epitrop, dar unul din preoţi anume Ioan Băieşu, a refuzat să i-o iscălească. Felul categoric cum a rezolvat chestiunea Matei Gane, e interesant nu numai pentru caracterizarea figurii tatălui lui Nicu Gane, dar şi pentru moravurile vremii: postelnicul Matei Gane a poruncit eclesiarhului Nicolea Voinea să se aşeze cu ciomagul în faţa Bisericei şi să nu dea voie preotului Băieşu să intre în biserică, până când nu se va învrednici să iscălească mărturia lui Grigorescu: «Părinte Ioane, te rog mă iartă şi nu te supăra, am poruncă dela Cuconul Matei Ganea să nu te las să intri în biserică. A spus să te duci la biserică la Baia, că aicea-i biserica lui. Preotul vrea să-l împingă într'o parte, zicând: da dă-te într'o parte. măi, ce tot spui; el i se pune în cale şi zice: nu se poate, părinte, intru în păcat! Ce vrei să-mi dea 50 de bice?»

Matei Gane, nu numai că era epitropul bisericii Adormirea, dar însăşi locaşul era ctitorie a familiei găneşti; toate mărturiile îl arată ca om al lui Dumnezeu şi vrednic slujitor al bisericii: întrebuinţa chiar brutalitatea când era singurul mijloc de-a căpăta un preot bun ca Grigorescu la biserica lui.

Grigorescu a umblat apoi pela curţile boiereşti, «pe unde îi găseam adunaţi ciotcă la joc de cărţi», pela Alecu Forăscu şi alţii.

Paroh la Catedrala Adormirea Maicii Domnului o vieaţă întreagă, peste 60 de ani, Vasile Grigorescu a fost supleant la şcoala catihetică dela 24 Septembrie 1854 până la 16 August 1856, Catihet trei ani între 1856 şi 1859, institutor dela 1859 până la 1871 şi profesor de religie la gimnaziul din Fălticeni, dela 1870 până la 1884.

«După un aviz a lui Dumnezeu comunicat prin vis», părintele Vasile Grigorescu s'a hotărît să facă o şcoală la Petiea, satul său natal, din economiile unei vieţi lungi şi curate. Şcoala din comuna Pleşeşti, satul Petiea, a terminat-o în 1902 şi a fost inaugurată în Octombrie acelaş an. Spiru Haret a trimis pe Vlahuţă ca să vadă şcoala şi să-şi dea avizul dacă şcoala poate purta numele donatorului. In urma raportului elogios al lui Vlahuţă, ministrul Haret personal venind la Fălticeni, îi mulţumeşte decorându-l.

Părintele Grigorescu n'a avut parte de-o viaţă fericită. La 2 Noembrie 1866 îi moarte soţia. Rând pe rând îi mor toate cele cinci copile: Pistia, Agripina, Pulheria, Nastasia şi Elpida. «Iar eu, cu toate lacrimile şi bocetele mele de disprerare am rămas singur şi mai trăiesc încă pe lumea aceasta în chinuri şi suferinţi, neavând cu cine mă mai mângâia, ci numai cu cuvintele dreptului Iov: Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat».

Acesta a fost părintele Vasile Grigorescu: profesor al lui Ion Creangă în mod sigur, istoria literară va trebui să-i înregistreze numele. Catihet la şcoala din Folticeni, părerile cercetătorilor vor trebui revizuite. A fost o figură de-o puritate morală cum rar se întâlneşte, lovit crunt de soartă, duhovnic neîntrecut, alb patriarh la adânci bătrâneţe. «Amintirile» lui au colorit de cronică şi trebue consultate pentru biografia lui Creangă şi-a lui Nicu Gane, cât şi pentru istoria şcoalei româneşti şi-a bisericii. Preot între preoţi, părintele Vasile Grigorescu este un nume core va rămâne în patrimoniul spiritual al ţinutului folticenean şi-al Moldovei. A fost coleg cu Nicu Gane şi-a fost profesor al lui Ion Creangă.

Acum doarme la Petiea lângă Folticeni. Grilajul de fier ce-i înconjoară şi-i ocroteşte mormântul nu trebue să dispară, iar numele depe cruce nu merită să fie şters, după cum figura lui nu trebue să fie acoperită de uitare.

G. Ursu

NOTE

[1] Un instigator, Ed. I, Bucureşti, editura Revistei *Flacăra*, Tip. Carol Göbl, 1911.

[2] In amintirea lui Creangă, în colecţia Foi volante. Ed. I. Iaşi *Viaţa Românească*, 1920.

[3] *Analele Academiei Române*, secţia literară, comemorarea lui Creangă în şedinţă publică la 12 Ianuarie 1940.

[4] *Gh. Ungureanu:* „Din viaţa lui Ion Creangă", documente inedite, Fundaţia pentru literatură şi art, Buc. 1940, pag. 38—46.

[5] *Gh. Ungureanu*, op. cit. Anexe, pag. 134—135.

[6] Idem, pag. 41.

[7] *Gh. Ungureanu*, op. cit. Anexe, pag. 141.

[8] *Mihai Lupescu*, despre Catihetul lui Ion Creangă în revista *„Ion Creangă"* Noembrie-Decembrie 1914, Anul VII, nr. 11—12.

[9] *Artur Gorovei:* „Catihetul" Vasile Grigorescu în Păstorul Tutovei, Ian.-Febr. 1941, pag. 19.

[10] Anuarul festiv, cu ocazia serbării semicentenarului gimnaziului din Fălticeni 1870—1921 Folticeni 1921. M. Lupescu „Din alte vremuri", pag. 64.

[11] Revista „Ion Creangă", 1914, nr. 11—12, pag. 292.

[12] Cuget Clar, 25 August 1940, Anul V, nr. 7, pag. 100—101. D. Furtună: „Catehetul lui Creangă".

[13] Păstorul Tutovei, Ianuarie-Februarie 1941, Anul IV, nr. 1—2, pag. 19.

[14] Idem, Mai-Iunie 1941, nr. 5—6, pag. 278.

[15] *Serafim Ionescu*, O serbare, Făticeni 1912.

[16] *Gh. Ungureanu*, Din vieaţa lui Ion Creangă, Bucureşti 1940, pag. 41.

[17] *„Amintirile"* sunt publicate în *Păstorul Tutovei*, Bârlad, numerele dela 1 la 10, anul IV, 1941.

G. U.

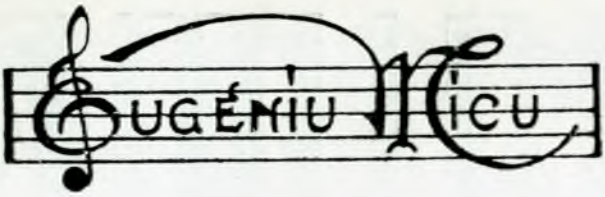

P O V E S T E

Op. 1 — Nr. 6

Versuri după D. Nanu

P A R T I T U R A

Se poate executa de către următoarele formațiuni:

1. — Cor mixt.
2. — Orchestră.
3. — Cor și orchestră.
4. — Solo voce și orchestră.

Această compoziție poate fi cântată de oricare din formațiunile specificate mai sus, sau poate fi retipărită, radio-difuzată, imprimată pe discuri, film sonor, etc., de către oricine, fără vre-o altă obligație, (în afara considerațiunilor de a nu modifica sau îmbucătăți atât textul muzicei cât și cel literar, sau de a omite numele autorilor), dat fiind că subsemnatul nu fac parte din nicio asociație care mi-ar putea impune restricții în acest sens, asupra lucrărilor mele.

E. M.
1. III. 1942

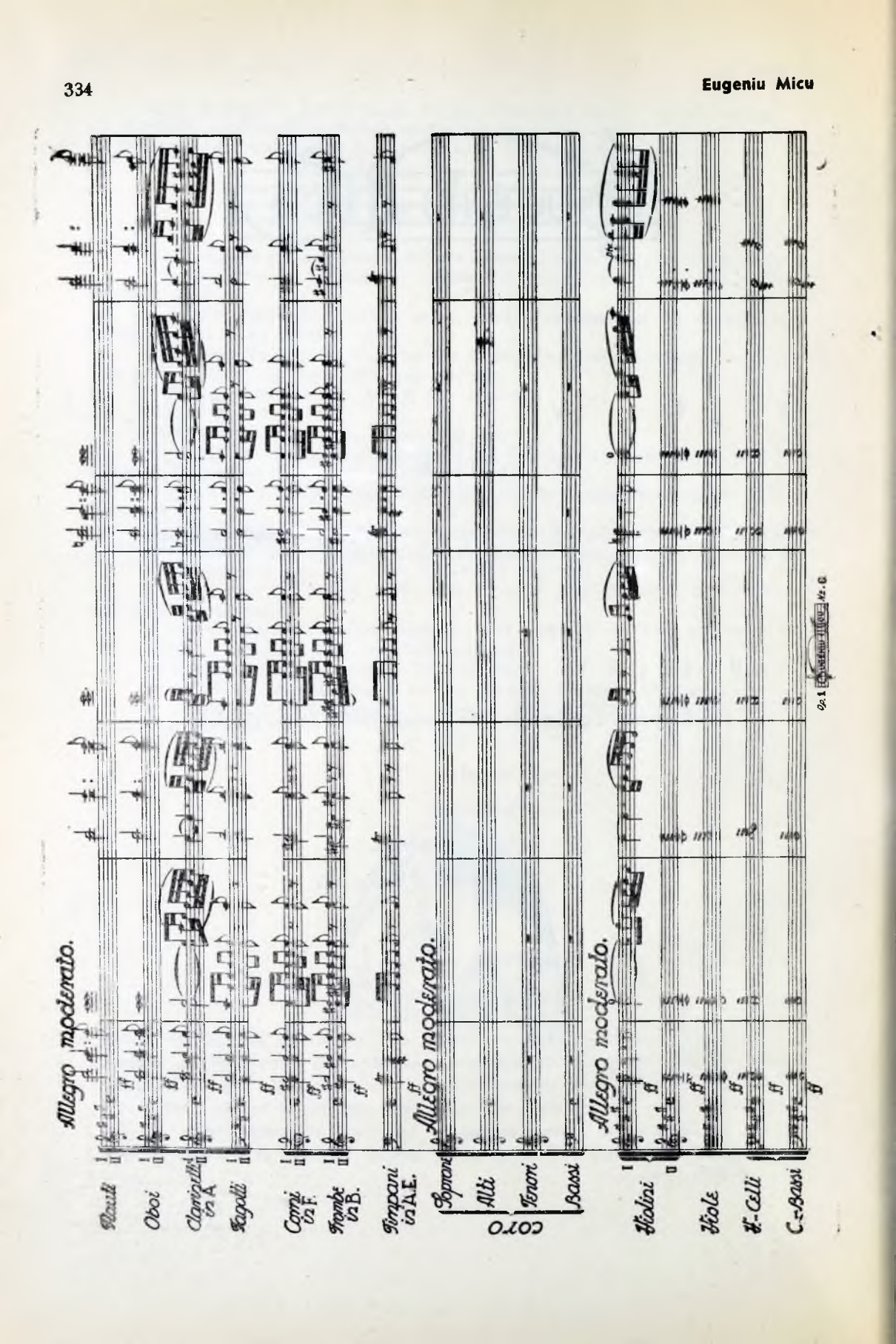
Allegro moderato.
Flauti
Oboi
Clarinetti in A
Fagoti
Corni in F.
Trombe in B.
Timpani in A.E.
Allegro moderato.
Soprani
Alti
Tenori
Basi
coro
Allegro moderato.
Violini
Viole
V.-Celli
C.-Basi

(Tempo I)

(Tempo I)

(Tempo I)

op.1 Concertino nr.6

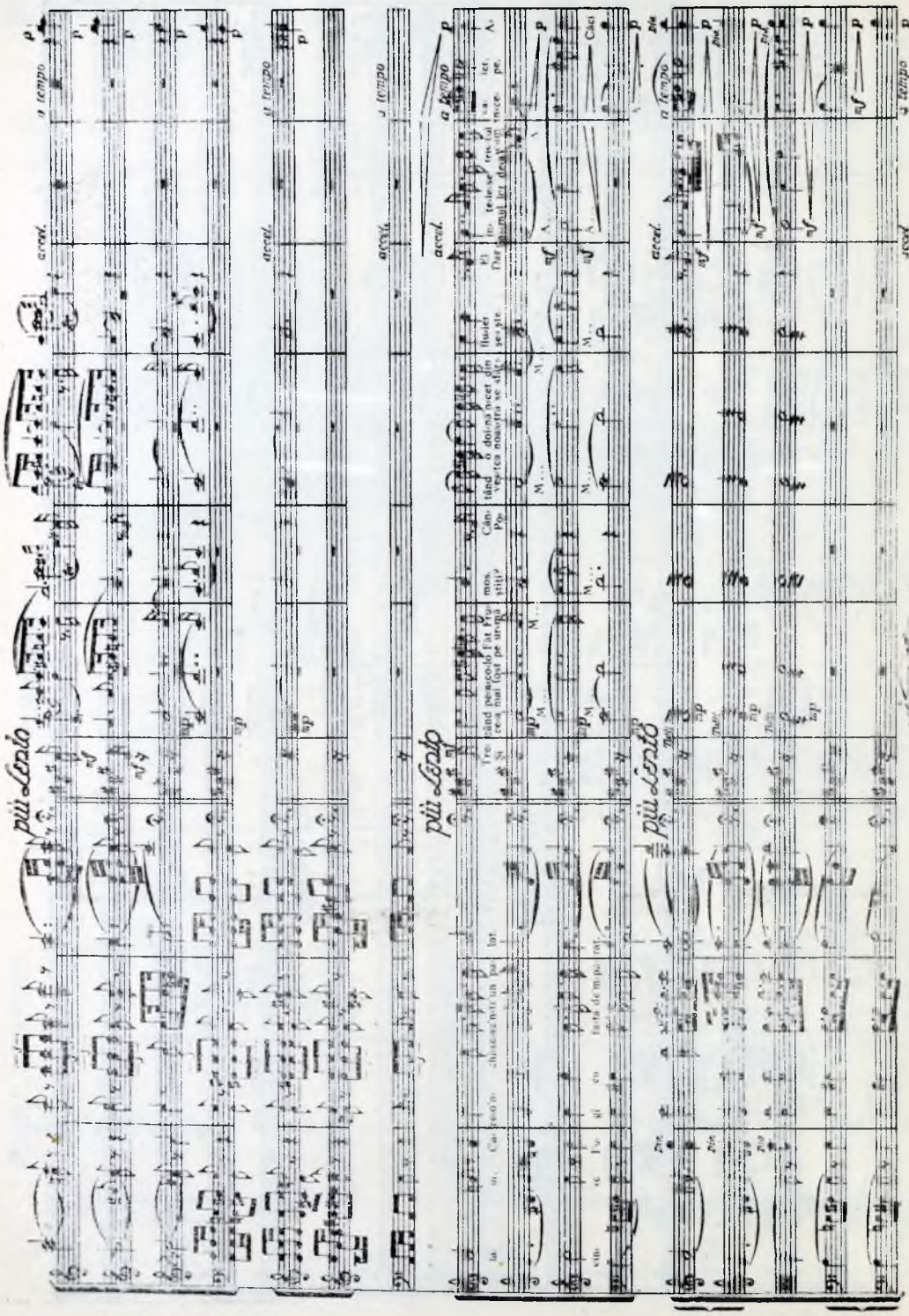
più lento
a tempo
accel.
più lento
a tempo
accel.
più lento
a tempo
accel.
più lento
a tempo
accel.

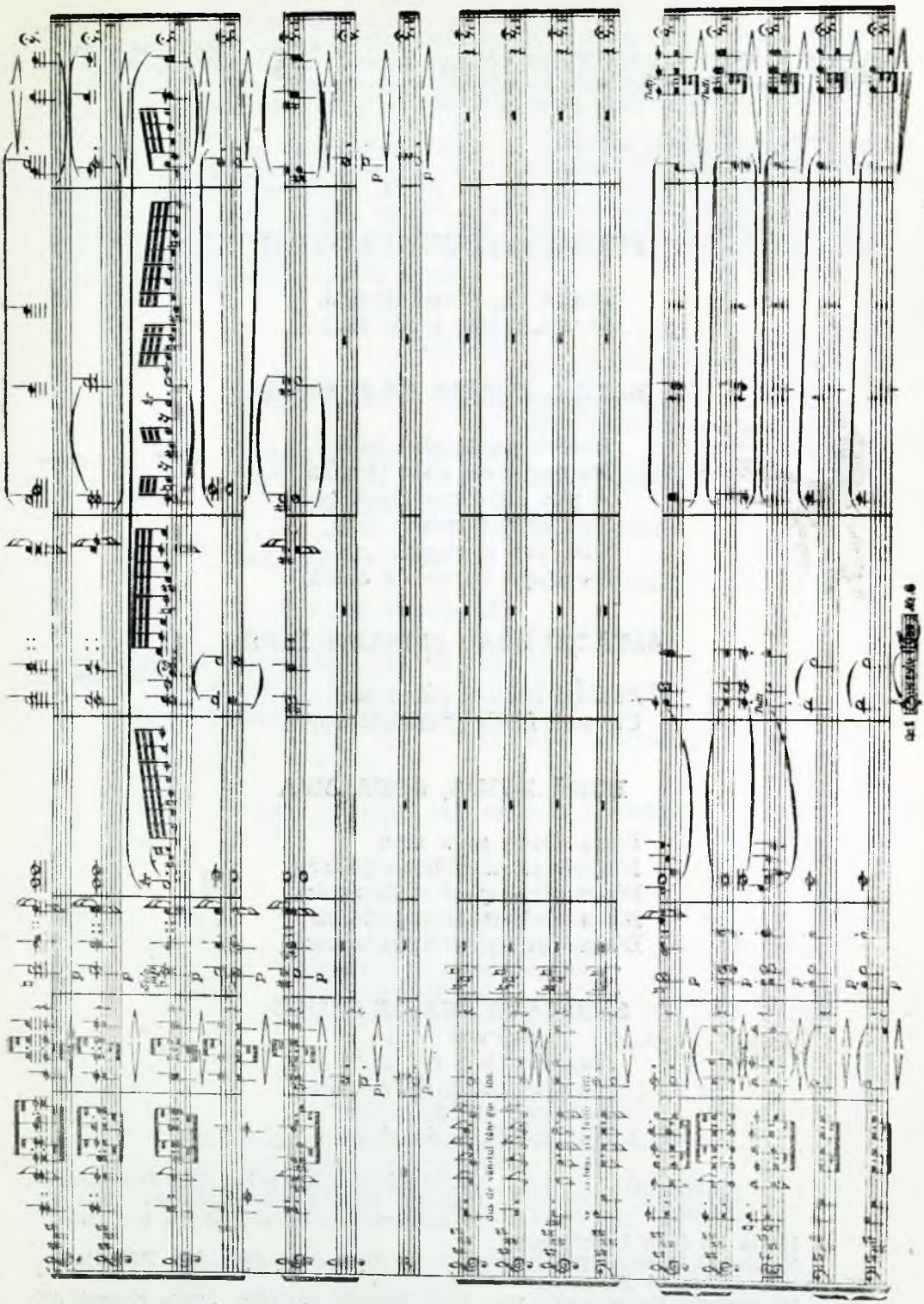

PINTRI VII, PINTRI LIVEDZI

Pintri vii, pintri livedzi,
Ia vin, maică şi mi vedzi.

BATE-L PUSTIA SĂ-L BATĂ

Bate-l pustia să-l bată
Pe omul cel dela chiatră
A pus cârciuma lângă pod
Şi-o băut şi pânza tot.
Ură, ură şi s'audă
Să crape lumea de ciudă.

ASTĂDZI BEAU ŞI MÂINE IARĂ

Astădzi beau şi mâne iară,
Cu toţi fraţii grămăgioară.

BUNĂ DZIUA, SORA MEA

Bună dziua sora mea
N'am vinit să-ţi beau paharu
D'am vinit să-ţi spun amaru,
N'am vinit să stau la masă
D'am vinit să-ţi spun necazu.

SURIOARA CEA DE CRUCE

Surioara cea de cruce
Eu t'u 'nchin, da el fuge,
Surioara cea de sânge
Şi t'u 'nchin, da el plânje.

(Culese dela *Maria a lui Ivan Strachienco* măritată după *Taras Vasilievici*. Născută în comuna Katerinauca, lângă Kamenka)

Maria lui Ivan Strachienco.

E născută în comuna Katerinauka, pe drumul ce duce dela Râbniţa la Kamenka, dealungul Nistrului.

In comuna Katerinauka era, după spusele bătrânei, „amu şinzeşi di

ani, irau șinzeși-șaizeși di case moldovinești, de amu nu-i nișuna". Are 64 de ani. Nu a vorbit „moldovenește" dela vârsta de 8 ani, când a rămas orfană. Se opintește din greu să-și reamintească cuvintele care odimoară alcătuiau limba sa. Mereu mi-o întoarce pe ucrainește. „O cântat să-o grăit tăți, da di când mi-o murit mama, n'am cu șine să grăescu și mi-i rușâne că nu știu grăi".

Bătrâna a avut 11 copii. Mai are 3. Un băiat i-a murit, de curând, pe front. Eu am văzut-o într'o casă din comuna Erjovo. Coborîse pentru cumpărături. Frântura de cântec „Pintri vii, pintri livedzi, Ia vin maică și mi vedzi" — mi-o spune printre lacrimi. Plânge mereu când își aduce aminte de maică-sa, deși sunt atâția ani de când a murit. O las să plângă. Nu mai pot scoate nimic dela ea, nici cu vorbe bune, nici cu chibrituri, nici cu săpun — pentru care venise de departe.

COLIND

Sculați, sculați oameni buni,
O Daler Doamne;
Noi îmblăm și colindăm,
O Daler Doamne;
Pi Dumnidzău îl purtăm,
O Daler Doamne;
Dumnidzău-i mititel,
O Daler Doamne;
Fașă dalbă de mătasă,
O Daler Doamne;
Buzumânt pâr în pământ,
O Daler Doamne;
Dar de larg prejur pământu,
O Daler Doamne.

AZI E LUNI, DA MÂNE MARȚI

Azi e luni, da mâne marți,
Plângeți ochi și lăcrămați:
O 'nchinat și ospătat
Și n'o cătat cui m'o dat,
Da m'o dat după bogat;
Bogăția satului,
Sprijineala gardului.

HĂITURĂ

[Di colind si duc ma mulți fișiori, pân case.
Unii colinduesc, alții hăiesc
— Bună vremea, de se poate să se colinduiască
— Se poate (zice gospodarul, și începe colindul)].

Scoală, bade, că nu-i vreme de dormit
Da-i vreme de plugărit.

(Hăăăi)

S'o sculat bădița sfântă joi dimineață,
Cu fața dalbă s'a spălat,
La icoane s'o 'nchinat.

(Hăăăi)

O trimis-o bădița pi lelița in
vârful dealului
Să-i cate
Sită deasă
De mătasă.

(Hăăăi)

Da ea n'o găsit sită deasă
de mătasă, da o găsit ce-i mai prost.
O luat bădița și o dat leliței
un pumn la șele,
De-o purces pe măsele.
O stricat bădița două ouă
Și-o făcut moară nouă.
Șoc, boc
Și o stat moara la loc.

(Hăăăi)

[Urmează încă mult, însă bătrâna le-a uitat].

(Culese dela *Nastunia Marco*, com. Hârjău [Erjovo] de lângă Râbnița).

Nastunia Marco, de 65 ani. Locuește acum în comuna Hârjău (Erjovo) de lângă Râbnița. E născută în comuna Caniej, (Novomirhorod, Kirovgrad) dincolo de Bug. Caniej e o comună jumătate moldovenească, jumătate rusească. Lumea de acolo îi zice Dzăcea — Zăcea. Bătrâna nu poate să-mi dea de cât frânturi de cântece. Le notez mai ales pentru faptul că vin dintr'o localitate așa de îndepărtată, cum e comuna Dzăcea, de peste Bug.

FRUNZIȘOARĂ LOJIOARĂ

Frunzișoară lojioară
Să strâng frații grămăgioară
La Nestru, la mărgioară
Printre dânșii surioară
Se 'ntreabă di inimoară
Frunzișoară di pelin
Săracu omu străin
Cine-i străin pi lume?
Numa eu și alții nimeni
S' încă cucu din pădure
S' încă cucu tot mai are
O soră privighietoare
Și-i cântă pân' ce l'adoarme
Numai eu pe nimeni n'am
Numai maica și surorile
Și grădina cu florile.
Că n'are cine le plivi (plighi)
De-i albă, de-i nalbă
Și de-o floricică dalbă.

Oi săraca maica mea
Ghinișor îmi mai spunia
Că noroc n'oi mai avea.
Maica mea când mă făcea
Tare ghine îi părea
Da când m'o dat la legănat
Tare rău m'o blestemat
Ca să îmbl' din sat în sat
Nibăut și nimâncat.
Oi săraca inima mea
Cum o prins o mă durea
Nu mă doare cum se doare
Da mă doare pe schinare
Di suschin și di oftare
D'a maicii vinare.

CIOBĂNAȘ CU OILE

Ciobănaș cu oile
Bate-mi-te ploile.
Că oile sghierà
Da cârlanii sburda.

LA OI, LA OI MĂI CIOBANE

La oi, la oi mă ciobane
Nu la fete supărete,
Că fetele te-or măguli
Și oile s'or prăpădi.

FRUNZIȘOARĂ DE HARBUZ

Frunzișoară de harbuz,
Mărg moscalii valea 'n sus
Cu suliți cu săgeți goale
Cu pușchile în schinare
Cu suschin și cu oftare
C'o să meargă la bătaie.

FUNZIȘOARĂ CEAPĂ ROATĂ

Frunzișoară ceapă roată,
Eși, puicuțo, 'n deal la poartă.
Șâ vezi puiul cum se poartă
Și se poartă călărește
Ca să nu-i poți tragi nădejde.

Eşi, puicuţo, 'n deal la cruce
Să vezi puiul cum se duce
Că se duce călăreşte,
Ca să nu-i poţi tragi nădejde.

SĂREACA MAICA MEA

Săreaca maica mea
Ghinişor îmi mai spunea
Că noroc n'oi mai avea.
Frunzişoară lemn uscat
Tătă lumea am 'ncongiurat
Şi piste noroc nu mi-am dat
Frunzişoară de pelin
Oi, săracu omu străin,
Tătă lumea am 'ncongiurat
Şi piste frate n'am dat
Nici măicuţă cu driptate.

(Culese dela *Vasile Brâniceanu*, com. Râbniţa).

Vasile Brâniceanu, 72 de ani. E de fapt basarabean, născut în satul Ţareuca, aproape de Nistru. Locueşte acum în Râbniţa.

In 1912 a plecat „la pământ, în Sibir, la Okmalinski Oblost, Petropovlovski oiez" — cum îi place să complecteze mereu, când e vorba de locurile acelea.

Pământ le-a dat „Nicolae" şi ajutor 150 ruble „pentru bouleni, pentru oiţe".

„Acolo, zice moşu, era pământ tare bun şi mult cât vrai, dila Nicolae, şi tare ghine de trăit. Era cam frig da tăt ghine şi pădure să tai cât vrai. Acolo cântam di jele că nu videam neam di a meu. Că rusul trage la rus şi românul la român.

„Apoi o vinit acolo şi moldoveni de prin Mokra şi Voroncău, da satili, cum să chiamă, erau diparti.

„O vinit acolo, când o fost războiu cu neamţul şi români din Austria, 60 erau.

„Doi s'a insurat şi o rămas acolo. Apoi acolo vitele mănâncă fân, nu pae, că e fân mult.

„O vinit apoi, după Nicolae, balcevicii ăştia şi mi-o luat pământu. Omu dacă stărue dziua şi noaptea la lucru, apoi se chiamă că îi kulak şi bun de puşcat.

„Eu am vinit să mor aici, că aici o fi popă să mă 'ngroape.

„Dacă mi-ar da şi amu pământ, tăt l'oiu lucra, măcar cu sapa. Cu tăt că-s bătrân da pământu de lucrat l'oiu lucra.

„Am un frati di 92 di ani, în Basarabia şi nu l'am văzut de 29 di ani. O venit la râu (Nistru) astă vară şi o stat două dzile, da nu m'o lăsat să trec. Şi am plâns tare mult, că nu l'am vidzut".

CÂND S'AR FACE VIA 'N CASĂ

Când s'ar face via 'n casă
Aş lega-o cu mătasă;
Când s'ar face via 'n pat
Aş lega-o cu bumbac;
Când s'ar face pe cuptor
Aş lega-o cu fuior.

Călcăm vița cu chiciorul
Și bem vinul cu ulciorul.
Bunu-i vinul di băut
Cu omul cel cunoscut,
Dar cu omul cel tiran
Se face vinul amar.
Poftim vin de mai cinstește
Că la noi cinste mai este;
Poftim de închină tot
Că mai este 'n poloboc
Paharul cu floricele
Poftim închină nănăcele.
Că la fundul paharului
E dulceața zaharului.

(Culese dela *Ichim Strih*, 57 ani, Râbnița).

IDOLII S'O MÂNECAT

Idolii s'o mânecat,
Intr'o sfântă Duminică,
O Ler Doamne.
Pi Dumnădzău l'o prădat,
Mare plan că-i-o luat,
O Ler Doamne.
Luna, cer și soarele
Și cheile raiului.
Raiul ci s'o 'ntunecat,
Iadul ci s'o luminat,
Dumnădzău s'o spăimântat
'N gură mare mi-o strigat:
— „Cine și lume s'or afla
Să-mi lovască idolii!"
Dar voinicu Ionaș [1]
El când vestie s'o vestit,
In spre casă s'o pornit,
S'o culcat, s'o hodinit.
Dimineața s'o sculat
Fața dalbă s'o spălat
La icoane s'o 'nchinat
Cu părință s'a iertat
Lui Dumnădzău s'o rugat:
— „Dă-mi, Doamne puterea ta,
„Sila ta, puterea ta".
Dumnădzău l'o ascultat
Toate-acelea i le-a dat:
Tunurle și fulgerle.

[1] Grigoraș, Andriiaș.

El ca celea le-o luat
Tunurle şi fulgerle;
Di diparti o ditunat
Mai di-aproapi o fulgerat
Idolii s'o spăimântat
Ci o luat, o lipădat
Luna, cer şi soarelii
Şi cheile raiului.
Raiul ţi s'o luminat,
Iadul ţi s'o 'ntunecat
Dumnădzău s'o bucurat
Cine 'n lume s'o aflat
Mi-o lovitu idolii.
Da voinicu Ionaş
Cu mare dar lă-s drălă.
Câmpurli cu grâile.
Satili cu fetile.

(Culese dela *Arion Şapoval*, 60 ani, Râbniţa).

Dimitrie P. Pascu

EDIȚII CRITICE EMINESCU

X.

EMILE AUGIER, **LE JOUEUR DE FLUTE** IN TRAD. LUI M. EMINESCU, **LAÏS**

Comedie antică într'un act, în versuri

G. Ibrăileanu justifică autoritatea textelor lui Eminescu, publicate în timpul vieții sale prin periodice, astfel: „Noi știm că **Convorbiri Literare** îl corijau uneori, dar nu suntem în măsură să cunoaștem schimbările făcute de redacția acelei reviste, deoarece, cu excepția câtorva poezii, ultimul manuscris, cel rămas la tipografie, nu mai există" [1].

Simțind că în jurul său „altă lume se arată, alte idei se răspândesc, alte aspirații încălzesc inimile" [2], **Iacob C. Negruzzi** încredințează, cu începerea n-rului din Ianuarie 1895, conducerea revistei unui grup de „tineri autori", în fruntea cărora se găsește d. **Mihail Dragomirescu**, îndreptățit prin pregătirea și vocația sa. Dar și în această a doua etapă a „Convorbirilor Literare", după preluarea conducerii de către „tânăra generație" [3], **Titu Maiorescu** rămâne cu rolul de spiritus rector ce l-a avut și îndeplinit 28 ani, în linii mari, timp cât pe frontispiciul revistei a stat ca „redactor Iacob Negruzzi". Se vede acest lucru din manuscriptele ce le avem și în cari se produce intervenția lui Maiorescu. Unul dintre acestea este manuscriptul lui Eminescu **Laïs**, în care criticul taie versuri de-ale traducătorului, le înlocuește cu ale sale, comprimă scene, prin suprimări de dialoguri, schimbă, pe alocuri, înțelesul, în fine, întreprinde acea lucrare în opera poetului, care nu poate fi justificată de loc, cu atât mai mult pe cât schimbările se fac după șase ani dela moartea lui Eminescu, la 1895, când această comedie antică a lui **Emile Augier** în tălmăcirea poetului nostru începe să se publice în **Convorbiri Literare.**

Domnul profesor **Mihail Dragomirescu** a binevoit să cedeze pentru colecția noastră de „**Studii și Documente Literare**" arhiva d-sale compusă dintr'o bogată corespondență privitoare la „**Junimea**", „**Convorbiri Literare**" și „**Convorbiri Critice**". Scrisori de mare interes istorico-literar dela **T. Maiorescu, Iacob C. Negruzzi, Duiliu Zamfirescu, I. L. Caragiale, P. Cerna, Vasile Pârvan, Teodor**

[1] In prefața ediției sale dela „**Ramuri**", Craiova, 1940, pg. 6.
[2] „**Conv. Lit.**" 1895, pg. 2.
[3] **Iacob Negruzzi**, ibid.

Şerbănescu, Teohari Antonescu, I. Dragoslav ş. a. abia de vor intra în două masive volume din această colecţie. După tipărirea lor cu obicinuitul aparat critic de lămuriri şi adnotări, ele vor îmbogăţi secţia de **Autografe a Academiei Române** înfiinţată de către I. C. Negruzzi. Documentele vor avea darul să lumineze unele chestiuni de istorie şi estetică literară, să arate raporturile dintre diferiţi autori şi acest mare îndrăgostit şi sincer slujitor al literelor româneşti, până la autosacrificiu, care este **Mihail Dragomirescu.** Tot domnului profesor Mihail Dragomirescu se datoreşte păstrarea câtorva manuscripte originale, după cari s'a făcut culegerea textelor la tipografie pentru „Convorbiri Literare" sau pentru cea de a doua revistă, pe care a întemeiat-o şi condus-o: „Convorbiri Critice". Intre aceste manuscripte ne-a fost încredinţat şi manuscriptul lui **M. Eminescu: Laïs,** traducerea comediei lui **Emile Augier: Le joueur de flute.**

Emile Augier (* 17 Sept. 1820 Valence=Rhône — † 26 Oct. 1889 Croissy=St. Germain-en-Laye), unul dintre creatorii piesei moderne pentru teatrul francez, prin tematică îşi are două faze distincte de activitate: cea dintâi cuprinde subiecte antice, şi poetul foloseşte pentru ele forma adecvată a versului; a doua, din timpul maturităţii sale, tratează, în proză, întâmplări şi aspecte din viaţa socială a Franţei; în aceste piese teatrale E. Augier biciueşte fără cruţare slăbiciunile şi viciile societăţii franceze şi ale timpului, încât critica, în permanenta ei balansare între ironie şi adevăr, i-a şi găsit epitetul de inaugurator „de l'école du bon sens". La 1858 Emile Augier este ales membru al Academiei Franceze, iar în 1879 încetează orice activitate şi trăeşte retras, la vila sa dela ţară, ultimii 10 ani de viaţă. Din cele 7 volume de **„Théâtre complet"** (1889), cele mai însemnate bucăţi sunt: **Un homme de bien** (1845), **L'aventurière** (1848), **Gabrielle** (1849), **Diane** (1852), **Philiberte** (1853), **La jeunesse** (1858), **Paul Forestier** (1868), **Le gendre de M. Poirier** (1854), **Le mariage d'Olympe** (1855), **Les lionnes pauvres** (1858), bietele femei, cari sunt silite la adulter, numai ca să poată face faţă modei şi luxului impuse de rigorile societăţei alese... **Les effrontés** (1861), **Le fils de Giboyer** (1862), **La contagion** (1866), **Maître Guérin** (1864), **Madame Caverlet** (1879). Dela **Cucuta (La ciguë,** 1844) şi până la **Casa Fourchambault,** creaţia sa de căpetenie, Emile Augier se caracterizează printr'o linie de sobrietate, neîntreruptă şi fără şovăeli. Are şi un volum de „Poësies" (1856); opera **Sappho** (1871) vieţueşte prin muzica lui **Gounod.** Ecoul versurilor sale atât din poezii, cât şi din bucăţile teatrale, se stinge mai curând decât ar merita tematica şi trudnica elaborare, din cauza unor elemente străine de metalul, care singur numai trezeşte prelungi şi durabile sunete metalice. Celalt teatru din viaţa contemporană retransmite atât pentru actualitate cât autorul a fost în stare să prindă din eternul caracter omenesc. Asupra vieţei şi operei lui Emile Augier s'au scris, între altele, şi următoarele studii şi monografii: **Pailleron,** E. Augier (1889); **Parigot,** Emile Augier (1890); Emile Augier, sa famille, son temps et son oeuvres par un **Valentinois** (Valence, 1896); **Marillot,** Emile Augier, étude biographique et critique (Grenoble 1901).

In **Germania**, scrierile lui E. Augier apar traduse îndată după ce se tipăresc în original. Cele mai multe se găsesc în **Reclams Universal Bibliothek.** Iată în ordinea numerică traducerile în limba germană: **Der Pelikan** (n-rul 622), **Die Abenteurerin** (856), **Eine Demimonde=Heirat** (1126), **Arme Löwin** (1104), **Gabrielle** (1155), **Haus Fourchambault** (1072), **Die Goldprobe** (1434), **Der Schwiegersohn des Herrn Poirier** (1499), **Die Unverschämten** (1729), **Schierlingssaft** (1927), **Laïs** (2414), **Reichtum** (2947).

In românește, traducerea să fi fost făcută de M. Eminescu la 1888. Intemeiaţi pe caracteristica grafiei, pe ritmul interior, pe dosarea nuanţelor, am înclina totuşi să credem că Eminescu a tradus comedia **Laïs** înainte de 1883. Se opun însă acestei ipoteze mărturiile vremii, fapt care pentru chestiunea datării lasă putinţa judecăţii unora versaţi în stabilirea asemănării scrisului şi altora cari din întorsături de fraze, din metafore sau glosar, ar putea găsi puncte de sprijin în însăşi structura interioară a textului, spre a conchide într'un fel sau altul cu privire la data efectuării traducerii. Pentru 1888, iată relatarea surorii poetului, Henrieta: „Mihai este bine, dar am trebuit să fac [în Bucureşti] multe închinăciuni adoratei lui [Veronica M.] până mi-a permis să-l văd. Piesa ce a lucrat-o, e la mine şi era aproape gata, s'a cetit într'un cerc intim şi a găsit-o că este bună. S'a luat deciziunea de a se juca în sezonul iernei. Eu rămân mulţumită că prin îngrijirea mea i-am redat sănătatea care-i lipsea de cinci ani“ [4].

Tipărită întâi în **Convorbiri Literare** 1895, XXIX, 899—922, 1019—1043, **Laïs** a fost publicată apoi în volum la 1908, de către **I. Scurtu**, cu o introducere critică [5]. Cu acest prilej revista **Convorbiri Literare** (1908, XLII, 94—95) confirmă data traducerii: „...Traducerea e din 1888, când mintea poetului se înseninase din nou pentru câtăva vreme. In mai toate versurile se vede suveranul mânuitor al limbii româneşti“...

Manuscriptul lui Eminescu, Laïs, se compune din 62 file, format $15^1/_2 \times 24^1/_2$, care, înainte de a se fi dat la tipografie, fuseseră cusute în formă de caet. Fila întâia era albă şi nenumerotată. Cu fila a doua începe numerotarea făcută de poet 1—61. Pe fila albă nenumerotată T. Maiorescu scrie: Laïs (Comedie antică într'un act, / în versuri / (tradusă din franţuzeşte) / De / Mihail Eminescu / Vezi: **Emile Augier** / **„Le joueur de flute“.** De notat e că: **tradusă din franţuzeşte** şi **Vezi: Emile Augier** / **„Le joueur de flute“** sunt cuvinte ulterior scrise cu creionul negru, probabil cu acelaşi creion şi în acelaş timp, în care corectează şi amputează manuscriptul poetului, înainte de a-l da la tipar pentru revistă. Pe marginea versurilor e indicată numerotarea din 100 în 100 până la 794 cu cerneală violetă; scrisul este tot al lui T. Maiorescu.

[4] Din scrisoarea **Henrietei Eminescu**, Botoşani 26/14 Sept. 1888, adresată domnişoarei **Cornelia Emilian**, repr. în **St. D. L.** IV 256.
[5] Socec, Bucureşti 1908.

Iată aşa dar „ultimul manuscris" al poetului care n'a „rămas la tipografie" şi după care **„suntem în măsură să cunoaştem schimbările făcute de redacţia revistei"** Convorbiri Literare. In româneşte comedia are 9 scene. Primele patru s'au tipărit în n-rul de Octombrie (1895, pg. 899—922), următoarele cinci în n-rul de Noembrie (pg. 1019—1043). Deşi, cum s'a arătat, conducerea „Conv. Lit." fusese încredinţată tinerilor D. Evolceanu, Mihail Dragomirescu, Fr. Robin, I. Rădulescu şi C. Rădulescu-Motru ş. a., corecturile şi modificările din manuscriptul lui Eminescu sunt făcute numai de Maiorescu. Ceilalţi nu schimbă o iotă. Manuscriptul poartă amprentele tipografilor culegători. Inapoiat dela tipografie deodată cu corecturile, d-l M. Dragomirescu l-a reţinut şi păstrat. Cu ajutorul manuscriptului vom reface textul eminescian, singurul care are dreptul să circule; mai ales că Maiorescu vine cu transformările sale abia după şase ani dela moartea lui Eminescu şi în fond cu excepţia unor evidente lapsusuri ale poetului în scris, schimbările criticului înseamnă o coborîre a ideii sau chiar o alterare. Ar mai fi de reţinut că de unde în primele patru scene, deci în porţiunea întâia care s'a dat la cules pentru numărul din Octombrie, Maiorescu crede că sunt necesare extrem de numeroase modificări şi chiar unele suprimări, ce le şi operează; — în porţiunea a doua, dela pagina 30 şi până la sfârşit, pg. 61, deci pentru următoarele cinci scene, adaugă numai într'un singur vers (pg. 33) articolul nehotărît **o**: „Şi respinge cu-aşa răceală pe-[o] amică?". Aşa dar dispoziţia sufletească a criticului a decis, mai liniştit, în partea întâia, având timp să se concentreze, să urmărească succesiunea ideilor, să audă muzicalitatea versurilor, în partea a doua fugitiv, poate chiar plictisit. Ori, problema care se pune este, dacă dispoziţia sufletească a criticului se poate suprapune peste cea a scriitorului? Desigur că nu, nici chiar atunci când ar fi cu putinţă înregistrarea unei atmosfere mai înalte.

In cele ce urmează restabilim **textul autentic al lui Eminescu** din **Laïs.** Cuvintele, versurile sau replicile, din dialoguri, tipărite cu literă **grasă (aldină)** sunt cele originale din manuscriptul poetului. Modificările sau suprimările lui Maiorescu se vor arăta după fiecare caz în parte.

SCENA INTÂIA

PSAMIS

A văzut şi ea cam multe. Dar şi tu ce ai să vezi,
Iată un tripod de aur, iată vase de argint,
Astfel cum nu le mai afli nicăiurea în Corint,
Şi podelele pestriţe, toate numai mozaic.
Ce 'n dispunerea măiastră nu dau greş întru nimic,
Şi, în fine, iată Eros, zeul dragostei de foc,
Răsărit dumnezeeşte, admirabil stan de **marmură** [6] lucrat

[6] **marmură** schimbat de Maiorescu în **marmoră.**

De chiar Phidias maestrul. Oare nu te simți mișcat
Ca de-o mândră sărbătoare? [7]

Și în fine iată Eros, zeul dragostei de foc,
Răsărit dumnezeesc de frumos în acest loc
Dintr-un singur, admirabil stâlp de marmură lucrat
De chiar Phidias maestrul. Oare nu te simți mișcat
~~Ca de o mândră sărbătoare~~?
De atâtea frumuseți?
Bonidie

PSAMIS

...E-o curată nerozie... Bine **crede** [8] cine spune
Că femeile mai toate sunt deșerte ori nebune.

E-o curată nerozie. Bine ~~crede~~ zice cine spune.
Că femeile mai toate sunt deșerte ori nebune.

SCENA A DOUA

LAÏS

Înțeleg. Niște prieteni fără milă și **mândrie** [9]
Cari [și] [10] recunoștința ne-o prefac în datorie
Și în sarcină **cumplită** [11]. Care-i suma ce se cere?

Laïs

Înțeleg. Niște prieteni fără milă și și-omenie mândrie,
Cari și recunoștința ne-o prefac în datorie
Și în sarcină de bani cumplită. Care-i suma ce se cere?

LAÏS

...Totuși neîndemânatec, simte 'n el un dor nespus
Să s'apropie de a noastre obiceiuri mai senine

[7] **Ca de-o mândră sărbătoare** — versul final, prin care poetul vrea să arate că totul este astfel împodobit încât te transpune într'o atmosferă de „mândră sărbătoare", este înlocuit de către Maiorescu cu versul propriu: **„De atâtea frumusețe...".**
[8] **Eminescu:** Bine **crede** cine spune; **Maiorescu:** Bine zice, cine spune..
[9] **Em.: și mândrie — M. și-omenie.**
[10] **cari recunoștința** — Cari **și recunoștința.**
[11] sarcină **cumplită** — sarcină **de bani.**

Ca și omul beat ce 'ncearcă în picioare a se ține
Și a merge [12].

PSAMIS

Dar urîtu-i ciocârlanul ce l-ai prins.
Cum de te-ai deprins cu dânsul?

BOMILCAR (a parte)

Jumulindu-l s'a deprins.

LAÏS

Oare știu eu vre odată de ce capăt guturaiu?

PSAMIS

De-acest monstru e prea bună chiar părerea care-o ai.

LAÏS [13]

Dar fiindcă astă seară pleacă, ar fi de dorit
Ca nimic să nu se zică rău de dânsul...

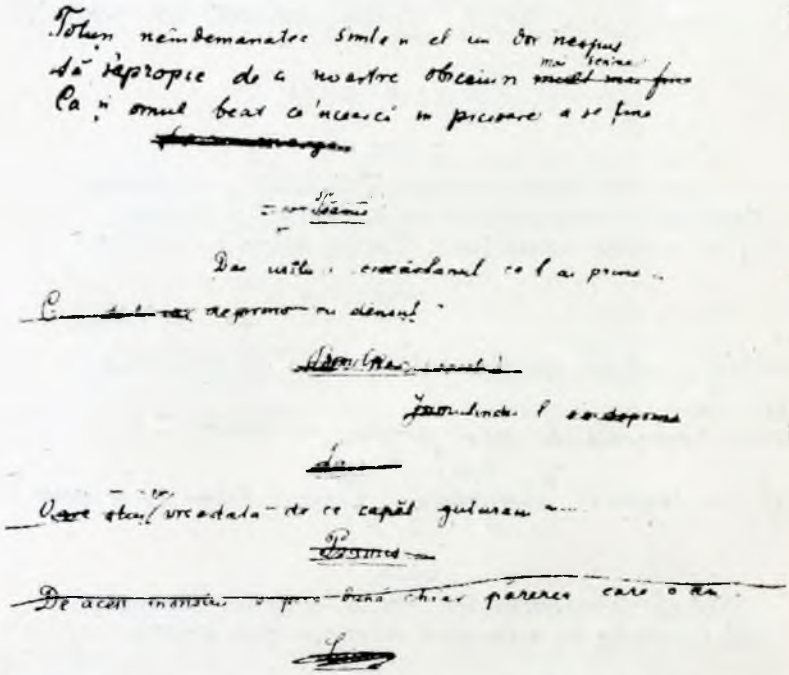

[12-13] Text suprimat de către Maiorescu, așa încât Laïs continuă: Dar fiindcă astă seară pleacă...

SCENA A TREIA

LAÏS

Em.: O! de sigur. (A parte) **Câtă scârbă mie-mi fac a lui batjocuri!** [14]
M.: **O!** de sigur. (A parte) Cât de tare mă mâhnesc a lui batjocuri.

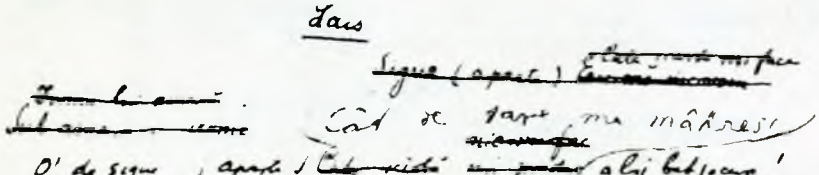

ARIOBARSANES

Are-un cântăreț din fluer care este [de] [15] prisos
Și vrea să mi-l treacă mie, ieftin, fără de folos,
Și eu cred că **chiar în clipă** [16] ne 'nvoim numai decât.
Cât cei tu?

PSAMIS

Em.: Cum ajungi să știi aceasta și de unde până unde?
M.: Tu să-mi știi trebile mele? Dar de unde până unde?

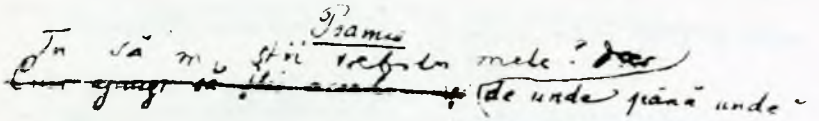

PSAMIS

Em.: Nu. Mi-l cumpără vatavul, **fără ca să-l fi văzut,**
M.: Nu. Mi-l cumpără vatavul, făr ca eu să-l fi văzut.

BOMILKAR (către Psamis)

Em.: De acuma ți se 'nfundă toate planurile tale.
M.: De acum ți se înfundă toate planurile tale.

BOMILKAR

Pe **Joe** [17], de-o 'ndrăsneală foarte rară.

CHALKIDIAS (liniștit și leneș)

Dar nemernicul îți spune
Să nu uiți că **pân' atuncea pe când** [18] soarele apune

[14] **Scârbă** în Moldova nu înseamnă ca în Muntenia și Oltenia **desgust** ci chiar **mâhnire, întristare.** In acest înțeles expresia este frecventă în glosarul lui Eminescu. Dar și înțelesul muntenesc se potrivește în trad. lui Em.

[15] **de** = completat de Maiorescu.

[16] **chiar în clipă** — cuvintele sunt înlocuite de Maiorescu cu: **„prin urmare".**

[17] Pe **Joe** = Maiorescu: Pe **Melkarth...**

[18] **Maiorescu:** Să nu uiți că **până 'n clipa 'n care** soarele apune.

El rămâne-egal cu tine. Ar putea să-ți pară rău,
Nu de alta.

PSAMIS

Bine, bine, bucură-te!

LAÏS [19]

Nu-i curaj, ci nebunie
De-a mai irita călăul ce-ți întinde ștreangul

CHALKIDIAS

Fie,
Dară ștreangul se va rupe. [20]

LAÏS

Psamis, tu ești econom,
Dar răutăcios nu ești. Vinde-mi mie pe-acest om.

CHALKIDIAS

Da, căci tu mi-ai smintit capul. Am crezut cu-așa tărie—
Nu prea râde de-o natângă dar pioasă erezie [21]
Cum că ținta cea mai mare, cel mai scump odor al sorții
E să te posed pe tine, fie chiar cu prețul morții.

[19-20] Ca și versurile cuprinse între notele 12—13, și acestea de aci sunt suprimate de Maiorescu.

[21] Versul întreg a fost înlocuit de Maiorescu prin următorul:
Poți să râzi, eu îți dau voe, de atâta nebunie.

CHALKIDIAS

Alungai de lângă tine
Pe îndrăsnețul care cearcă a ta cale a aține.
Bine ai făcut. [22]

PSAMIS

El spune ce se cade singur chiar.

CHALKIDIAS

Nu cu tine stau de vorbă, ticălosule avar. [23]

Chalkidias

Alunga de lângă tine
Pe îndrăsnețul care cearcă a la cale a aține.
~~Bine ai făcut~~ Psamis
El spune ce se cade singur chiar.

~~Chalkidias~~

~~Nu cu tine stau de vorbă, ticălosule avar~~

CHALKIDIAS

Nu voiu tânguire și nici cântece de jale
Să urmeze după mine, să mă turbure pe cale
Nu regret nimic din toate [24] și nu simt nici o căință
In răstimp de-o săptămână am putut cu ușurință
Să îndestulez cu sațiu toate poftele acele,
Ce ardeau ca un jeratec lumea gândurilor mele,
Și am degustat în pace toate acele bucurii [25]
Ce'n mizerie lipsindu-mi le vedeam cu ochii vii.

Ce ardeau ca un jeratec lumea gândurilor mele,
Și m'am ~~degustat~~ adăpat în pace ~~toate~~ la acele bucurii
Ce'n mizerie (lipsindu-mi) le vedeam cu ochii vii

[22-23] — Text suprimat de **M.**
[24] **M. Nu aș vrea să schimb nimica** și nu am nici o căință.
[25] **M.: Și m'am adăpat în pace la acele bucurii.**

Jur pe Zeus că fără pismă vă conced acest noroc
Și o singură părere îmi păstrez în a lui loc. [26]

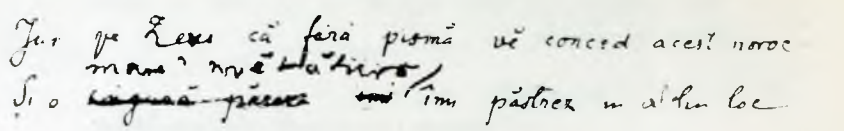

CHALKIDIAS

Te liniștește,
N'a crescut încă copacul și nici cred cum că va crește,
Este sigur pentru mine: **acest om nu este omul** [27]
Care-și spânzură averea cu 'nlesnire de tot pomul.

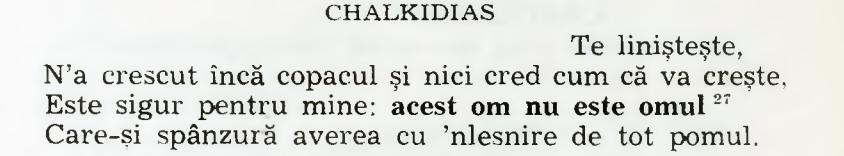

PSAMIS

1. Mișele, te așteaptă în curând
2. Să plătești obrăznicia și purtarea ta de rând.
3. Ai să le spășești pe toate, jur pe cerul ce-l invoc.
4. M'ai făcut de râs și țintă la bătaia [ta] [28] de joc!
5. Doi talenți am dat pe tine, și tu chiar cu banii mei
6. Mi-ai răpit pe cea mai mândră, mai frumoasă 'ntre femei?
7. **O mișel, o peritorule de foame! Ce să fac**
8. **Ca onoarea mea atinsă pe deplin s'o satisfac?**

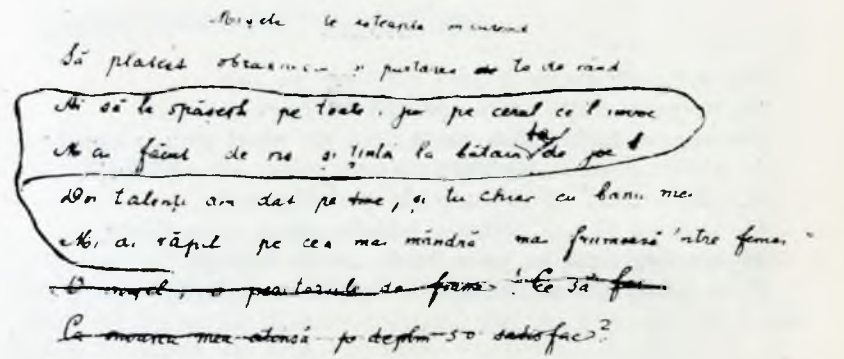

Acestea sunt ultimele modificări din partea întâia a manuscriptului. Partea a doua se tipărește în revistă, fără nici o schimbare. Sunt numai, față de ms., câteva erori de tipar. O dovadă mai mult că **Maiorescu** a cetit dela scena a cincea până la sfârșit cu mai

[26] **M.**: **Și o mare 'nvățătură îmi păstrez în al lui loc:**
[27] **M.**: Este sigur pentru mine **că acesta nu e omul.**
[28] ta = adăogat de **M.** Versurile urmează, după indicația lui Maiorescu, astfel: 1, 2, 5, 6, 3, 4, iar 7, 8 au fost tăiate de **M.**

puţină atenţiune sau cu o mai scăzută dispoziţie, este desacordul dintre modificările din partea întâia şi textul care urma şi în partea a doua să sufere aceleaşi modificări. D. ex. pag. 35 ms.:

Mistuind împotrivirea cu a soarelui lumină
De o patimă turbată a mea inimă fu plină
Şi atunci hotărîiu tare să câştig al tău amor
Fie-o zi, fie o oră, fie fulger trecător
De-o clipă, iar pe scurta **degustare** [29] — a fericirii
Să-mi arunc tot restul vieţii în noianul nimicirii.

Ms. pag. 35: Dar singur îmi ziceai cu stăruinţă
Cumcă nu regreţi nimica şi nu ai nici o căinţă [30]

Ori Maiorescu în scena a treia modifică versul şi-i dă forma aceasta: **Nu aşi vrea să schimb nimica şi nu am nici o căinţă...,** iar în scena a cincea nu-şi mai repetă versul transformat din scena a treia, ci lasă versul lui Eminescu, ceea ce denotă că traducătorul este atent la subtilitatea şi nuanţa replicilor dintre persoane, pe când criticului îi lipseşte controlul din perspectivă asupra întregului în organică înlănţuire de amănunte. Pe Maiorescu îl preocupă prea mult forma exterioară dela vers la vers. Când mai observăm că nici forma exterioară impusă de critic nu-i superioară celei a lui Eminescu, prin sonoritate sau prin vre-o surprinzătoare metaforă şi că adesea în locul interioarelor vibrări şi cadenţe poetice se aşează cuvinte de împlutură (= **Oare nu te simţi mişcat ca de-o mândră sărbătoare?** = **Oare** nu te simţi **mişcat** de atâtea frumuseţe? — **Bine crede, cine spune** = Bine zice, cine spune. — **Nu prea râde de-o nătângă dar pioasă erezie.** = Poţi să râzi, îţi dau voe, de atâta nebunie...) — intervenţia ne pare cu atât mai insolită, iar găsirea manuscriptului vine să dea şi mai mare putere de adevăr constatărilor noastre de până acum în legătură cu editarea operei lui Eminescu.

De astă dată: manuscriptul care a fost la tipografie există; schimbările făcute la şase ani dela moartea traducătorului se văd în manuscript; scrisul se recunoaşte al lui T. Maiorescu. In „Convorbiri Literare" (1895) comedia se tipăreşte cu transformările lui Maiorescu.

Emendările noastre în strictă concordanţă cu manuscriptul lui Eminescu nu admit nici o discuţie în contradictoriu. Manuscriptul îl depunem la **Academia Română.**

O altă problemă care se pune este aceea a textului folosit de Eminescu pentru traducere. S'a arătat că Augier s'a bucurat de o

[29] Cfr. nota 25. **Eminescu:** Şi am **degustat** în pace toate acele bucurii...
Maiorescu: Şi m'am adăpat în pace la acel ebucurii...

[30] **Laïs** îi răspunde aici lui **Chalkidias** cu propriile sale cuvinte din scena a treia (cfr. nota 24):
Nu regret nimic din toate şi nu simt nici o căinţă.

largă răspândire în Germania prin tălmăcirile din Reclams-Universal-Bibliothek. Faptul că amândouă, atât traducerea germană, cât şi cea românească, primesc ca titlu numele eroinei **Laïs** (în R. U. B. n-rul 2414) şi nu dau în traducere titlul autorului francez **„Le joueur de flûte"** ar fi numai o primă indicaţie şi aceasta de ordin editorial. Poate e şi o coincidenţă. In tot cazul până nu vor fi confruntate tustrele textele şi cercetate, până nu se va trece la examinarea în fond a problemei, ar fi prematură vre-o enunţare, mai cu seamă că prima traducere din E. Augier apare la n-rul 622 **(Der Pelikan)**, iar **Laïs** este penultima sub n-rul 2414. Autorul francez a fost contemporan cu Eminescu şi a murit în acelaş an. N'ar fi exclus ca la 1888 când Eminescu să fi lucrat traducerea, cea în limba germană încă să nu se fi tipărit. Pentru evitarea anacronismului în informaţia bibliografică ne-am adresat direcţiunii editurii Reclams-Universal-Bibliothek cu rugămintea să ne comunice data apariţiei celei dintâi ediţii din **Laïs**.

„Le joueur de flute" s'a reprezintat întâia oară la Paris pe scena Comédie-Française în 19 Decemvrie 1850. **„La Cigue"** (Cucuta) se înfăţişa în Second Theatre-Française la 13 Mai 1844; de aici înainte **Émile Augier** devine un nume tot mai cunoscut şi tot mai preţuit de un anume public care preferă să i se expună calităţile şi defectele sub hlamida anticilor.

In Germania É. Augier umple golul comediilor lui **August v. Kotzebue**, asasinat la 23 Martie 1819 din cauza actelor de trădare împotriva Germaniei şi în folosul Rusiei, ca agent secret şi consilier intim al ţarului Alexandru al II-lea.

Pe temeiul scrisorii **Henriette Eminescu** [31], adresată domnişoarei **Cornelia Emilian**, atât revista **„Conv. Lit."** din 1895, când publică întâia oară comedia **Laïs** în tălmăcirea lui Eminescu, precum şi **I. Scurtu**, care reproduce piesa în ediţia dela 1908, se opresc la informaţia surorii poetului în sensul că traducerea ar fi din 1888, „când mintea poetului se înseninase din nou pentru câtăva vreme" [32].

Argumente de ordin interior, grafia şi lexicul, ne fac să credem că lucrarea lui Eminescu datează de mai demult, probabil din anii de studiu dela Berlin, iar un argument extern, de ordin bibliografic se adaogă şi susţine presupunerea noastră. După cum am spus mai înainte, ne-am adresat direcţiunii editurii Philipp Reclam jun. din Leipzig pentru a ne da o indicaţie privitoare la data apariţiei în traducerea germană a comediei „Laïs" din Reclams Universal Bibliothek.

Ne răspunde însuş domnul **Philipp Reclam jun.**, directorul şi proprietarul celebrei edituri: ...„Vă fac cunoscut că în Biblioteca

[31] Botoşani, 26/14 Sept. 1888.
[32] „Conv. Lit." 1908 XLII 94—95.

mea Universală comedia „Laïs" de Émil Augier a apărut întâia oară tradusă în limba germană la **1888**"...

Verlag Philipp Reclam jun.

IN LEIPZIG

INSELSTR. 22 24 · FERNSPR. 72171 · POSTSCHECK LEIPZIG 295 · B 6520 u. B 7843

Dr.N/N Leipzig, am 17. 1. 1942

Herrn Professor I.E. T o r o u ţ i u

B u k a r e s t III

Str. Argentina 39

Sehr geehrter Herr Professor!

Auf Ihre freundliche Anfrage vom 25. Dezember teile ich Ihnen mit, daß das Lustspiel "Laïs" von Emile Augier in meiner Universal-Bibliothek erstmals 1888 in deutscher Übersetzung erschienen ist. Die Ausgabe ist bereits seit längerer Zeit vergriffen. Ich kann Ihnen aber noch ein Archivexemplar aus meinen Beständen zur Verfügung stellen und lasse es mit Kreuzband wunschgemäß an die Buchhandlung Buchholz in Bukarest zugehen. Ich bitte, den Betrag von RM -.35 durch die Buchhandlung Buchholz zu begleichen.

Ich freue mich, Ihnen hiermit gefällig sein zu können und zeichne

hochachtungsvoll

Philipp Reclam jun.

Prin urmare „Laïs" s'a tipărit în R.-U.-B. la 1888, în acelaşi an în care după spusa Henriettei, poetul ar fi lucrat traducerea; scrisoarea Henriettei este din 26/14 Sept. 1888. Ar însemna deci că poetul numai în 2—3 luni dela apariţie în limba germană să fi primit broşura, s'o fi citit, s'o fi tradus şi transcris în două exemplare. Am omis să menţionăm că manuscriptul lui Eminescu, pe care l-am predat **Acodemiei Române** poartă în faţă numărul de ordine **II**, scris cu creon albastru. Ulterior ne-am întrebat

ce va să însemne acest **II?** şi recitind scrisoarea Henriettei, ne-am oprit la propoziţiunea următoare subliniată de noi: ...„Piesa ce a lucrat-o, e la mine şi era aproape gata, s'a cetit într'un cerc intim şi a găsit-o că este bună. **S'a luat deciziunea de a se juca în sezonul iernei"...** Cercetând **Arhiva Teatrului Naţional din Bucureşti,** am dat, într'adevăr de urmele primului manuscript al traducerii **„Laïs".** In registrul repertoire înfiinţat la 1885, transcris în altul de dată mai recentă, sub n-rul 16 litera L. se găseşte intrarea manuscriptului la Teatrul Naţional. Manuscriptul a dispărut însă din Arhivă. Directorul general al Teatrelor, romancierul nostru **Liviu Rebreanu,** care se osteneşte în prezent să pună în rânduială averea spirituală a Teatrului Naţional, a binevoit, să ne dea lămuriri, în măsură să explice pierderea nu numai a acestui manuscript, ci şi a altor preţioase urme din trecut. Se poate totuşi ca într'o bună zi să apară, cine ştie unde, şi acest ms.

Cu supoziţia că versiunea germană din **Reclam** ar fi apărut chiar la începutul anului 1888, că la o dată mai apropiată sau mai îndepărtată, textul german din 1888 a ajuns în posesiunea lui Eminescu, până la 17/27 April 1888 acesta trebuia să fi terminat traducerea în româneşte şi s'o fi transcris în dublu exemplar. Cine s'a iniţiat câtuşi de puţin în felul de lucru al poetului român şi timpul ce-l foloseşte pentru cea mai scurtă poezie originală sau şi tradusă, cine cunoaşte revenirile sale în variante, nu va admite acest scurt interval dintre Ianuarie—Aprilie pentru operaţia acestei tălmăciri, cu atât mai mult, pe cât poetul bolnav intră încă din primăvara anului 1887 pe mâna medicilor cari până la sfârşitul lunii Martie 1888, după relatările Henriettei, nu-i îngădue nici un răgaz în cura pe care i-o prescriu. Bolnavul este supraveghiat de aproape şi supus tratamentului până în primăvara anului 1888, când restabilit pleacă la Bucureşti [33]. Un asemenea ritm de lucru spiritual, care ar trebui încadrat şi în perioada culminantă a tratamentului, cu administrarea de puternice dose mercuriale, alternând cu băi de sulf pentru eliminarea mercurului, tratament, de pe urma căruia pacientul trece dela stări fizice în puternică febră, cu sleiri fizice şi psihice, exclude presupunerea unei posibilităţi de lucru, cu rezultat unitar, supraveghiat cu atenţiune dela primul până la cel din urmă vers.

Ipoteza că Eminescu ar fi tradus eventual mai înainte după textul original, francez, cade, pentru că traducerea nu s'a făcut după originalul francez, ci chiar după versiunea germană, aceeaşi din Reclam. Eminescu a avut însă aceeaşi traducere germană încă înainte, ca ea să se fi tipărit în Reclams Universal Bibliothek.

Mulţumită amabilităţii d-lui **Philipp Reclam** jun. ne găsim în faţa textului german: **„Laïs** / oder / Der Flötenspieler. / Schauspiel in Versen in einem Aufzug / von / **Emil Augier.** / Deutsch von **Karl Saar.** / Autorisierte Uebertragung. / **Reclams Universal** / **Bibliothek** / 2414 / Leipzig /". Pe pagina a 2-a: „Den Bühnen gegenüber als Manuscript gedruckt".

Deşi epuizată demult, d-l **Philipp Reclam** jun. binevoeşte a ne trimite un exemplar din arhiva d-sale, fapt pentru care istoria lite-

[33] Cfr. Scr. **Henriettei** din 15/27 April 1888.

raturii noastre în continuă căutare să limpezească și să pună la punct moștenirea literară a genialului poet român, îi exprimă și pe această cale toată recunoștința.

Textul francez se găsește în **Biblioteca Academiei Române** I/138.357.

Câteva date bio-bibliografice referitoare la traducătorul german **Karl Saar** ne vor apropia de sfârșitul cercetărilor în convingerea mai întărită că Eminescu a lucrat traducerea „Laïs" pe timpul studiilor dela Berlin.

Karl Saar este pseudonimul lui **Charles Claud.** De origină franceză, amândoi părinții au fost francezi, Charles Claud-Saar s'a născut în Viena la 3 Iulie 1850, (Eminescu la 20 Dec. 1849). Cunoscut în publicistica și istoria teatrului german sub numele de **Karl Saar**, după terminarea studiilor liceale, a încercat să urmeze Academia de Arte Plastice, simțindu-se atras de sculptură și pictură. Dar după moartea tatălui său s'a văzut silit să se îndrepte către un studiu mai practic, care să-i asigure existența. De aceea a audiat câtva timp cursuri de științe naturale și agricultură la Academia din Viena. Romantic din fire, născut pentru a trăi în mediu literar și artistic evadează curând din atmosfera rece a științelor practice și se dedică teatrului, se înscrie la Academia de Artă Dramatică din Viena. După terminarea stagiului de pregătire, în 1871 face parte din trupa artiștilor teatrului din Marburg (Stiria); pentru ca numai după două luni de popas în Marburg să fie chemat de teatrul municipal din Brünn. La 1873 urmează chemării onorifice la Hoftheater din Stuttgart. Din 1875 joacă pe diferite scene din Graz, Praga, Siegmaringen, Leipzig și Bremen; 1877 Viena ;1889 chemare onorifică la Hoftheater din Weimar; 1889 Berliner Theater; 1891 dramaturg și regisor în Nizza. — Lucrări originale: „Angebetene Elisabeth", comedie, 1876, „Die Lustspiel-Konkurenz", 1878. — Numeroase traduceri și localisări din limbra francez, după Dumas, Augier, Augier și Sandeau; altele din limba polonă [34].

Nu-i exclus ca Eminescu să fi cunoscut personal pe Charles Claud în Viena, pe când acesta studia Academia de Artă Dramatică și apoi să-l fi urmărit în cariera sa de artist al scenei, sub numele de Karl Saar. Sigur însă că poetul român a văzut piesa „Laïs" reprezintându-se în limba germană. Fie că există și altă ediție din „Laïs" în tălmăcirea lui Karl Saar decât cea de popularizare din Reclam, fie că Eminescu și-a procurat un exemplar dintre cele multiplicate numai pentru scenă („Den Bühnen als Manuscript gedruckt"), confruntând tustrele textele: originalul francez, traducerea germană a lui Karl Saar și traducerea românească a lui Eminescu, nu încape nici o îndoială că Eminescu a tradus din limba

[34] Toată această parte de note bio-bibliografice referitoare la Charles Claude (Karl Saar) o dăm după: **Lexikon der deutschen Dichter und Prosaisten** des neunzehnten Jahrhunderts. Bearbeitet von **Franz Brümmer**. Vierte, völlig neu bearbeitete und stark vermehrte Ausgabe. Leipzig. Druck und Verlag von **Philipp Reclam** jun. In 2 vol. R. U. B. 1981-90, 3541-40.

germană, după traducerea lui Karl Saar, cu mult înainte de 1888, deci înainte ca versiunea germană să fi apărut în R. U. B.

DOVEZI :

Originalul francez	*Trad. Germană Karl Saar*	*Traducerea rom. M. Eminescu*
Le joueur de flute.	**Laïs.**	**Laïs.**
PSAUMIS.	PSAMIS.	PSAMIS.
Le théâtre représente une chambre antique richement ornée; pavé de mosaïque; tentures aux murs, vases d'argent, trépieds dorés; une statue de l'Amour, au fond, à droite du spectateur. — Sur le devant, du même côté, un lit de repos. — Sur le devant, à gauche, une table ronde; du même côté, au premier plan, un cabinet fermé par une portière; au deuxième plan, la chambre de Laïs. — Au fond, vers la droite, la porte du dehors, par laquelle on aperçoit l'atrium plein de fleurs.	Die Bühne stellt ein reich ausgeschmücktes, antikes Gemach vor. **Die Wände sind mit Purpurgeweben bespannt,** der Mosaikfussboden ist mit Teppichen belegt; vergoldete Dreifüsse, silberne Vasen **zieren dasselbe.** Rechts vom Zuschauer **steht in der Ecke des Gemaches** eine Bildsäule des Eros, im Vordergrunde auf derselben Seite ein Ruhebet, links vorn ein runder Tisch. **In der ersten Koulisse links befindet sich** eine mit einem Vorhang bedeckte Thüröffnung, **weiterhin im Mittelgrunde eine zweite Seitenthür zu den inneren Gemächern,** im Hintergrunde gegen rechts der offene Eingang, durch welchen man in das blumenerfüllte Atrium sieht.	Scena reprezintă un apartament antic împodobit cu opulență. **Păreți acoperiți cu țesături de purpură; pe jos mosaic acoperit cu covoare,** tripoduri aurite, vase de argint **îl împodobesc.** In dreapta spectatorilor **stă într'un colț al apartamentului** statua lui Eros, în prosceniu în aceeași parte un pat de repaos, în stânga înainte o masă rotundă. **In culisa întâia din stânga se află** o ușă, acoperită c'o perdea, **mai departe în fund la mijloc o a doua ușă laterală spre apartamentul din lăuntru,** la fund spre dreapta intrarea deschisă, prin care se vede un atrium plin de flori.

Actor și regisor, traducătorul german Karl Saar descrie scena mai amănunțit decât autorul francez. Probabil dispozitivul a fost folosit la reprezintarea germană, în care traducătorul pare să fi deținut rolul lui Chalkidias, partenerul eroinei **Laïs.**

In traducerea sa Eminescu urmează de aproape textul german al lui Karl Saar.

MAI DEPARTE:

Timas sort. (Timas geht **zur linken Seite** ab.) Timas (ese **în stânga**).

SCENA I.

Psaumis.

Elle a dû voir de tout. — Regardez, je vous prie,
Ces vases, ces trepieds, cette marqueterie,
Et, dans ce coin, l'Amour en marbre de Paros,
Chef — d'œvre sous les doigts de Phidias éclos,
Hein? comme tout cela vous porte un air de fête!

Psamis.

Die sah wohl mancherlei. — Doch schau' nur! Sieh' nur!
Welch' eine Pracht! **Der Dreifuss! Die Gefässe!**
Der bunte, kunstvoll eingelegte Boden,
Und hier der Eros, Phidias Meisterhand
Aus einem wundervollen Marmorblock,
Von Paros **göttlich** schön entsprossen!... Was?
Da fühlt man sich gleich festlich **angemutet.**

Psamis.

A văzut și ea cam multe. Dar și tu ai ce să vezi.
Iată **un tripod de aur, iată vase** de argint.
Astfel cum nu le mai afli nicăiurea în Corint,
Și podelele pestrițe, toate numai mozaic,
Ce 'n dispunerea măreață nu dau greș întru nimic,
Și, în fine, iată Eros, zeul dragostei de foc,
Răsărit **dumneezește,** admirabil stan de marmură lucrat
De chiar Phidias maestrul. Oare nu te **simți mișcat**
Ca de-o mândră sărbătoare?

In original replica lui Psamis se dă în 5 versuri; Karl Saar are nevoe de 7 versuri, iar Eminescu cuprinde ideile în 9 versuri. Succesiunea cuvintelor în tălmăcirea românească este așijderea după cea germană: Der Dreifuss! Die Gefässe! = Iată un tripod de aur, iată vase..., pe când în l. franceză întâiu: Ces vases, și apoi ces trepieds; în germ. și rom. tripod, la singular, în fr. la plural; cette marquettérie, în trad. germ. un vers întreg, iar la Eminescu chiar două versuri; **göttlich schön** n'are corespondență de lexic în original; Eminescu redă aidoma: Răsărit **dumnezeește, admirabil** stan de marmură lucrat. Și ultima idee Eminescu o exprimă prin cuvinte mai apropiate de alcătuirea germană: Oare nu te simți mișcat / Ca de-o mandră sărbătoare? = Da fühlt man sich gleich festlich ange-

mutet! Dar poetul român nu devine sclavul textului german, deoarece pretutindeni unde crede că-i nevoe să completeze fie ideea, fie să împlinească un vers, îi stau la îndemână atribute, apoziţii; uneori alcătueşte versuri întregi; astfel pentru cette marqueterie, germanul foloseşte versul întreg. Der bunte, kunstvoll eingelegte Boden; Eminescu este şi descriptiv ca şi Karl Saar: pentru: Boden = podele; bunte = pestriţe; kunstvoll eingelegt = traducerea exactă a ideei germane prin: dispunere măreaţă, care nu dă greş întru nimic. De fapt, aşa cum se prezintă, lucrarea lui Eminescu — este o traducere după Karl Saar, aşa cum ştim că a tradus din Keller sau Cerri, cu o bogată participare la amplificarea, creşterea sau desăvârşirea ideilor.

Bomilcar.

Vous en avez donné votre part?

Und dazu **hast du redlich beigesteuert?**

Şi tu ai contribuit
Prea cinstit la toate astea?

Redlich înseamnă aci tüchtig, adecă din plin; **cinstit** din Eminescu este traducerea cuvântului german **redlich,** care în această ambianţă are semnificaţia contribuţiei din belşug, din plin. Nu se poate dovadă mai convingătoare că poetul român a lucrat tălmăcirea sa după textul german.

In scena a doua, în care **Chalkidias** îşi mărturiseşte faţă de Laïs trecutul şi unde Eminescu redă după textul german pleonasmul: „Nein, ich bedauere, ich bereue nichts", tot prin pleonasmul: „Nu regret nimic din toate şi nu am nici o căinţă", vers pe care Maiorescu îl modifică alterând ideia: „Nu aşi vrea să schimb nimica şi nu am nici o căinţă" — versul francez este acesta: „Je ne regrette rien, ma belle, rien du tout"... Tot aici

Karl Saar:

In **Ueppigkeit** und **Hochmut** durft' ich **schwelgen,**
Im **süssen Nichtstun** bis zum **Stumpfsinn brüten,**
Beim Festgelag aus goldnen Schalen mich
Berauschen, ruhn auf morgenländischen Lager
Von Elfenbein und **liebestrunken knien**
Vor einer Schönheit, die ganz Griechenland
Als unvergleichlich preist.

Eminescu:

Dar acuma **în răsfăţare, în trufie** şi în bine
Eu **m'am tolănit. O dulce trândăvie** moleşită
Lâncezi a mea gândire pân' **la starea fericită**
De tâmpire. Iar încolo, la **solemnele ospeţe**
Mă 'mbătai în vase de-aur ca s'alung a mea tristeţe,

Mă culcai **pe-un pat de fildeș ce-l** trimise Orientul
Beat de-amor și fericire am putut în tot momentul
Să 'ngenunchi cum îngenunche Persianul la lumină
Inaintea frumuseței cărei Grecia se 'nchină.

E. Augier:

J'ai moi-même exercé le luxe et l'insolence.
Connu l'oisivité, mieux encor: l'indolence!
Pratiqué les festins dans l'or et le cristal,
Le sommeil sur des lits d'ivoire oriental,
Et l'amour aux genoux d'une telle maîtresse
Qu'on n'en trouverait pas une seconde en Grèce.

Inceputul cam prozaic din originalul francez al acestor destăinuiri ale lui Chalkidias:

J'ai satisfait pendant huit jours, — huit jours de fête!
Les curiosités qui bouillaient dans ma tête;
J'ai goûté les plaisirs que j'enviais d'en bas.
Tout ce qu'il me troublait de ne connaitre pas;

îmbracă haină poetică în traducerea germană al lui **Karl Saar:**

Befriedigt hab' ich binnen **Wochenfrist**
Die **glühenden Begierden** meines Hirns,
Verkostet alle die **entbehrten Freuden,**
Nach denen ich in Niedrigkeit verschmachtet;

și prinde avânt în versurile lui **Eminescu:**

In **răstimp de-o săptămână** am putut cu ușurință
Să îndestulez cu sațiu **toate poftele** acele,
Ce **ardeau ca un jeratec** lumea gândurilor mele
Și am degustat în pace toate acele bucurii
Ce 'n mizerie lipsindu-mi le vedeam cu ochii vii...

...„Poftele ardeau ca un jeratec lumea gândurilor mele"... Deși Eminescu se ține pas cu pas de textul german, când e vorba de **„poftele aprinse ale creerului"**, cum se exprimă traducătorul german, recunoaștem amplitudinea geniului eminescian în metafore plastice, folosite și altă dată: **„Poftele ard ca un jeratic lumea gândurilor mele"**; el dematerializează „crerul" german și prin cugetare metafisică, îl transformă în lumea gândurilor sale.

Din fiecare pagină ar fi cu putință să cităm exemple, cari dovedesc că **Eminescu** a avut la baza traducerii sale numai textul german al lui **Karl Saar** și că nu s'a folosit deloc de originalul francez.

Modificările și amputările lui **T. Maiorescu** sunt arbitrare; ele nu pornesc din vr'o sugestie a textului francez, iar de cel german Maiorescu nici n'a avut cunoștință; altfel nici n'ar fi îngăduit să se perpetueze informația anacronă asupra genezei traducerii lui Eminescu.

Retipărind la 1908 piesa după „**Conv. Lit.**", **I. Scurtu**, n'are nici o vină că reproduce toate falsele emendări, ca şi ciuntirile operate de T. Maiorescu, deoarece nu ştia că manuscriptul lui Eminescu există. O obiecţiune totuşi i se poate face şi anume asupra metodei greşite sau cel puţin incomplete. I. Scurtu a studiat în Germania, a lucrat în seminarul lui **G. Weigand**; şi-a luat doctoratul cu teza: „Mihail Eminescu 's Leben und Prosaschriften". A pornit, aşa dar, din tinereţe să studieze opera poetului român şi această preocupare a avut-o până la sfârşitul vieţii. Când a reeditat la 1908 piesa „Laïs", ca să fie în măsură a introduce pe cetitor în capitolul informaţiei bibliografice şi de istorie literară comparată, avea datoria să epuizeze toate mijloacele de investigaţie. Dela început trebuia să se întrebe: cum ajunge **Eminescu** la teatrul lui **Augier?** Pe cale directă sau indirectă? Şi din moment ce s'ar fi gândit şi la o eventuală cale indirectă, de obiceiu cea mai frecventă în asemenea cazuri, i se impunea să studieze soarta teatrului lui E. Augier în literatura germană şi în lumea germană, unde tocmai studiase doar şi Eminescu şi unde chiar primul nostru eminescolog prin lucrarea sa lărgise cunoştinţele despre poet. A preferit însă calea directă, care dacă-i cea mai uşoară şi în tot cazul necesară, nu rămâne singura de urmat, deoarece adesea drumul cel mai drept ademenitor prin uşurinţă te duce la concluzii de suprafaţă. I. Scurtu se mărgineşte să confrunte lucrarea lui Eminescu „Laïs" cu originalul francez „Le joueur de flute" şi citând versuri eminesciene în paralelă cu echivalentele lor franceze, stăruie asupra frumuseţilor din tălmăcirea românească, superioare originalului prin avânt şi suflu, prin surprinzătoare plasticitate a figurilor. Apoi combate părerea de aservire a poetului literaturii germane şi pe temeiul traducerii lui Eminescu din limba franceză, conchide în sensul pasiunii poetului român şi pentru literatura franceză. Principial, da. Din acest caz însă special, premisa fiind greşită, concluzia trebue să cadă. Elaborarea piesei „Laïs" de către Eminescu se bazează pe o altă elaborare, cea germană, străbătută de prospeţime, împodobită cu metafore, ceea ce dă traducerii lui **Karl Saar** caracter de originalitate, într'o pronunţată atmosferă poetică. In înţelesul propriu al cuvântului, opera **Shakespeare** în elaborarea lui **Aug. Wilh. von Schlegel** şi **Ludwig Tieck** nu este o traducere, ci o desăvârşită integrare în opera clasicilor germani, sau cum la noi clasica măestrie a lui **G. Murnu** a încetăţenit Iliada şi Odiseea, păstrând fireşte proporţiile, în ceea ce priveşte dimensiunea şi valoarea intrinsecă a lucrării, faţă de Shakespeare şi Homer, Karl Saar înlătură orice urmă care ar trăda că lucrarea ar fi o traducere imprimându-i astfel timbrul originalităţii. Karl Saar în raport cu originalul lui E. Augier nu se simte că traduce. Şi realisarea lui Eminescu trebue judecată din acest punct de vedere; textul românesc însă trebue comparat numai cu cel german, dela care pleacă poetul şi de care se ţine, cu rare excepţii, fără îngenunchierea personalităţii.

Poate că periodicele de după 1888 ar da vre-o indicaţie, dacă „Laïs" în prelucrarea lui Eminescu s'a reprezintat la Teatrul Na-

ţional din Bucureşti, după manuscriptul I. Manuscriptul II se găseşte acum la **Academia Română**, graţie prevederii lui **M. Dragomirescu** de a-l fi păstrat, după ce l-a tipărit în „**Conv. Lit.**", cu adăogirile şi ştersăturile lui T. Maiorescu.

După 20 ani dela moartea poetului, deci in 1909, „**Laïs**" s'a jucat pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti, la 5 şi 7 Octomvrie împreună cu „Noaptea Invierii" de A. de Herz şi la 4 Noemvrie cu „Diavolul" de Franz Molnar. Artiştii s'au folosit de textul ediţiei I. Scurtu reprodus după „Conv. Lit." cu greşelile semnalate. După I. Scurtu se retipăreşte şi în ediţia ieşană: Eminescu, Opere Complete din 1914, cunoscută sub denumirea ediţia lui **A. C. Cuza**.

Informaţiile dela Teatrul Naţional le-am obţinut mulţumită amabilităţii lui **Liviu Rebreanu**, directorul general al Teatrelor, care, ajutat de d-ra **Novacovici**, stăruie să se facă rânduială în preţioasa arhivă a primei noastre scene.

Textul german al lui **Karl Saar** îl dăruim **Academiei Române**, pentru ca acolo să-i găsească întâlniţi în bună tovărăşie **Emil Augier** — **Karl Saar** — **M. Eminescu**, cine ar dori să stabilească raporturile de dependenţă şi independenţă sau cine ar vrea să verifice expunerile de faţă.

I. E. Toroutiu

C R O N I C A L I T E R A R Ă

ILARIU DOBRIDOR: CUM AU DIZOLVAT EVREII CULTURA EUROPEANĂ (Vol. I din „Decăderea dogmelor")

EDITURA „CUGETAREA", 1941, BUCUREȘTI

Ca ortodocși, prin esența naturii Bisericii noastre, refuzăm *universalul* și ancorăm în *național*. Așa se explică de ce față de iudaism, care are caracterul internațional, neamurile ortodoxe iau o poziție de refuzare categorică. Pentrucă, într'adevăr, ce apropiere, între altele, poate fi între planul național, — prin aceasta nu știrbim ecumenicitatea Bisericii ortodoxe, — pe care se mișcă ortodoxia și între planul universal pe care se agită iudaismulL Nici una. De altfel, cum vom arăta mai departe, iudaismul este doar un *fenomen*, în timp ce creștinismul este o normă de viață și prin aceasta o *religie*.

Iudaismul ca esență spirituală este *mesianic*, creștinismul este *religios*. Cel dintâi crede într'o împărăție terestră; cel de al doilea într'una cerească. Creștinismul, prin iubire, duce în spre sfințenie; iudaismul, prin materializarea spiritului, tinde la degradarea omului. Pe plan social, la *iubirea* de oameni pe care o reclamă Hristos, — iudaismul, prin Karl Marx, răspunde cu ura de clasă. Mesianic ca orice evreu și nereligios ca orice evreu, Karl Marx, acest filozof contabil, refuză paradisul ceresc al lui Hristos pentru a creia paradisul terestru proletar. Prin mesianism el se declară contra *spiritului* și pentru *materie*.

Și, totuși, poporul evreu se crede popor teofor și prin aceasta popor mesianic. Adică acela care va naște pe Mesia. Dar popoarele nu sunt și nu pot fi teofore în întregime. Purtătoare de Dumnezeu, adică teoforă, e numai Biserica lui Hristos și omul care se poate înălța până la treapta sfințeniei. Cum te poți numi însă popor teofor, când ai refuzat să crezi în Fiul Omului? Și cum se poate numi fapta unui popor, care, deși avertizat de Dumnezeu prin profeți și prin semne că va fi ales drept trup pentru naștere Fiului, refuză totuși să accepte acest fapt și să-l nege atunci când el devine realitate?

Poporul evreu teofor și mesianic? Nu. Refuzând să creadă în Hristos, l-a negat pe Dumnezeu însuși. S'a dovedit, astfel, că monoteismul iudaic nu poate fi o religie, ci rămâne un simplu fenomen. Nostalgia mesianică n'a dispărut însă din spiritul iudaic. Evreii care nu cred în *spațiu*, pentrucă geograficește nu l-au avut niciodată, întrucât Canaanul a fost făgăduit și nu trăit organic în ei, ca să poată da naștere unui *instinct teluric*, — cred în schimb în *timp*. Accentul lor cade numai pe una din cele trei dimensiuni ale timpului și anume: pe *dimensiunea viitorului*. De aceia, refuzând pe Hristos, ei așteaptă pe Mesia care va trebui să vină. Pozițiile, prin noțiunea timp, se pot lămuri

pentru cele două lumi Noi, creștinii, care credem că Hristos este Mesia, punem accentul pe *dimensiunea trecutului;* iar evreii, care îl așteaptă de câteva milenii pe Mesia, pun accentul pe *dimensiunea viitorului.* Așa stând lucrurile, mai pot evreii crede în valorile creștine indiferent de ce domeniu ar fi ele? Hotărît că nu. Prăpastia, care s'a deschis acum două mii de ani, se adâncește an cu an și veac cu veac și așa se va adânci până la sfârșitul sfârșitului. Și odată cu adâncirea acestei prăpastii, neliniștea iudaică va crește și ea, haotică și neîndurătoare, fără nici o posibilitate de izbăvire. Poarta salvării pentru evrei a fost închisă pentru totdeauna odată cu sărutarea lui Iuda dată lui Iisus în grădina Ghetsemani.

Pe marginea acestei prăpastii și în fața acestei *neliniști* se oprește Ilariu Dobridor. Faptul acesta îl confirmă cartea apărută în editura „Cugetarea" sub titlul „Cum au dizolvat evreii cultura europeană" și care e prima din trilogia „Decăderea Dogmelor". Celelalte două volume, care vor complecta trilogia și care se află subt tipar, se numesc „Mistica națională" și „Antisemitismul forme și etape".

Ilariu Dobridor pornește dela o *întrebare: de ce omul contemporan e neliniștit?* Răspunsul la această întrebare el ni-l dă în aproape trei sute de pagini, categoric, precis și documentat: „fiindcă s'au dizolvat *certitudinile,* adevărurile stabilite și convenite, — dogmele". De către cine au fost dizolvate aceste dogme? De către spiritul iudaic, care, pătrunzând în cultura europeană, a dat naștere *incertitudinii.*

Filozofi contemporani, cari s'au manifestat cu succes în domeniul filozofiei culturii, cum sunt Spengler, Keyserling, Berdiaef și alții, au atribuit *neliniștei contimporane* diferite cauze, dar nici unul nu s'a oprit asupra iudaismului. Spengler spune, de pildă, că neliniștea contemporană se datorește dominării *spiritului faustic;* Keyserling vorbește de o anumită revoltă a așa ziselor *forțe telurice;* iar Berdiaef, ca unul ce a părăsit raiul comunist rusesc, crede că neliniștea contemporană se datorește deplasării *centrilor spirituali* spre un *nou ev creștin.* Care este adevărul? De bună seamă altul și mult mai grav și mai adânc decât cele trei enumerate mai sus. Pentrucă neliniștea contemporană nu e un fenomen trecător și numai de ordin psihologic. Ea a pătruns în ființa noastră organică, alterând anumite liniști vechi și anumite discipline, substituindu-se lor într'atât, încât, astăzi, această neliniște are aproape un *caracter organic.* O simțim trăind în noi, pulsând în sângele nostru și bătând ciudat în inima noastră, statornicind, astfel, în eul nostru o normă, care, deși străină liniștei noastre, n'o putem alunga. Amăgitoare ca o Fata Morgana, ea ne înșeală simțirile; plumburie ca ceața, ea ne întunecă rațiunea, tulburătoare ca mirosul sângelui, ea ne trezește instinctele. Această neliniște contemporană, care sfarmă certitudinea spiritului eleno-roman și tulbură împăcarea ce domină spiritul creștin al culturii europene, are toate semnele iudaismului. Indoială nu mai poate fi. Sau, poate tocmai *îndoiala* care naște în noi această neliniște, e semn că iudaismul s'a cuibărit în spiritul european.

Ilariu Dobridor, punând față în față două lumi: iudaismul, și prin aceasta asiatismul; creștinismul, și prin aceasta eleno-romanismul european, — stabilește prin trei realități: a) *certitudine* și *elenism,* b) *dogmă* și c) *perspectivă crepusculară,* pericolul dizolvant pe care-l prezintă iudaismul pentru caracterul culturii europene. Și acest pericol se datorește *dominanței moisidice,* care tinde să europeizeze iudaismul. Dar cum se poate europeiza iudaismul? Dizolvând certitudinile culturii greco-romane. Și certitudinile se dizolvă creind confuzia. Iar evreii, care trăiesc în spiritul iudaic, sunt un popor de contradicții și prin aceasta de confuzii. Ei nu l-au înțeles pe Hristos și l-au răstignit, contrazicându-și prin faptă menirea de popor ales. Nu înțeleg sensul din *împăcarea contrariilor* care rezidă în semnul crucii și de aceia sufere și nu se pot mântui. Și nu înțeleg treimea creștină, fiindcă ei aduc din pustiurile Subr și Faran monada iudaică.

Pentru a avea certitudini, omul și-a creiat *constante, absoluturi,* atât în lumea din afară de el, cât și în lumea din el. Aceste certitudini, care se află în cultura eleno-romană și pe care se sprijină cultura creștină a Europei de astăzi, nu și-au modificat caracterul în decurs de milenii. La absolutul din afară, *substanța,* corespunde analogul dinlăuntru, *eul;* la *lucrul,* corespunde *conceptul;* la *lege,* avem analogul *norma.* E acesta felul driadic de a se manifesta al spiritului grec și roman și care e perfect armonic cu spiritul trini-

tar creştin. De aceia Platon se apropie de creştinism, căci *ideia* lui este o ipostaziere a *conceptului* şi prin aceasta un principiu de existenţă. In felul acesta, Platon trece dela planul logic care este ideia, la planul ontologic, care este ipostazierea conceptului. Dumnezeu este însă o expresie total ontologică a existenţei şi nu poate fi confundat nici cu *ideia* lui Platon, nici cu *substanţa* lui Spinoza şi nici cu lucrul *spiritualizat* al lui Leibnitz sau cu *eul* lui *Fichte*.

Care sunt certitudinile, care sunt dogmele pe care Ilariu Dobridor le vede căzând de pe soclul de marmură al culturii eleno-romane şi de subt semnul biruitor al crucii? Cea dintâi *dogmă*, pe care iudaismul a căutat s'o distrugă, a fost aceia a noţiunii de om în senz antic şi creştin; apoi, vin pe rând: dogma etică, dogma logică, socială, cosmologică, politică şi estetică; deci toate valorile culturii europene şi prin aceasta a spiritului creştin.

Ce înseamnă noţiunea *om degradat*? Pentru cultura europeană, şi mai ales dela apariţia creştinismului omul este imagina lui Dumnezeu pe pământ. A degrada noţiunea de om, înseamnă a-i nega omului această imagină, ceiace echivalează cu o *des-sacrare*, o *des-creştinare* a senzului noţiunii de om. Tipul omului antic e armonic; o armonie mai mult formală, asemănătoare — cum spune Ilariu Dobridor — armoniei axiomelor lui Euclid sau conceptelor lui Aristot; iar tipul omului Renaşterii e tipul perfecţiunii şi al echilibrului ce rezultă din lupta care se dă între carne şi spirit, între Lucifer şi Dumnezeu. Omul modern, pe care Spengler îl numeşte omul faustic, se caracterizează prin ruperile de echilibru. Prin acesta, iudaismul şi-a ajuns ţinta: a degradat noţiunea de om.

Care a fost semnalul prin care iudaismul şi-a anunţat începerea acţiunii de degradare a omului? Revoluţia franceză şi corolarul acesteia, democraţia. Intr'adevăr, viziunea democraţiei este degradarea omului. Pentrucă „viziunea democrată detaşează omul de atributele umanităţii din el", abstractizându-i ca în iudeo-craţia franceză, creind „vidul logic" al noţiunii de om; sau reducându-l la formula de individ, ca în masono-craţia engleză şi situând, prin aceasta, noţiunea de om într'o sferă juridică.

Dar ce viziune are creştinismul despre om? Perfectibilitatea omului. Adică puterea de a se ridica din „cadrul material al existenţei la linia perfecţiei divine". Cu alte cuvinte, de a fi teofor, prin cunoaşterea şi trăirea sfinţeniei.

Ce crede omul creştin despre geniu? Că e o stare de înaltă tensiune spirituală în imediată vecinătate cu Dumnezeu. Omul iudaic crede însă cu totul altfel. El spune, prin gândirea lui Lombroso, că geniul e o stare patologică vecină cu nebunia, că se datoreşte de cele mai multe ori unor *tare* biologice şi că nici într'un caz nu poate fi vorba de un har ceresc. La primatul acesta patologic înscăunat în cultura europeană de către Lombroso, se adaugă primatul patologic al lui Otto Weininger, „teoreticianul subteranului nevrozelor sexuale". La Viena, pe vremuri, în jurul doctrinei acestui evreu, se alcătuise un fel de „comunitate religioasă". Ce afirmă Weininger? Că întreaga viaţă este *bisexuală*. Teoria aceasta se întemeiază pe confuzia dintre neutralitate şi bisexualitate. De aici, fără nici o ruşine, vine şi practica homosexualităţii, pe care, la Berlin, o susţine alt evreu, pe nume Hirschfeld. A fost oare Weininger un epileptic, un isteric şi un degenerat cum îl socoate dr. Ferdinand Probst? Nu — răspunde Ilariu Dobridor. Acest sexolog evreu, prin doctrina lui, introduce în spiritualitatea europeană morbul descompunerii iudaice, adică al polarităţii sexuale aflată, embrionar, în Cabala. Deci nu poate fi vorba la Weininger că ar fi suferit de vre-o obsesie sau de vre-o depresiune morală. In *teoria bipolarităţii sexuale* rezidă însăşi spiritul dizolvant iudaic, potenţialul nevăzut al *dominanţei moisidice*.

Omul creştin este mai mult o *normă* şi mai puţin un *fenomen*. El este, astfel, ca normă, „un purtător de relaţii, iar ca relaţie se veşniceşte prin iubire; şi prin *iubire* se mântuieşte". La Freud, *iubirea* nu este altceva decât *libido*. Cu alte cuvinte, iubirea nu mai este o *normă morală*, ci un fenomen de sexualitate. Iată iubirea, pentru care s'a lăsat spânzurat pe cruce Hristos, batjocorită şi degradată de spiritul iudaic!

Dogma etică, prin efortul milenar al culturii elene şi prin nu mai puţin milenarul spirit al creştinismului, este un bun cu caracter de *constantă*, de *absolut* pentru cultura europeană. La temelia acestei dogme etice, stă — cum

spune Ilariu Dobridor — „iubirea creştină, care nu este Eros, ci o iubire penetrată de spiritualitate, odihnitoare dincolo de biologic şi animalitate". Prin norma morală, viaţa poate fi depăşită, căci viaţa e pieritoare, iar norma este absolută. Astfel, *omul* — care e, cum afirmă Jacques Maritain, un animal metafizic şi are nevoie de absolut — prin *normă aparţine* sferelor de dincolo şi poate atinge perfecţiunea care e echilibru, linişte, armonie, seninătate.

Spiritul iudaic nu socoate însă *norma morală* de esenţă *absolută*, ci de esenţă *iraţională*. De aceia evreii s'au grăbit s'o degradeze. Norma morală, după Spinoza, are un singur criteriu: *seducţia euforică;* după Freud, un singur conţinut: *exaltarea sexuală;* iar după Nordau, norma morală are o singură rădăcină: *frenezia biologică*. Felul acesta monist de a vedea, de a reduce omul numai la partea lui animalică, este cu desăvârşire iudaic şi de departe anticreştin. Omul spinozist, freudist sau nordist este un om diformat, un om desarmonic, omul carnal. Or, creştinismul este în această privinţă dualist: *el afirmă armonia între carne şi spirit*

Spinoza, vorbind despre pasiuni şi morală, trage concluzia că esenţa moralei nu este decât *bucuria*. Aceasta înseamnă că *norma morală* nu mai este o *constanţă*, un punct fix, un factor ordonator şi coordonator de relaţii sociale. Nu mai este o certitudine spirituală aflată în Aristot şi în definiţia imperativului categoric al lui Kant. De altfel, Spinoza, susţinând că orice existenţă este natură, ajunge la concluzia anti-creştină că Dumnezeu nu este altceva decât natură. Negând existenţa de esenţă absolută a lui Dumnezeu, nu poate afirma şi nu poate crede în absolutul normei morale. De aceia, eliminând din *normă* caracterul ei raţional, Spinoza ancorează în instinct, degradându-i puterea normatoare.

Max Nordau, discutând raporturile dintre morală şi biologie, ajunge aproape la aceleaşi concluzii ca şi Spinoza: socoate *norma morală* drept superstiţie antropomorfică. Deci scop pozitiv, concret; şi nu transcendenţă şi nu absolut.

Freud judecă şi el norma morală tot prin biologic. Iudaismul — cum spune Ilariu Dobridor — îşi apără, prin Freud, simţurile şi consideră spiritul drept un parazit al vieţii. Pentrucă în om el nu vede decât sexul. Până şi *ideia* la Freud nu este altceva decât sexualitate. Asta înseamnă exces de cauzalitate. Lucian Blaga, în „Orizont şi Stil", combătând freudismul, dovedeşte că subconştientul nu este un haos cum socoate Freud, ci un cosmos cu puteri creiatoare şi cu legi suverane. Am putea spune că Lucian Blaga opune *dominanţei moisidice dominanta nazariteană*, oprind, astfel dela rostogolire dogma etică

Dogma logică este cea mai de preţ moştenire lăsată nouă de către cultura eleno-romană. Filozofia lui Toma de Aquino se sprijină pe aristotelism; dar înainte de filozoful catolic, în primul veac al erei creştine, Dionisie Areopagitul pornise tot dela Aristotel. In orice caz, filozofia creştină a împrumutat *conceptul logic* din cultura elenă. Socrate a statornicit un concept pur logic, reprezentând adevărul *subiectiv;* Platon formulează conceptul *ontologic*, îmbrăţişând adevărul *obiectiv;* iar Aristot rămâne în cadrul conceptului *relaţional*. Oricare dintre aceste *concepte* tind către stabilirea *absolutului*, către fixarea lui şi deci înlăturarea *relativului*. Altă *măsură* cu care să putem înţelege realitatea, afară de concept, nu avem. Aceasta o recunoaşte şi Kant şi Hegel şi Boutroux. Pentrucă, în fond, toţi filozofii antici şi creştini fac interpretările pe o ipoteză comună: *„intelecţia raţională"*.

Bergson însă caută să răstoarne, să degradeze conţinutul raţional al conceptului. Cum? După sistemul spiritului iudaic. Mută raţiunea din mediul spaţiului în mediul timpului, aruncând o nouă formulă de înţelegere a realităţii, *intuiţia*, al cărei conţinut este instinctual. Cu alte cuvinte, operează şi el ca şi Freud. Şi anume: Freud dizolvă norma etică prin sexualitate; Bergson dizolvă logicul prin intuiţie. Dar şi sexualismul celui dintâi, ca şi intuiţionismul celui de-al doilea pornesc dela temporal şi rămân în temporal: pentrucă pornesc dela realitatea cărnei, a trupului care este relativ, pieritor. Oare nu vrea sau nu poate înţelege Bergson esenţa cu caracter de absolut a conceptului logic? Ilariu Dobridor crede că nu vrea; noi spunem că nu poate. Ilariu Dobridor justifică: existenţa, pentru Bergson, e în timp. Exact. De ce însă? N'o spune. Iată că o mărturisim noi. Bergson este evreu. Şi ca orice evreu — care n'are spaţiu, dar doreşte spaţiu — pune accentul, cum am mai spus, pe dimensiunea viitorul din noţiunea timp. Deci el aşteaptă ceva. Ce este, ce

se află, în el şi în afară, e trecător. Adică nu e o realitate cu caracter de permanenţă. Lucrurile nu *sunt*, ci vor *fi*. Când? Cândva. Când va veni Mesia. Ş' atunci? Atunci, Mesia, care va fi un nou Macabeu, va da în stăpânire poporului evreu pământul întreg, că aşa spune Vechiul Aşezământ. Problema *spaţiului*, după care atâta a jinduit, va fi, astfel, rezolvată. Prin ce forţă va fi ea rezolvată? Prin forţa *timpului*, în care a crezut neamul lui Israel şi anume prin dimensiunea viitorului care trăeşte în el, organic, de milenii. Iată, în relaţia *timp-spaţiu* stă întreg misterul forţei spiritului iudaic. Şi iată de ce dominanta moisidică, prin potenţialul *timp* (dimensiunea viitor), atacă certitudinea eleno-romană şi prin aceasta creştină, al cărei mediu de existenţă e *spaţiul* (absolutul) şi al cărei accent cade pe dimensiunea *trecut* a timpului (căci Mesia a venit).

Distrugând principiile logice, cari înseamnă ierarhizare, — Bergson pune în loc intuiţia, care duce la anarhizare. Şi prin anarhizare noi înţelegem *primatul instinctului*.

Dar dacă Bergson răstoarnă conceptul logic, Karl Marx răstoarnă *conceptul social*, adică *dogma socială*. Cum s'a născut marxismul? Prin răsturnarea lui Hegel. In ce fel? Karl Marx şi-a luat ideia din Hegel, prin intermediul lui Feurbach, care, în calitate de discipol al lui Hegel, îmbrăţişase *senzul revoluţionar* al dialecticei hegeliene Pe acest senz revoluţionar, îşi clădeşte Karl Marx doctrina comunistă. Răsturnând triada lui Hegel, adică inversând-o, Marx nu porneşte ca filozoful german dela *ideie*, ci dela *materie*, având grijă, totuşi, pentru a creia confuzia iudaică, să păstreze dialectica ideilor. La triada metafizică a lui Hegel: *teză, antiteză, sinteză*, — Karl Marx răspunde cu triada materialistă, ca expresie a luptei de clasă: *exploatatori, exploatati* şi *stat proletar*.

Răsturnând însă pe Hegel, Karl Marx cade în contradicţie dela început, imperechind — cum observă Dobridor —, virtuţile dialectice ale idealismului şi viciile iraţionale ale materialismului. La Hegel — idealismul absoarbe materia în ideie; la Marx — materialismul absoarbe ideia în materie Omul creştin este imagina lui Dumnezeu; omul marxist este imagina societăţii. Cel dintâi, aparţine personalismului creştin; cel de-al doilea, socio-centrismului marxist. Dar în timp ce creştinismul salvează, deopotrivă, spiritul şi materia, — marxismul separă aceste două elemente, punând accentul numai pe materie, introuând, astfel, materialismul şi ateismul. De altfel, marxismul — pe plan mesianic — nu este altceva decât un corolar al iudaismului. In el, zace larvar spiritul macabeic după a cărui imagină politică evreii aşteaptă să se nască Mesia. Dela această aşteptare nu-i poate opri nimeni. Şi nu noi vom fi aceia care să le luăm solzii de pe ochi. Karl Marx, în numele iudaismului internaţional, aruncă sămânţa fără de rod a comunismului, ca ultimă salvare dela prăbuşire a falsului mesianism moisidic. Zadarnic însă. Peste drama lui Israel cortina nu va cădea niciodată.

Dar evreii au ajuns să degradeze până şi *dogma politică*. Cum? Prin faptul că ei acordă preponderenţă *statului* şi nu *naţiunii*. Şi asta, pentru simplul motiv că statul se realizează în *timp*, iar naţiunea se mişcă numai în timp, având, prin *destinul* cu care se naşte, de îndeplinit o misiune. Or, noi ştim că ei confundă existenţa cu timpul. Şi pentrucă evreii sunt un popor fără spaţiu, ei nu cred în naţiune, ci în stat. Ei uită însă că o naţiune se naşte într'un anumit spaţiu geografic, în care se determină prin *etnic* şi *spirit*, creind astfel istorie şi deci echilibrul prin care se determină, de fapt, o naţiune. Neavând spaţiu, evreii urmăresc aşa zisa *spiritualizare a frontierelor*, prin extinderea spaţiului talmudic. Dar spaţiul talmudic nu este un spaţiu geografic, ci unul spiritual, cu ajutorul căruia ei cred că vor ajunge la pan-europeism, stabilindu-şi astfel pentru ei un *spaţiu geografic* european. Decât că pan-europeism nu înseamnă o federalizare de state, ci de naţiuni. Iar naţiunea nu e o simplă unitate matematică, ci un organism viu. Şi cum ea dă expresie de viaţă statului, acesta nu poate intra într'o formulă de solidarizare mecanică. Deci nu se poate făuri o spiritualizare a graniţelor, care echivalează, în fond, cu dizolvarea graniţelor. Liga Naţiunilor, care urmărea această spiritualizare şi care, de drept, ar fi trebuit să se cheme Liga Statelor, nu şi-a putut atinge scopul. Cei doi evrei, Litvinov şi Leon Blum, susţinătorii acestei viziuni iudeo-cratice, îşi văd partida pierdută. Teoria lor a dat greş: naţiunea nu este o unitate matematică susceptibilă de a fi mecanizată, ci un

organism viu cu o mare forță spirituală și cu o bine definită conștiință istorică. Astfel, scăpând de subt jugul democrației iudaice, Europa de mâine va crește în spiritul național și nu internațional. Iar federalizarea, dacă va veni, va veni în numele lui Hristos și nu altfel.

Iudaismul atacând formele culturii europene, atacă însăși *dogma estetică* a acestei culturi. Pentrucă degradând fondul eleno-roman și creștin totodată, iudaismul degrada și forma, adică haina în care acest conținut, această substanță trebuia îmbrăcată. Care sunt ramurile, domeniile, în care cultura europeană își spusese cuvântul? Patru, ca patru puncte cardinale: *religia, metafizica, arta* și *biogenetica*. Toate acestea au fost dizolvate și negate prin iudaism în decursul veacului al XIX-lea. Religia creștină a fost negată și înlocuită prin ateism; metafizica prefăcută în țândări și întronat pozitivismul; biogenetica înlocuită cu practicele sodomice; iar în locul artei a fost cocoțat decadentismul.

Neputând face propriu zis artă, evreul n'are nici capacitate de expresie. Și capacitatea de expresie noi știm că înseamnă stil, estetică. Poetul german Heine și poetul ceh Otokar Fischer, amândoi evrei, nu aduc în scrisul lor atât o nostalgie germană sau cehă, cât una oriental-iudaică. Muzicalitatea versurilor lor are ceva din melopee, ceva din murmurul cântecelor biblice; iar Marcel Proust, romancier francez, dar evreu, transpune în proză freudismul și bergsonismul într'un stil chinuit și răsucit care ne amintește stilul Talmudului.

După cum filozofii evrei au degradat filozofia europeană, literații evrei au devastat cultura europeană. Astfel avem: *druidism* cu Max Iacob; *sintetism* cu Jean de la Hire; *integralism* cu Adolphe Lacuzon; *impulsionism* cu Florian Parmentier; *sincerism* cu Louis Nazzi; *pluralism* cu Arthur Cravan, etc.

Ajungem astfel din certitudinea și din armonia esteticei europene, la incertitudinea și la distonanța esteticei iudaice, plină de contradicții și de haos. Marcel Proust e prototipul acestei incertitudini estetice.

Dar dacă prin *empirismul aprioric* — fenomenul, ca expresie a realului devenit mijloc de cunoaștere — Husserl tulbură și întunecă apele *metafizicei contemporane*, — Einstein, prin *teoria relativității*, caută să răstoarne *dogma cosmologică* a culturii europene. El introduce perspectiva moisidică — după cum afirmă Dobridor — pentru a ajunge la „înlăturarea certitudinilor newtoniene a timpului absolut, pentru a sfărma spațiul euclidian și pentru a răsturna universul galileian".

Iată-ne ajunși la sfârșitul înșiruirii unor *dogme*, a unor *adevăruri*, a unor *certitudini* europene degradate de spiritul iudaic. Ce-au pus sau ce vor să pună evreii în loc? Ilariu Dobridor spune că *perspectiva crepusculară* ca rezultantă a dominantei moisidice. Noi vom spune mai practic: ceiace pune vâscul în locul pădurilor a căror vlagă o sug până la secătuire. Punctul culminant, în care această perspectivă crepusculară ajunge să-și satisfacă toate valențele, este veacul al XIX-lea. Singură Rusia ortodoxă, în acest veac pustiu și gol, rămâne neclintită pe poziție, prin Tolstoi, Dostoiewski, Soloviev, Cehov și alții — așa zișii „slavofili" — ca să poată cădea apoi, în a doua decadă a veacului al XX-lea, în brațele comunismului. De fapt, comunismul, născut în jumătatea veacului al XIX-lea, și pus în practică în veacul acesta, a putut crește și s'a putut împlini numai cu concursul surorilor lui: *francmasoneria* și *teosofia*. Pentrucă și una și alta sunt opere iudaice. Cea dintâi are menirea de a dizolva, prin metode oculte, forțele *naționalului* în favoarea internaționalului; cea de a doua, subt forma unei sinteze a tuturor religiilor, tinde să sfarme creștinismul, ca să poată înlocui o religie printr'un fenomen.

Perspectiva crepusculară, ca expresie ultimă a *moisismului*, este puterea iudaismului de a se urca pe piscuri, nu pentru a contempla, smerit, duhul lui Dumnezeu, ci acel „pământ al făgăduinții", care, pentru neamul lui Israel echivalează cu realizarea unui paradis terestru. Cu alte cuvinte, în timp ce *reminiscența harică* pentru lumea creștină este — cum spune Ilariu Doridor — nostalgia paradisului ca *„tendință de reîntoarcere* în lumea esențelor, a formelor pure, incoruptibile, dintâi"; pentru lumea iudaică, perspectiva crepusculară nu este altceva decât mirajul „pământul făgăduinții", adică detronarea *spiritului*, a absolutului și întronarea *materiei*. Cu alte cuvinte, perspectiva crepusculară nu are drept obiect lumea dinlăuntru, ci lumea din afară. Lucrul e explicabil. Când iudaismul dizolvă prin intuiție logicul, prin sexua-

lism etica şi prin idolatria economicului socialul, — nu poate apela la frumuseţa interioară a omului pe care l-a degradat de imaginea lui Dumnezeu. Pentru iudaism nu există forţă spirituală, ci forţă materială. Pentrucă pentru neamul lui Israel, Hristos nu este „proecţia, în realitatea exterioară, a ideii absolute, ci este proecţia ideologică a realului uman". In felul acesta, creştinismul n'ar fi o religie, ci un fenomen. Ceiace, pentru dogmele culturii europene, este de-adreptul fals şi absurd.

Iudaismul, neînţelegând senzul creştin al iubirii, care nu este *identificare*, ci *drumul* până la Dumnezeu, nu poate năzui mântuirea şi deci perfecţia, care este finalitatea organică a imaginei lăuntrice. Derivând din *harmologia magică* şi nu din *unitatea Dumnezeirii*, iudaismul este *diadic*, rezolvat însă în chip monoteic; creştinismul este însă *triadic*. Pentru iudaism, Mesia este aşteptat şi el trebuie să vină. De aceia, pentru Bergson intuiţia coincide cu realul, iar pentru Durkeim societatea epuizează în sine individul. Pentru creştinism, Mesia a venit. Şi *El* este mediator între creatural şi creator, după cum între real şi intelect mediator este conceptul, iar între individual şi general este societatea. In creştinism, factorii mediatori refac unitatea lui Dumnezeu; în vreme ce în iudaism, dualitatea manicheică, presupusă ca esenţă a realităţii, se rezolvă într'un concept monoteic. Astfel stând lucrurile, putem spune că mistica iudaică este de esenţă magică, iar cea creştină de esenţă teologală.

Spiritualitatea ortodoxă rusă, care a rezistat de minune ofensivei iudaice din veacul al XIX-lea, a fost şi ea dizolvată complect în veacul al XX-lea prin cele două decenii de marxism. Cum? „Viziunea creştină a crucii a fost înlocuită cu aversiunea ei". Din *religioasă*, prin ortodoxie, Rusia a devenit *mesianică* prin marxism; din năzuitoare către transcendenţă — pravoslavnica Rusie a dat doar naştere la atâţia sfinţi — se vede râvnind după o perfecţie terestră. Există însă un mesianism rusesc, pe care l-a preconizat şi visat Dostoiewski; dar el este de natură religioasă, şi nu politică, socială şi mai ales economică, aşa cum îl prezintă marxismul. Iudaismul a substituit însă, prin comunism, mesianismul religios cu cel economic şi astfel poporul rus care aştepta o *lume* mai bună, aşteaptă acum un viitor mai bun.

Dar poporul rus nu este propriu zis un popor materialist. Pentru el, bunul material nu înseamnă o condiţie *economică*, ci mai dgerabă o condiţie de *existenţă*. Spaţiul nesfârşit al stepei în care el trăeşte nu-l îndeamnă înspre *concret*, ci înspre *abstract*. Acum câţiva ani, discutând *sentimentul spaţial* al lui Spengler în legătură cu fenomenul cultural rus, spuneam că, departe de a se lega de stepă printr'un *instinct teluric*, aşa cum e cazul la ţăranul român iubitor de pământ, — poporul rus se simte legat de *stepă* prin nişte rădăcini, cari, în loc să-l apropie de pământ, îl înalţă înspre cer. Iubind stepa, poporul rus iubeşte libertatea, nesfârşitul care se confundă cu cerul, cu însuşi Dumnezeu. De aceia, el se simte prea puţin înlănţuit de bunurile pământeşti. Împărăţia nesfârşită a stepei, care poate avea pentru el semnificaţia nesfârşitei împărăţii a lui Dumnezeu, nu i-a deprins ochiul cu o dimensiune limitată şi n'a trezit în el simţul proprietăţii, al bunurilor materiale. Am putea spune că împărăţia stepei l-a *spiritualizat*, apropiindu-l de împărăţia cerului. Iar creştinismul pe care poporul rus l-a primit din mâinile Sfântului Vladimir, n'a făcut decât să mărească setea aceasta nesfârşită de libertate spirituală. De aceia, imperialismul ortodox visat de Dostoiewski, şi care e faţa cea mai caracteristică a „fenomenului rus", nu este altceva decât *duhul imperialist al stepei* răsfrânt peste imagina stepei cereşti, care este *ortodoxia*.

Poate din suprapunerea acestor două stepe, cereşti şi pământeşti, în conştiinţa, ori poate mai mult în subconştientul sufletului, s'a născut acel maximalism religios şi acea lipsă de măsură a poporului rus în mai toate manifestările lui politice, ori sociale. De aici şi confuzia pe care el a făcut-o între Dumnezeu şi Ţar, socotindu-l ca trimis al stepei cereşti în stepa rusească. Şi poate tot datorită acestei confuzii de stepe, poporul rus a râvnit după un stat teocratic care să unească adevărul ceresc cu adevărul pământesc.

Dar statul teocratic, care trebuia să înlocuiască statul autocratic, n'a putut fi înfăptuit. In schimb, venind revoluţia, a fost răsturnată autocraţia şi intronată satanocraţia. Am putea spune că şi imperialismul comunist, cu tendinţe de uniformizare mondială, este tot o răsfrângere a stepei. Sau că şi aici ar fi vorba de suprapunerea a două stepe, cu singura deosebire că suprapunerea s'ar face între stepa întunericului, adică marxismul, şi stepa rusească.

Un lucru este cert: poporul rus nu se poate mișca și realiza decât în extreme. De aceia el nu poate realiza o împărăție umanitară mijlocie. El nu poate realiza — spune Berdiaef — decât „fraternitatea în Hristos, ori tovărășia în Antihrist". Speculând aceste *extreme* ale spiritului slav, iudaismul a putut dizolva dogmele culturei rusești. Și anume: dogma socială a dizolvat-o prin înscăunarea marxismului și dogma etică prin corolarul acestuia, ateismul. Omul rus de astăzi nu mai are imagina lui Dumnezeu, ci imagina societății. Pentrucă evanghelia marxistă spune că la început n'a fost *cuvântul*, ci *fenomenul economic;* adică nu spiritul, ci materia.

Totuși, poporul rus nu poate uita cuvintele lui Merejkowski, care preconiza o *moarte* pe plan politic a Rusiei pentru o *înviere* pe plan teocratic. El știe că *salvarea* nu poate veni prin mesianism, ci prin religiositate. Și iudaismul care n'are puterea de a se salva pe el, nu va putea salva pe alții. Și nu va putea salva, pentrucă îi lipsește iubirea creștină, singurul drum către Dumnezeu. De aceia, cu toată mecanizarea, technicizarea și industrializarea vieții scriitorii ruși de astăzi sunt chinuiți de întrebarea: *„care este senzul omului în lume?"*. Răspunsul la această întrebare ei nu-l pot afla în Karl Marx, ci tot în Dostoiewski sau în Gogol. Asta înseamnă că nostalgia paradisului ceresc, *reminiscența harică*, n'a fost înăbușită definitiv în sufletul slav, ci numai răsturnată printr'o logică falsă. La scolastici, de pildă, raportul era între *existență* și *conștiință;* în filozofia marxistă, raportul este între *producție* și *intelect*. La cei dintâi, rezultatul acestui raport este cunoașterea; la cea de-a doua, sporirea producției e un rezultat al cunoașterii. La scolastici, se îmbogăția intelectul, la marxiști se îmbogățește producția. Răsturnarea raportului e astfel vizibil. Cu toate acestea, biruința iudaismului în Rusia rămâne iluzorie.

Iudaismul, degradând frumusețea și bogăția dogmelor culturii europene, nu pune în loc altă frumuseță și altă bogăție; ci urâtenie, pustiu și sărăcie spirituală. Pentrucă spiritualitatea iudaică nu este constructivă, ci destructivă; nu este disciplinată, ci anarhică; și nu este suverană, ci vasală. Și este vasală spiritului asiatic din care se trage, cu care se amestecă și se confundă.

Dar iudaismul este vasal și spiritului european cu toate că a căutat să-l degradeze. Cugetarea filozofilor evrei nu are o valoare intrinsecă, ci extrinsecă. Originalitatea acestei cugetări nu trebuiește căutată în iudaism, ci în afară de el. Unde? Chiar în esența dogmei pe care a degradat-o. Așa, originalitatea *intuiției* lui Bergson trebue căutată în „sensul intim" al lui Maine de Biran, în „intueri" a lui Descartes sau în „intuiția intelectuală" a lui Schelling. *Dialectica* lui Karl Marx o aflăm în metafizica lui Hegel, iar *economicul* și *producția* din doctrina acestuia în Malthus, Smith, Morelly și alții. Cât privește *lupta de clasă*, o găsim în Turgot, Mercier și Mirabeau. Pe Spinoza îl aflăm fundamental în Descartes, iar pe Philon alexandrinul, în Platon și Zenon.

Care e, totuși, originalitatea spiritului iudaic? Felul monoteic de a explica senzul lumii și care ia aspectul unei dramaturgii ideologice. Dar esența acestei dramaturgii ideologice este de cea mai tragică sterilitate. Așteptând pe Mesia ca să sosiască, lucrurile pentru evrei *nu sunt*, ci *vor fi*. De aceia, ei nu pot creia *încă*, — ci au de gând să creieze. Adică așteaptă deslegare pentru aceasta. Până atunci, populează vidul cu fantome. Și pustiul și întunericul hăuie în jurul lor ca ecourile în funduri de peșteră. Și frigul îi cuprinde cu brațe de moarte.

Spânzurând pe Hristos pe Cruce, ei s'au rupt din armonia echilibrului. Au refuzat lui Dumnezeu dorința și i-au nesocotit porunca. Pentru că dorința lui Dumnezeu a fost ca neamul lui Israel să dea naștere Fiului, iar porunca lui Dumnezeu consta din a se supune Noului Așezământ. Israel le-a refuzat pe amândouă, negându-le, — negăsindu-și prin aceasta însăși misiunea milenară de popor ales. Refractari ascezei, iubirii și perfecției, deci formelor pure, evreii au declarat război lumii spirituale pentru plăcerile și frumusețile trecătoare ale lumii universale. Aceasta nu înseamnă însă că Hristos a cerut moartea vieții sau renunțarea la bucuriile ei. Din contra. Dar bucuriile vieții creștine sunt bucurii abstracte. Ele se încadrează în ordinea armoniei universale și finalitatea lor este *perfecția* ca expresie lăuntrică a omului. Astfel, refuzând pe Hristos, evreii au rămas cu Iuda. Dar Iuda, istoric, reprezintă principiul distrugerii, în vreme ce Iisus reprezintă principiul constructiv. Cel dintâi practică *ura*, cel de-al doilea *iubirea*. Ura duce la anarhie, iubirea duce la armonie. Cea dintâi este drumul către Lucifer, cea de-a doua este drumul către Dumnezeu. Și fără Dumnezeu salvare nu poate afla omul.

Căutând să împace Pământul cu Cerul, și această împăcare se afla în chip armonios chiar în persoana lui, Hristos oferia omului posibilitatea reconcilierii cu Dumnezeu și prin aceasta posibilitatea salvării. Evreii au negat însă, prin fapta și cuvântul lor, întruparea Logosului în Om. Astfel se explică degradarea conceptului rațional și înlocuirea lui cu intuiția cu caracter instinctual. Tragedia lui Israel își are existența, astfel, înainte de apariția lui Iisus, ea rămânând până la sfârșitul sfârșitului în imposibilitatea de a se rupe de păcatul adamic. In felul acesta, poporul evreu este sortit pentru totdeauna suferinții. Și suferința lui se datorește marei lui singurătăți. Pentru că el, refuzând pe Fiul Omului, a refuzat tocmai pe Acela care face legătura între creatural și Creator. De aici și imposibilitatea de a se mântui și de a avea o certitudine.

Blestemul și suferința sunt singurele flori îngăduite lui Israel. Antisemitismul devine, astfel, justificabil și necesar.

Spuneam la începutul acestor rânduri că neamurile ortodoxe, față de iudaism, iau o poziție mai categorică decât neamurile catolice. Și explicația o găsiam în faptul că esența *naționalului* din ortodoxie nu poate duce casă bună cu internaționalul ce caracterizează iudaismul.

Aversiunea lui Ilariu Dobridor față de iudaism de aici pornește. O mărturisește el singur, de altfel, când afirmă că, în calitate de români, trebuie să „apărăm latinitatea pentru *certitudini* și ortodoxia pentru *mântuire*". „Decăderea Dogmelor", deși o carte amară și plină de tristeți metafizice, este o carte profund creștină și de un robust optimism. Ilariu Dobridor se declară drept cruciat împotriva spiritului iudaic, în numele crucii și al culturii eleno-romane. Poziția lui însă nu este universal creștină — deși formal pare a fi — ci național ortodovă. Ca ortodox, el nu face nici o concesiune iudaismului, așa cum poate ar face-o un catolic sau un protestant. Un Jaques Maritain, de pildă, se mulțumește să spuie despre Bergson că e anti-catolic; Thoma de Aquino recunoaște că evreii sunt dușmanii lui Iisus, dar ei sunt și „literile vii care ne reprezintă pasiunea Dumnezeului nostru"; iar Nietzsche, în contradicțiile lui, când îi laudă, când îi afurisește, făcându-i vinovați de „caracterul femenin" al creștinismului sau de inventarea „principiului amorului". Dintre apuseni, se pare, că numai Schopenhauer și Wagner au fost ceva mai drastici cu evreii.

Ilariu Dobridor nu se declară antisemit în senz biologic, în sens rassial. Și nici nu se declară, de fapt, antisemit, ci anti-iudaic, înțelegând prin aceasta să ia o poziție hotărîtă în contra *spiritualității iudaice* care macină zi de zi certitudinea spiritului european creștin. Observator fin și logician serios, el ne dă în „Decăderea Dogmelor" o carte stufoasă, poate prea concisă și prea de sinteză, de filozofia culturii. Interesantă prin conținut și unică în felul ei, cartea este mai mult de filozofie propriu zisă, decât de cultură. Pentrucă *fenomenul* cultură nu este tratat, cum se obișnuiește în deobște, cu ajutorul esteticei, criticei sau istoriei, — ci prin metoda teoriei cunoașterii. Ilariu Dobridor nu face istorie și nici estetică, ci logică. Cu cheia epistomologiei el descuie toate lacătele și pătrunde în cele mai tăinuite unghere ale culturii europene, precum și în piscurile cele mai înalte, pentru a surprinde spiritul iudaic furișat ca un tâlhar gata să lovească și să fure. Nu *cauza* îl interesează pe Dobridor, aceasta fiind doar știință, cât *efectele* acestei cauze. Și aceste *efecte*, pe care le produce iudaismul în toate sectoarele culturii europene, sunt cercetate și analizate cu deamănuntul. Disecarea e fără milă. E făcută, totuși, într'o înaltă ținută academică și de-o perfectă obiectivitate. In special capitolele privitoare la Freud, Bergson, Karl Marx și Proust sunt adevărate pagini de antologie filosofică. Sunt unice la noi și poate fără rival în cultura europeană.

Dar originalitatae „Decăderii Dogmelor" nu constă numai în natura ei epistomologică, care mai mult de ordin formal, — ci în însăși esența problemei pe care Ilariu Dobridor o pune. Și această *problemă* pornește dela întrebarea: *de ce omul contemporan e neliniștit?* Și autorul răspunde precis: fiindcă s'au dizolvat certitudinile, dogmele, prin infiltrarea spiritului iudaic în spiritul european. Cum a dizolvat iudaismul acestei dogme? E însuși miezul și problema pe care și-o pune „Decăderea Dogmelor". Un lucru se desprinde limpede din conținutul cărții: neliniștea din noi, pe cari în calitate de creștini

și de europeni n'ar trebui s'o avem, se datorește neliniștii iudaice furișate în casa noastră. Subminând temelia spiritului creștin, care înseamnă iubire, armonie, împăcare, — iudaismul pune în loc ura, anarhia și neliniștea, adică toate atributele asiatice cu care el este înzestrat. Izgonirea lui din spiritul culturii europene se impune imperios și repede pentru însăși existența acestei culturi.

Ilariu Dobridor întrebuințează aproape peste tot o dialectică *driadică*, senină, calmă, potrivită spiritului olimpian grec și spiritului trinitar creștin. Pulsează în ea acea certitudine eleno-romană pe care atât de înverșunat o apără. Aflăm însă în ea și spaima ușoară provocată de neliniștea iudaică. Și ca un corolar al spaimei și țipetul reținut, prin care Ilariu Dobridor își afirmă hotărît creștinătatea și prin aceasta certitudinea și deci anti-iudaismul. De aceia, așteptăm dela el — și e dator și în măsură — să ne dea o istorie a filozofiei în care să ne dovedească, mărturisind ca un ortodox ce este, imixtiunea iudaică în spiritualitatea umană a lumii.

Incheind, vom spune că „Decăderea Dogmelor", extrem de bogată în conținut, admirabilă ca stil și de-o logică impecabilă, se impune ca o carte de filozofia culturii care cinstește nu numai cultura românească, dar chiar pe acea europeană

Al. Al. Leontescu

ERNEST BERNEA: MOLDOVĂ TRISTĂ

TIP. „BUCOVINA". 1942. BUCUREȘTI

Ultimul volum al d-lui Ernest Bernea, „Moldovă tristă", este o culegere de poeme în proză, scrise într'o mare tensiune sufletească. Am spune chiar într'o tonalitate majoră care, de multe ori, este bătută, ca un vânt, de fiorul celei mai lucide tristeți. (*„Un om chiamă începuturile. Dumnezeu îi spală durerile cu soare"*, pag. 67). In această chemare a lucrurilor începutului stă, de-altfel, toată tristețea cărții de față, care nu-i altceva decât ecoul propriului său strigăt peste munții de nouri și lumină a existenții poetului. Tristețea d-lui Bernea urcă spre cer în apele unei adevărate desnădejdi, așa cum suie seva prin vinele frunzei. De-aceea cuvinte ca: *soare, lună, stele* sau *natură* își au justificarea în proza poetică a d-sale, ca o participare cosmică în toată cartea. Celelalte cuvinte sunt ecoul acestei vrăji tremurătoare, care desleagă și întregesc sensul acestor poeme. Ele sunt mărturia unei autenticități a poetului. Și când un poet scrie versurile: *„Nopțile mari ne desleagă de pământ"* (pag. 81), înseamnă că își are rădăcinile, adânc, înfipte în metafizic care îi dă posibilitățile unei creații mari și durabile. Acesta este, de-altfel, drumul și rațiunea oricărei culturi majore care se poate verifica, mai ales, prin substanța poesiei pe care o crează. In ultima vreme bântue, ca o sete, dorul după această substanță. Poeții aleargă, regăsindu-se, după sensul acestei nopți de care vorbește d. Ernest Bernea ca o necesitate firească și dependentă de creația în sine. Coardele sufletului tind să se aplece către *„umbletul acelui svon nepământean"*. Cu aceste elemente d. Ernest Bernea reușește să facă ceeace se numește cu adevărat poesie:

„E o noapte calmă și majestoasă. Se lasă o melancolie mângâietoare: umblă svon nepământean peste dealurile întunecate".

sau:

„E o tăcere de piatră ca într'o viață de dincolo de timp; o liniște nepământeană. Nopțile mari ne desleagă de pământ".

(„Umblă svon nepământean", pag. 81)

Foarte semnificativă, pentru cele ce-am spus mai înainte, este prezența continuă a naturii în poesia d-lui Ernest Bernea.

„Șueră copacii frunze 'ngălbenite, acord minor de vânt și umbre. Plopul cel mai înalt își apleacă fruntea; un pui de vrabie își țipă neputința. Șueră copacii un cântec de durere. S'au răspândit tăcerile Moldovei".

(„Tăcerile Moldovei", pag. 52)

Acestor poeme, atât de bine închegate, le lipsește doar rima vizibilă ca din punct de vedere formal să fie o poesie. Ele abundă de-o nesfârșită muzi-

calitate interioară, care împlinește, în cele din urmă, rima. D. Bernea a rămas la această formă, de-altfel foarte greu de ajuns, prin care a reușit să ne dea o poesie adevărată. In d-sa vibrează temperamentul unui autentic poet dublat de substanța lui metafizică.

Ovid Caledoniu

ALEXANDRU MARCU: VALOAREA ARTEI IN RENAȘTERE

ED. „SCRISUL ROMÂNESC", 1942, CRAIOVA

De sub teascurile editurii *„Scrisul Românesc"* din Craiova a apărut recent o lucrare de mare valoare documentară sub raportul istoriei culturale și civilizației italiene. Este vorba de cartea d-lui prof. Alexandru Marcu, intitulată *„Valoarea Artei în Renaștere"*, care va face, suntem siguri, un adânc ecou în cercurile de specialitate atât dela noi, cât și din străinătate.

Țelul propus de autor este precizat chiar în prefață, unde stă scris:

„Cartea aceasta a noastră, în care ne propunem să înfățișem o serie de aspecte ale vieții din Renașterea Italiană, să indicăm o serie de probleme, pe care le implică și apoi să încercăm a ne spune cuvântul în privința deslegării unora dintre ele, va căuta, în primul rând, să stabilească raportul dintre noul om al renașterii și valorile artei, înțelese în totalitatea manifestărilor estetice, fără limitare deci, la acelea exclusiv plastice. Iar dacă acest raport se va stabili prevalent, față de celelalte atâtea, ale complexului de viață care a fost această excepțională epocă în istorie, denumită Renaștere, se va lămuri și predilecția autorului pentru titlul dat cărții: „Valoarea artei în Renaștere".

Prin lucrarea de față, autorul nu a intenționat să facă atât o istorie a artelor italiene din epoca Renașterii, cât mai ales să stabilească raportul dintre noul om al acelei epoci și valorile artei înțelese în totalitatea manifestărilor estetice. Că autorul a fost nevoit să stăruiască mai mult asupra unui grup de manifestări estetice, cum este cazul celor plastice, aceasta se explică prin realizările geniale ale artistului italian în direcția sculpturii și arhitecturii.

Dedicată lui Giovanni Papini, președintele Centrului Național de studii asupra Renașterii, cartea este împărțită în 11 mari capitole, fiecare consacrat unui gen de îndeletnicire estetică. Fiecare capitol are la început un sumar, iar la sfârșit bibliografia autorilor citați sau a publicațiunilor menționate. Dintre autorii mai des folosiți în alcătuirea acestei vaste lucrări de reconstrucție a Quattrocento-ului, se întâlnesc: J. Burkhart (La Civilta del Rinascimento), V. Rossi (Il Quattrocento), Robert de la Sizeranne (Beatrice d'Este et sa Cour), C. Jacini, G. Portigliotti, G. Zonta, G. Papini, N. Festa, P. Borgelini, P. Misciateli, B. Ochini, Ph. Monnier, etc.

Bogăția de informații este o dovadă de strădania pusă în închegarea acestei lucrări de migăloasă investigație și pasiune științifică. In 370 pagini, d. prof. Alexandru Marcu a reușit să dea o imagine completă a civilizației și culturii italiene din vremea Renașterii, în tot ce are această epocă excepțională a istoriei mai înalt și mai caracteristic: Artele. Operă de erudiție, sprijinită pe o bogată bibliografie pusă la punct cu ultimele cercetări de istorie literară și de istorie a artelor, scrisă cu pasiune pentru adevăr și idealul estetic, cartea aceasta va afla o mare prețuire la noi și peste hotare. Indrăgitor al peisagiului veșnic însorit al Italiei, care îi este atât de familiar, profesorul și eseistul Alexandru Marcu nu putea să nu se îndrăgească și de comorile de artă ale unei epoci care a corespuns cu o adevărată explozie a artelor plastice. Cartea d-lui Al. Marcu, pe lângă valoarea ei documentară și didactică, va însemna desigur o nouă și prețioasă verigă în acțiunea de cimentare a legăturilor culturale dintre cele două țări surori, România și Italia. Ea este un omagiu trimis de națiunea latină dela Dunăre surorii ei dela gurile Tibrului, în amintirea originei lor comune și a frățietății în luptă și destin.

Ion Muche

CRONICA REVISTELOR

■ *„Internationale Zeitschrift für Erziehung"*, an. X, caiet 4/5, 1941, Berlin, închină, în semn de recunoștință pentru moștenirea spirituală lăsată de Johann Friedrich Herbart, un număr special, cu prilejul comemorării centenarului morții pedagogului german (14 August 1941). *Prof. Dr. Alf. Baeumler* semnează articolul de fond, în care după ce constată că principiile lui pedagogice sunt perimate, crede însă că este util să vedem imaginea pe care și-a făcut-o despre omul ce trebuie să fie educat.

Prof. *Dr. K. Seiler* scrie articolul „Herbart ca reformator al școlii", căutând să scoată în evidență marile greșeli ale celor care nu l-au înțeles și nu l-au cunoscut cu adevărat. Marele reformator a fost acuzat de a fi fost repezentantul tuturor disciplinelor filosofice abstracte, când opera lui conținea principii de mare valoare reală. „N'a fost gânditor, sau reformator mare niciodată, spune autorul, — care să fie atât de rău înțeles și să rămână fără efect în scopurile pe care și le-a propus, decât Herbart. Totuși, alți oameni mari au avut o soartă asemănătoare. Dar faptul că a fost făcut răspunzător ba chiar vinovat, tocmai de greșelile și prostiile împotriva cărora a luptat o viață întreagă și împotriva cărora a fost clădit întregul său sistem pedagogic, — este o răsplată prea nemeritată".

Dr. Olaf Carhen arată în alt articol care a fost contribuția lui Herbart în Danemarca, la formarea bazelor metodelor naționale de educație, cât și transformările suferite. Articole de conținut bogat, semnate de nume cunoscute, prezintă apoi influența lui Herbart în Finlanda, Italia, Spania, Statele-Unite și Grecia, cu multe amănunte utile. Se arată căror rătăciri și greșeli a fost expus învățământul în Grecia și cum toate reformele și legile dela început n'au reușit să aducă inovațiuni până târziu de tot. Tot metodei pedagogice a lui Herbart — dar mai ales spiritului german, care a ajutat regăsirea căilor și energiilor proprii, — se datorește și progresul învățământului național grecesc.

■ In *„Die Literatur"*, an. 44, caiet 3, Dec. 1941, *W. Deubal* ocupându-se de problema recitării versurilor își pune întrebarea lămuririi înțelesului adevăratei poezii care se ascunde înapoia feței exterioare a versurilor. Consideră poezia ca o mistificare, o vrăjire a realității, în care poetul este suveranul unei lumi, necunoscută celorlalți. Cuvintele se despart prin linia aspră a realității. Poezia le dă totuși puteri noui, iar recitarea ar avea menirea de a urmări pe lângă stările de spirit și conținutul specific al cuvintelor.

Despre știința recitării versurilor spune, că în epoca lui Goethe a cunoscut o înflorire deosebită, în epoca naturalismului a fost însă uitată, astăzi când se crede din nou în suflet și în puterile sale ea primește frumoase îmbolduri. Pentru a feri de greșeli a crezut necesară definiția poeziei. Exemplificările și cuvintele ce le însoțesc dau o cuprinzătoare ideie asupra unor părți de stil și de limbă prea puțin observate.

P. Karlsen (Berlin), după ce arată care sunt limitele limbii științifice și rolul ei în programul culturii, se îndreaptă cu toată energia împotriva celor care creiază cuvinte noui, greoaie și lipsite de înțeles. Dă sfaturi despre felul cum trebuie compuse cu parte egală atât pentru știință cât și pentru limbă. Cele două sfere trebuie să se sprijine reciproc în favorul clarității și ușurinței.

W. H. Baunert (Laubian) semnează articolul „Christian Wernigke, un precursor uitat al lui Lessing", în care reevocă figura epigramistului clasic dimpreună cu multe reproduceri și bogat material bibliografic.

La rubrica „Probe și bucăți de lectură din noui cărți germane" notăm fragmentul bine ales din romanul „Daniele Dorer" al lui *H. Kaempfer*. La urmă aceleași recenzii bogate.

■ *„Die Aktion"*, an. 3, Februarie 1942, închină acest număr Finlandei.

In paginile caietului sunt reunite câteva nume cunoscute ale spiritualității finlandeze. Prof. *Dr. Witting*, ministru de externe, semnează prefața. *Dr. Eino Kaila*, prof. de filosofie la universitatea din Helsinki, examinează caracteristicele de rasă și de suflet ale finlandezului: bărbat întreg, sincer, cu sufletul curat, muncitor dar și plin de umor. Semenii lui n'au fost nomazi arctici, ocupați numai cu lupta împotriva pustiului, — ci adevărați pioneri ai culturii a căror menire a fost să ocupe una din cele mai sărace părți ale lumii.

M. Santavuori scrie un articol, intitulat „Cele trei războaie de libertate ale Finlandei", iar Prof. *Br. Suviranta* se ocupă de „Economia Finlandei". Caietul se impune prin seriozitate și varietatea părerilor expuse.

■ *„Europäische Revue"* an. XVIII, Ianuarie 1942, cunoscută prin articolele ei de orientare sigură și de mare suprafață, prezintă și de această dată diferite probleme de imediată actualitate. *Ch. Em. Stangeland*, fost profesor de economie națională la State College Washington, dă o seamă de informațiuni și idei prețioase asupra imperialismului american. *Alfredo Timenta*, istoric de seamă și unul din membrii fondatori ai Academiei istorice portugheze, definește în termeni clari și obiectivi poziția patriei sale în războiul actual. Un fragment din cartea tânărului scriitor francez *G. Blond* „L'Angleterre en Guerre" conține observațiuni interesante asupra militarismului englez și măsurile luate la învingerea Franței. Paginile sunt mărturisiri luate din nemijlocita apropiere a faptelor întâmplate. Spre alte domenii duce articolul cunoscutului critic muzical *Richar Benz* întitulat „Umbre în jurul lui Mozart", oferind o bună sinteză a geniului compozitorului clasic. Rubrica „Europäische Umschau" conține ca de obicei comentarii și paranteze largi asupra faptelor și cărților importante ale zilei. Notăm cronica „Despre teoria și mitul puterii", o expunere fidelă a ideilor noui din cărțile lui *G. Ritter, H. Freyer, R. König, M. Weichert, W. Kaegi* și *D. E. Muir* despre Machiavelli.

Caius Jiga

■ Sub titlul *„Profanare scelerată sau act de demență,* d. *Gh. A. Cuza* se ocupă în revista d-sale *„Cetatea Moldovei"* (anul III, vol. IV, nr. 1 — Ianuarie — 1942, Iași) de *„Istoria literaturii ROMÂNE"* a lui *G. Călinescu*, care a iscat, după cum se știe, încă din primele zile dela apariție, unanimă și nezăgăzuită indignare. Ni se pare că studiul d-lui Gh. A. Cuza este cea mai amănunțită prezentare a acestui volum scris sub umbra protectoare a Sărindarului de odinioară. Autorul articolului desvăluie adevărata intenție care l-a călăuzit pe G. Călinescu în înjghebarea „operei" sale de scandal, intenție care nu poate fi iertată nici chiar dacă ea aparține unui inconștient. Amintim, în treacăt, că volumul acesta în care stau tolănite chipurile buhave ale tuturor jidanilor ridicați de G. Călinescu și alte slugi ale Kahalului în rândurile scriitorilor români, apărea într'o vreme când, la porțile Odesei, în luptele crâncene dela Dalnik, ostașii noștri cădeau cu arma în mână loviți de bolșevicii comandați de Israel...

In nu mai puțin de 23 pagini, cu multe citate exemplificatoare din cartea împricinată și într'un stil străbătut de îndreptățite accente de revoltă, directorul *„Cetății Moldovei"* arată că „maniera d-lui Călinescu tinde sistematic la a inferioriza oriunde creația autohtonă în avantajul celeia cu zulufi. Urmând legea vrăjmașă a Ghetoului și prin coabitația îndelungă cu vermina Israelului, d-sa le-a căpătat specificul. In consecință are o repulzie, am putea-o numi organică, împotriva a tot ce este naționalism. Ideologii rassiști sau cântăreții datinei se bucură la d-sa de un tratament special. Epitetele sunt aici mai veninoase; reaua credință mai evidentă; subtilizările mai scelerate". Deoarece în Moldova „retrăzirea națională e mai activă, mai ferventă, iar fenomenul acesta e profund dezagreabil omului intereselor judaice", G. Călinescu se năpustește cu toată ura asupra scriitorilor moldoveni mai ales din a doua jumătate a veacului trecut, ironizându-i pentru credința lor curată și desfigurându-le personalitatea prin anecdote ticluite, — așa dar asupra unei „epoci a scrutărilor de conștiință și a verificării posibilităților autohtone".

Concluzia la care ajunge d. Gh. A. Cuza este că „G. Călinescu trebuie să plece dela Universitatea din Iași, pe care o necinstește, iar *„Istoria"* sa să fie nimicită".

T. Al. M.

B I B L I O G R A F I E

C Ă R Ț I

S. Mehedinți: Fruntaria României spre răsărit, 28 pag., Extras din „Revista Fundațiilor Regale". nr. Aug.-Sept. 1941, București.

S. Mehedinți: Intrebări, 1 vol. 20 pag., Extras „Revista Fundațiilor Regale". nr. Febr. 1942, București.

S. Mehedinți: Academia Instituției Etnopedagogică (Institutul — Organizarea internațională). 1 vol. 32 pag., An. Acad. Rom., Mem. Sect. Ist., Seria III, Tom. XXIII, Mem. 15, București, 1941. Lei 25.

Al. Popescu-Telega: Două drame de Lope de Vega interesând istoria și literatura românească, 1 vol. 40 pag. Ed. „Ramuri", 1936, Craiova. Lei 25.

Ion Șiugariu: Paradisul peregrinar (Versuri), 1 vol. 80 pag., Ed. „Meșterul Manole", 1942, București. Lei 80.

Ovid Caledoniu: Vrăjitorul apelor (Poesii), 1 vol. 72 pag., Fundația Regală pentru literatură și artă. 1942. București.

D. Iov: Amintiri și lacrimi. 1 vol. 174 pag., Ed. „Cartea Românească". 1932. București. Lei 70.

F. Brânzeu: Ce este vocativul (In căutarea unei definiții), 1 vol. 24 pag., Tip. „Corvin", 1942, Lugoj.

Eugen Costant: Melancolii sub arcade florale (Versuri), 1 vol. 36 pag., Tip. „Sentinela", 1942, Focșani. Lei 30.

Gh. D. Rânzescu: Stiluri de viață, 1 vol. 88 pag., Imprimeria Națională. 1942, București.

Damian Stănoiu: Furtună în iad, 1 vol. 304 pag., Ed. „Cartea Românească", 1942, București. Lei 200.

F. Brânzeu: Italia și sufletul românesc, 1 vol. 12 pag., Tip. „Minerva", 1941. Lugoj.

Petre Stati: Interpretări din lirica latină, Ed. II-a, 1 vol. 84 pag., Colecția „Cuget Moldovenesc", 1942, Iași. Lei 50.

Emilia Șt. Milicescu: Dă-mi o fărâmă de lumină (Poeme), 1 vol. 64 pag., Ed. „Cugetarea", 1942, București.

Aurel Tudor: Toamnă bucovineană (Poeme), 1 vol. 16 pag., Ed. „Bucovina". 1942. Cernăuți.

Iosif Bâtiu: Inchinare învățătorilor eroi. 1 vol. 16 pag., Tip. „Doina". 1942. Beiuș. Lei 20.

Andrei Rădulescu: Dreptul și proprietatea rurală, 1 vol. 48 pag., Tip. „Cuvântul Românesc". 1940. București. Lei 40.

Teodor Bălan: Documente bucovinene (Vol. VI, 1760—1833), 1 vol. 504 pag. Editura Casei Școalelor. 1942. București. Lei 250.

Aurel Marin: Sonete, 1 vol. 120 pag. Tip. „Astra", 1942, Brașov. Lei 200.

Aurel Marin: Moartea lui Pan (Poem). 1 vol. 16 pag., Tip. „Astra". 1941. Brașov. Lei 25.

Const. Solomon: Calistrat Hogoș (Contribuții la biografia sa), 1 vol. 16 pag. Extras din „Analele Moldovei". 1942. Iași.

Leonida Secreșeanu: Cneaz peste furtuni (versuri), 1 vol. 112 pag., Colecția „Universul literar". 1942. București. Lei 80.

Al. Negură: Ardealul (Versuri). 1 vol. 96 pag., Tip. „Concordia", 1941. Arad. Lei 60.

G. Bezviconi: Mânăstirea Japca din județul Soroca, 1 vol. 280 pag., Tip. „Fântâna Darurilor", 1942, București.

Petru Sfetca: Echinox (Versuri), 1 vol. 40 pag., Ed. Institutul Cultural de Vest, 1941, Timișoara.

Pascu Ludeanu: Clopoțelul de argint (Nuvelă istorică), 1 vol. 40 pag., Tip. „Drotleff", 1941, Sibiu. Lei 20.

B. Jordan: Decebal, 1 vol. 348 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, București. Lei 120.

Prof. Gh. Macovei: O viață de muncă (Prof. I. Simionescu), 1 vol. 9: pag. Tip. „Cartea Românească". 1941, București.

Constantin Micu: Psyche (Versuri), 1 vol. 72 pag., Colecția „Meșterul Manole", 1942, București.

V. Alecsandri: Poezii (Opere complete). ediție îngrijită de Gabril Drăgan, 1 vol. 516 pag., Ed. „Cugetarea", 1941. București. Lei 115.

V. Alecsandri: Proză (Opere alese), 1 vol. 340 pag., Ed. „Cugetarea". 1941. București. Lei 100.

Leca Morariu: Ţara Scaunelor de Domnie, 1 vol. 12 pag., Extras „Revista Fundaţiilor Regale", nr. Aug.-Sept. 1941, Bucureşti.

Th. Şerbănescu: Poezii alese, cu introduceri de I. Petrovici şi N. Cartojan, 1 vol. 178 pag., Ed. „Scrisul Românesc", 1941, Craiova. Lei 80.

M. Kogălniceanu: Opere alese, ediţie îngrijită de Gabriel Drăgan, 1 vol. 328 pag., Ed. „Cugetarea". 1941, Bucureşti. Lei 65.

N. Gane: Novele, 2 vol. 510 pag., Ed. „Scrisul Românesc", 1941, Craiova. Lei 220.

I. Lupaş: Cronicari şi istorici români din Transilvania (Ediţia II-a), 1 vol. 552 pag., Ed. „Scrisul Românesc", Craiova. Lei 180.

D. Ionescu Morel: „Vă ordon: Treceţi Prutul" (Schiţă dramatică într'un act), 1 vol. 48 pag., Tip. „Universul", 1942, Bucureşti.

Horia Agarici: Acorduri şi nuanţe (Poezii), 1 vol. 254 pag., Tip. „Bucovina" 1942, Bucureşti. Lei 140.

Ioan Ichim: Gib. I. Mihăescu (Studiu literar), 1 vol. 72 pag., Tip. „Orghidan", Brăila. Lei 60.

George Vaida: Mătrăguna (Poeme), cu un cuvânt înainte de Mihail Chirnoagă, 1 vol. 96 pag., Ed. „Frize", 1942, Iaşi. Lei 60.

Al. Calotescu-Neicu: Alte vremuri, altă lume, 1 vol. 136 pag., Ed. „Ramuri". 1941, Craiova. Lei 80.

Ramiro Ortiz: Letteratura romena, 1 vol. 260 pag., Roma, 1941.

Enzo Loreti: La lingua italiana, 2 vol. 504 pag., Ed. Inst. de Cultură Italiană în România. 1941, Bucureşti. Lei 270.

REVISTE

„Slova noastră", anul I, nr. 2 (Ian.-Martie) 1942, Bucureşti.

„Dacia rediviva", anul II, nr. 3. 1942, Bucureşti.

„Revista limbii şi culturii germane", anul I, nr. 4 (Ian.-Martie) 1942, Bucureşti.

„Luceafărul", anul II, serie nouă, nr. 4 (Aprilie) 1942, Sibiu.

„Licurici", anul IV, nr. 2 (Feb.) 1942, Chişinău.

„Meşterul Manole", anul IV, nr. 1—4 (Ian.-Aprilie) 1942, Bucureşti.

„Vremea", anul XIV, nr. 646 (3 Mai 1942), Bucureşti.

„Tribuna Tineretului", anul VI, nr. 136-137 (1 Mai 1942), Bucureşti.

„Cuget Moldovenesc", anul XI, nr. 4-5 (Apr.-Mai) 1942, Iaşi.

„Gândirea", anul XXI, nr. 4 (Aprilie) 1942, Bucureşti.

COLECȚIA „CONVORBIRI LITERARE"

CĂRȚI APĂRUTE:

TEODOR AL. MUNTEANU, Meri domnești (Poeme) Lei 60

C. FĂNTĂNERU, Poezia lui Lucian Blaga și gândirea mitică (Studiu) . . . . . „ 100

G. MURNU, Tropare (Poezii) . . . . . „ 80

G. MURNU, Altare (Poezii) . . . . . „ 80

W. v. GOETHE, Faust, trad. de **Laura M. Dragomirescu** . . . . . „ 80

I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI, Strigăte de alarmă în chestia evreească . . . . . „ 80

GENERAL RADU R. ROSETTI, Mărturisiri I . . . „ 80

EMIL VORA, Cartea Plecărilor (Poeme) . . . . „ 50

RONSARDA CASTRO, Opal (Poeme) . . . . . „ 70

W. v. GOETHE, Hermann și Dorothea, trad. de **Laura M. Dragomirescu.** . . . „ 60

PETRE PAULESCU, Fuga în Azur (Poeme) . . . . „ 40

GEORGE BAICULESCU, Activitatea folkloristică a lui Nicolae Filimon . . . . . „ 60

PETRU IROAIE, Omenia românească . . . . . „ 50

LUCIAN DUMITRESCU, Frații mei, oamenii (Poezii) . „ 70

GENERAL RADU R. ROSETTI, Mărturisiri II . . . „ 80

D. NESTORESCU, Plaiul (Poeme) . . . . . „ 60

STELIAN METZULESCU, Hora Fantomelor . . . . „ 50

MARIN RADU VOINEA, Asceză (Poezii) . . . . . „ 80

O. PAPADIMA, O viziune Românească a lumii . . . „ 150

EUGEN MICU, Serenadă (în sol major) . . . . . „ 100

LUCIA MIHNEA, Strune de argint (Poezii) . . . . „ 150

LEI 75.—

„BUCOVINA I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI